

MİMAR SİNAN

4. Büyük Üstadın Mesajı H. ÖRS
7. Başlıca Kültlerin Çıkış Noktaları C. LÂYİKTEZ
27. Orta Asya Türklerinde Oğuzname'ye göre
Beş Dereceli Tekris R. ATABEK
39. Fransa'da Masonluğun Gelişmesi F. ÇELTİKÇİ
49. Siyasal ve Sosyal Yönleriyle
Layiklik ve Masonluk N. C. AKKERMAN
60. Kendimizi Güverelim K. OLCAR
63. Emile Littré ve Kişiliği Üzerine C. M. ALTAR
69. Ahi'liğe Dair Dr. S. ALIÇLI
80. Einstein ile Freud Arasında
Kehanetli Bir Mektuplaşma Çeviren: T. TARHAN
94. Yunus Emre'nin Masonluk İçin
Faydalı Düşünceleri S. ARIÇ
100. Yarınları Yaratan Mimar H. A. GÖKSEL
102. Dört Taçlının Efsanesi N. S. TEKYELİ-BAN

MİMAR SİNAN

**Gevşeklik göstermeyin,
endişe etmeyin. İnanıyorsanız, mutlaka yenersiniz.
Kur'an'ı Kerimden**

Kapak kompozisyonu : Şinasi BARUTÇU

YENİLİK BASIMEVİ — TIPO — OFSET

Tel : 27 11 53 — İSTANBUL — 1 9 7 2

MİMAR SİNAN

Türkiye Hür ve Kabul Edilmiş Masonları Büyük Locasının
tarîhî çağdaş ve gerçekçi açıdan
araştırma ve yayın organıdır.

Sahibi ve mes'ul müdürü : Hayrullah ÖRS

ÜÇ AYDA BİR ÇIKARILIR, ÜYELERE MAHSUSTUR, PARA İLE SATILMAZ

Yıl : 3

Nuruziya sokağı 25, Beyoğlu, Tel : 49 47 53

SAYI : 11-12

4. Büyük Üstadın Mesajı H. ÖRS
7. Başlıca Kültürlerin Çıkış Noktaları C. LÂYİKTEZ
27. Orta Asya Türklerinde Oğuzname'ye göre
Beş Dereceli Tekris R. ATABEK
39. Fransa'da Masonluğun Gelişmesi F. ÇELTİKÇİ
49. Siyasal ve Sosyal Yönleriyle
Layiklik ve Masonluk N. C. AKKERMAN
60. Kendimizi Güvenelim K. OLCAR
63. Emle Littré ve Kişillği Üzerine G. M. ALTAR
69. Ahi'liğe Dair Dr. S. ALIÇLI
80. Einstein ile Freud Arasında
Kehanetli Bir Mektuplaşma Çeviren: T. TARHAN
94. Yunus Emre'nin Masonluk İçin
Faydalı Düşünceleri S. ARIÇ
100. Yarınları Yaratan Mimar H. A. GÖKSEL
102. Dört Taçlının Efsanesi N. S. TEKYELİ-BAN

BÜYÜK ÜSTADIN MESAJI

Hamburg Frenmason Hastanesi :

1795 yılından beri çalışmaktadır. Ondan iki yıl önce Friedrich Ludwig Schröder'le başka bazı masonlar, Hamburg'un bu ilk özel hastanesini kurmayı planlamışlardı. Başlangıçta burası kadın hizmetçilerin bakımı ve sağitılmasıyla uğraşıyordu, sonra ikinci bir yapının eklenmesiyle erkek hizmetçiler, sonunda da her tabakadan hasta alınmaya başladı. 1892 de, günün bütün gereklerine uygun, o zaman için çok modern, yeni bir binaya taşındı. 1813 ten bu yana Almanya'nın girdiği bütün savaş-

larda askeri hastane olarak çalıştı. 1914 ten barış anlaşmasına kadar burada 2397 asker, 173.387 bakım günü tedavi gördü. Hamburg Franmason Hastanesi beş Hamburg locasının ortak malıdır.

(Internationales Freimaurerlexikon. E. Lennhoff/
O. Posner)

Sevgili Kardeşlerim,

Size bir ansiklopediden alınma bu birkaç satırla seslenmek istedim. Bundan hemen hemen iki yüzyıl önce, o zamanlarda ikinci, hatta sonuncu derecede insanlar sayılan hizmetçi ve uşakların dertlerine çare arayan, onlara, tek dayanakları olan sağlık ve güçlerini kazandırmaya çalışan, başta Schröder kardeş olmak üzere, bütün o yüce yürekli insanlara saygı duymamak, hatta masonluğa karşı, bilgisizlik, kimi vakit de bağınazlıktan doğma bir düşmanlık besleyenler için bile, mümkün olmasa gerektir.

Binler ve binlerce eşi bulunan bu, insan sevgisi örneğini sizlere hatırlatmak isteşişimin nedeni, Masonluğun amacının sadece «kişinin kendi kendisini eğitmesi» olmadığını bir kere daha belirtmektir. İki yüzyıldanberi yaşamakta olan bu kurum, bizler için güzel bir örnek olduğu kadar, bir umut ve gayret kaynağı da olabilir. Yapılan her iyi işin toprağa atılan bir tohum gibi, zamanla geliştiğini ve kendisinin yüzlerce katı ürünler verdiğini hep söyleriz; bu bir gerçektir, ama tohumun iyi seçilmesi ve yüzüstü kalması gerektiğini de hatırdan çıkarmayalım.

Bir kurumu meydana getirdikten sonra, geçmişte birçok örneklerini gördüğümüz gibi artık topluma mal oldu nedeniyle, bir kenara çekilmek ve bunun tersini bir çeşit övüngeçlik, gizlilik ve övün-

meden kaçınma ilkelerimize aykırı saymak doğru değildir. Bir ana babanın evlâtlarıyla iftiharı kadar temiz ve güzel ne olabilir? Unutulmaktan korkmayalım, ama bunu amaç edinmeyelim kardeşlerim.

Dilerim ki bizden sonra gelecek kuşaklara, yukarda örneğini verdiğim gibi iftihar edecekleri ve daha ileriye götürecekleri eserleri miras bırakabileceklerim.

Sizlere mutluluk ve başarılar dilerim sevgili kardeşlerim.

Hayrullah ÖRS
Büyük Üstat

MASONİK ESASLAR

Başlıca Kültlerin Çıkış Noktaları

Les Dieux sont nos créations, que le culte qui leur est rendu et la foi que l'on a en eux tiennent en vie.

ALEXANDRA DAVID-NEEL

(Tanrılar kendi yaratmamız olup onlara takdim ettiğimiz inanç ve kült sayesinde yaşarlar.)

Kıldan köprü yaratmışsın
Gelsin kullar geçsün deyü
Hele biz şöyle duralım
Yiğit isen geç a Tanrı

KAYGUSUZ ABDAL

Celil LÂYIKTEZ

Tarih boyunca insan, izah edemediği kuvvetlere Allah, Tabiat, Büyük Mimar, Kâinat demiştir. Yaşamakta olduğu cemiyetin entelektüel seviyesine göre bu Tanrı kelimesinin tarifi değişmiş, günün icablarına uydurulmuştur. Mucizevi hâdiselerin rasyonel cevapları bulundukça, Tanrı Kudretinin sınırları gerilemiştir.

5 yaşındaki çocuk sual sormaya başlar, 95 inde cevabını bulamadan göçüp gider. Nereden geldim, neyim, nereye ve niçin gidiyorum, sualleri en iptidai insanları bile meşgul etmiş ve asırlar önce, dünyanın herbir yanında yaşayan değişik insanlarda benzer reaksiyonlar vuku bulmuş, Güneş, Ay ve Seyyarelerin mevsimlere, dolayısıyla dünyamıza hükmettikleri kanaati uyanmıştır.

Diğer taraftan, yeni doğmuş çocuğun, karşısında anne ve babasını görmesiyle düalist fikir başlamıştır. Çocuk ömrü boyunca etrafında tezatlar görmeye devam edecektir. Güneşle ay, Karanlıkla Aydınlık, Yaz ve Kış, İyilikle Kötülük bu düalitenin emâreleri şeklinde Tabiat Kültürünün temelini teşkil edecektir.

Batını ve metafizik olarak izah edilemeyecek mit yoktur. Mitlerin hayali ve sembolik kahramanları ve bu kahramanların maceraları herhangi bir masalı değil, daima Yüksek Sebeplerin Tek hikâyesi ile bu Sebeplerin evrensel neticelerini anlatır. Her mitin içinde sembolik bir tedrisat bulmak mümkündür.

İnsanlık öncesi tarihi ve herşeyin başlangıcını izah etmeye çalışan mitolojik hikâyelerde, kosmik noktai nazarından, mit, şekilsiz, eb'atsız ve zamansız ilk Kaosun düzene sokulma ihtiyacı üzerine kurulmuştur. Bu düzen nirengi noktalarına ihtiyaç gösterdiğinden efsanevi şahıslar dünyanın limitlerini çizip Kardinal noktaların (kuzey-güney-doğu-batı) arasındaki münasebetleri tayin etmişler, buldukları yeri merkez olarak kabul etmişler ve istikametlerin tayini için Güneş, Ay, Seyyareler ve Burçlara bakmışlardır.

Bu sohbet esnasında burç sistemi ile ona bağlı bazı rakam sembolizmaları ile bazı efsaneleri ele aldıktan sonra yaygın Güneş kültürünün değişik tezahürlerinden, Güneş - İsa'dan, Mukaddes Bâkire Ana'dan bahsedeceğim. Bu arada bütün dinlerde gördüğümüz vahiy hâdisesi ile Hristiyanlıktaki ehemmiyeti dolayısıyla Hac sembolüne kısaca temas edeceğim.

TABIAT KÜLTÜNÜN ESASLARI :

Tabiat Kültürünün esasları astronomi ve astrolojiye dayanmakta olup yaz ve kış solstisleri (en uzun gün ve gece, gündönümleri) ile ilkbahar ve sonbahar ekinoksları (gecenin gündüze eşit olduğu gündönümleri) bu kültürün mühim bayram, kurban, neş'e ve matem günlerini teşkil eder.

25-Aralık kış solstisinde (Noel Bayramı) güneş yeniden doğan bir çocuktur ve bu doğum şenliklerle tesit edilir, zira, Güneş dünyamızı tekrar ısıtacaktır. İlkbahar ekinoksunda (Paskalya), Güneş bir delikanlıdır, Koç burcuna yeni girmiş olup, Karanlığa, kötü kuvvetlere karşı mücadelesini kazanmak üzeredir. Yaz solstisinde Güneş en muhteşem şekliyle gökyüzü kubbesinin ortasındadır. Sonbahar ekinoksunda ise Güneş Karanlığa karşı ezeli mücadelesini tekrar kaybetmiştir ve karanlık, soğuk günler yeniden başlayacaktır.

Bu kısa izahın içinde istisnasız, her dinde mevcut, ölüp tekrar dirilme efsanelerinin, karanlık kuvvetleriyle aydınlığın sonsuz mücadelesine ait inancın menşeyini görüyoruz. Mithra, Oziris, Baküs, Adonis, Orfe, Odin, Hiram, Tammuz, Herkül ve nihayet Hz. İsa ölüp dirilirler, Hz. Musa, kayınpederi Jetro'nun mabedinde, Hz. Muhammed de Hirâ dağında bir mağaranın içinde kırkar gün yaşayarak dünyevi hayatlarına ölüp, remzen bir yeni hayata, peygamberliğe doğarlar. Ölen Güneş yeniden doğmuştur.

Güneşe bu kadar ehemmiyet veren eskiler, tabiatıyla ki onun bütün hareketlerini izlemişler ve 12 ayın herbirinde gökyüzünde ikamet ettiği saraylara ayrı ayrı isimler vermişlerdi. Bu şekilde 12 Burç sistemi meydana gelmiştir.

M. Ö. 3000 yılına kadar eski burçlar bulunmuşur. Abu Simbel mabedinin Nil sularından, Assuvan barajı dolayısıyla, kurtarılıp daha yükseklerle çıkarılması işinde önyak olduğundan Mısır hükümetinin New York Metropolitan müzesine hediye ettiği, ve şimdilik sabit bir yer hazırlanana kadar, şişirilmiş bir plastik çadır içinde tazyik altında muhafaza edilen DENDERA Mâbedinde 2000 senelik fevkalâde muhafaza edilmiş bir burç mevcuttur.

Burç sisteminde M. Ö. 2000 den bu yana 30 derecelik bir sapma olmuştur ve bu sebeple eskiden ilkbahar ekinoksunda Güneş Boğa burcuna girerken bugün bir sonraki Koç burcuna girer. Bu sebeple ilkbahar ekinoksunda, yeni doğan Güneş-Tanrıyı eski kültürlerde boğa, daha yeni kültürlerde de kuzu remzeder. Aynı sembollerin devrin ilâh ve peygamberlerine boynuz veya maske olarak tatbik edildiğini ve çok kere Boğanın veya Kuzunun Tanrıyı temsil ettiğini müşahade etmekteyiz. Boğa şekline giren Zeus, boynuzlu Mithra, Baal kültüründe mukaddes boğa, Hz. Musa'nın boynuzları, Kuzu-İsa gibi.

İnsanlar dağların tepelerinde toplanıp gökyüzü, ay, güneş, ve diğer seyyarelere tapmayı bırakıp mabedlerine çekildikleri zaman, bunların sembolleri ile şekillerini mâbedlerine getirmişlerdi. Bunu yaparlarken, burçların 12, seyyarelerin 7 ve senenin 360 gününe tekâbül eden rakamlar her yerde kutsal olmuştur.

Mısırlıların dehlizlerinde (labyrinthe) 12 saray Güneşin 12 evini remzediyordu. Heliopolis veya Güneş şehrinde burçlar ve elemanların (su-ateş-toprak-hava) sembolleri ile süslü 12 sütun bulunmuştur. Hz. İsa'nın 12 havaryunu (âpôtres), Jacob'un 12 oğlu, 12 Yahudi âşireti, Janus'un (düaliteyi remzeden iki yüzlü Roma ilâhı) 12 mâbedi, Hakikat ağacının 12 elması, Herkül'ün 12 vazifesi, Mars'ın 12 kalkanı, Oziris efsanesinin 12 kısmı, Apocalypse'in 12 kapalı şehri, Japonya kosmogonisinde Yaradanın üzerinde oturduğu 12 yastık, Etrüsklerin 12 kantonu, Eolya'nın 12 şehri, Çin'in 12 Tçu'ya bölünmesi, Korelilerin dünyayı 12 bölgeye ayırmaları, Bektaşîlerin 12 terklı Hüseyinî taşları, palhenk taşları, 12 kordonlu kanberiyeleri (Hz. Davut'un sapanı), v.s.

7 rakamına gelince, Yahudilerin 7 kollu şamdanları, Havra'nın 7 basamağı, Mithra mabedinin 7 kapısı, Babil kulesinin 7 katı (Jüpiter kültüne ayrılan son kat haricinde), Her biri bir seyyarenin ismini taşıyan Teba şehrinin 7 kapısı, Apollon'un 7 telli liri, Brahmanların 7 peygamber halkaları (herbirinde bir seyyarenin ismi yazılı olmak üzere), eski Mısır sosyal sisteminin 7 sınıf esasına istinad etmesi, Budist rahiplerinin her sene 7 ayrı mâbede merasimle götürdükleri 7 put Yahudilerde 7 yıllık ziraat devreleri, 7 melek, Hristiyanlarda 7 sacrements, nihayet 7 günlük hafta, Allah'ın dünyayı 7 günde meydana getirmiş olması, v.s.....

Senenin günlerini ifade eden 360 rakamı Orfe teolojisinin kabul ettiği 360 ilâh, Mısırlı rahiplerin Nil suyu ile doldurup bir mukaddes fıçı içine hergün birini boşaltıkları 360 kadeh, Japonya Dairisinin sarayındaki 360 put, eski Semitlerin taptığı Güneş Tanrısı Bel, Baal veya Hobal'in etrafındaki 360 heykel, Çin'de kutsal Lowham dağında inşa edilen 360 mâbed, v.s.....

GÜNEŞ :

Rakamlardaki üniversalizmi Güneş kültürünün tatbikinde de görmekteyiz. Avrupa, Asya, Güney Amerika ve Mısır'da Güneş'e muhteşem mâbedler yapılmıştır.

İngilterede Stonenhenge Druid mâbedi gayet ilgi çekicidir. Taş devri sonu, bronz devri başlarında inşa edilen 3500 senelik mâbedin içinde megalitler bir nişangâh gibi kurulmuş clup ekinoks ve solstis günlerinde güneş ve ayın muayyen megalitlerin zaviyesinde, ufukta doğdukları görülür. Bu mâbedin enteresan diğer bir yönü etrafında bulunan daire şeklinde dizilmiş 56 adet taştır. Bunların ne oldukları araştırılırken, modern astronomi ilmi tarafından bilinmeyen bir tabiat kanunu tekrar keşfedilmiştir. Bu kanuna göre ay tutulmaları 56 senelik fasılalarla tekrarlanmaktadır. Güneşe ve aya tapan Drüidler, devamlı tarassut sayesinde bu neticeye varabilmiş ve bu bilgiyi ritüellerinde ve kehanetlerinde kullanmışlardır.

Daniel Reyo isimli kâşif, 1952 senesinde And dağlarının batısında, 3800 m. irtifada, ancak katır sırtında çıkılabilen Marcahuasi yaylasını tetkik ederken, ışık ve gölge oyunları ile yalnız yaz solstisi zamanında görülebilen, kayaların içine oyulmuş hayvan ve insan şekillerini müşahade etmiştir. Bugün artık Güney Amerika'da bulunmayan aslan, kaplumbağa, deve ve dinazor nev'inden 2 ci jeolojik devre ait bazı hayvan heykellerinin bulunması güneş kültürünün eskiliğini göstermektedir.

365 günlük güneş ve 584 günlük Venüs takvimlerini kullanan Kolomb öncesi Maya'ların kubbeli rasathaneleri XVII ci asır Paris rasathanesinden çok daha mütekâmildi. Bugün güneş takvimine göre senede tam 365, 2422 günün bulunduğu bilinmektedir. Maya'lar şaşılacak bir yakınlıkla bu rakamı 365, 2420 olarak tesbit etmişlerdi. Fark sadece 2/10.000 dir.

Ne yazık ki, Tolteklerin, Maya'ların medeniyetleri iki kere katledilmiştir. İkinci yok etme Allah ve Hz. İsa adına manüskripleri yakan, heykel ve mâbedleri tahrib eden, cahil misyonerler tarafından yapılmıştır. Yalnız Güney Amerika'da değil, diğer kıtalarda da Allah ve muhtelif peygamberlerle dinler uğruna nice harpler, Haçlı seferleri, kütüphane yangınları, mâted tahripleri, enkizisyon mahkemeleri, jenosid hareketleri yapılmış, uğruna en fazla kan akıtılan mevhum dogmatik Allah mevhumu olmuştur.

Mısır ehamlarının şekil ve münasebetleri Mısırlıların da senenin tam gün sayısına tekâbül eden rakama vakıf olduklarını gösterir.

Solstis günleri, tam öğle vaktinde güneş, ve gece yarısında ay Keops ehamının tepesinde durarak hiçbir gölge vermemekte ve eham âdeti güneş ve aya bir kaide teşkil etmektedir.

Samoslu Aristark'tan 1900 senesine kadar insanoğlu Dünya-Güneş mesafesini 149.000.000 km. olarak hesap edebilmişti. Halbuki bu rakamı elde etmek için 2900 sene önce inşa edilen Keops ehramının irtifainı tam 1 milyarla çarpmak kâfi gelecekti. Bu ehramın içinde «Pi» rakamını, güneş takvimini, dünyanın yarı çapı ölçüsü ile ağırlığını, ekinoksların kanunlarını, mutlak kuzey istikametini bulmaktayız. — Eskiler karanlık devirlerde unutulup sonraları nice zahmetlerle tekrar keşfedilen ne de çok hakikata vakıfmışlar!

İZİS — OZİRİS — HORUS MİSTERİ :

Burç ve mevsimler bütün efsanelerin anahtarıdır. Herkül Aslan burcunda aslanla mücadele eder, boğa burcunda azgın boğaların tavlalarını temizler. Ülis'in argonctik seyahatları da burçları takib eder.

Tipik bir efsane İzis-Oziris-Horus misteridir. Her burca tekâbül eden bir hâdiseyi ihtiva eden efsane 12 bölümdür. Bu efsanede İzis Toprak Ana'yı remzeden Ay, kocası Oziris Güneş, oğulları da Horus'tur. Oziris'in kudretini kıskanan ve kendisiyle devamlı mücadele eden kardeşi, karanlıklar kiralı Tifon tabloyu tamamlar. 12 kısım özetle şöyledir :

1. Akrep burcunda (sonbahar), Tifon Güneş İlähi Oziris'i öldürür.
2. Oziris, Serapis - Plüton - Eskülap gibi yeraltı Tanrısı şekline girer ve toprak altına, Cehenneme iner.
3. Ay boğa burcunda olduğu zaman İzis kocasının ölüm haberini alır ve yasını tutar. Tabiat ölmüştü. Güneşin uzaklaşmasının, günlerin kısalmasının, karanlıklar Tanrısının galibiyetinin, bereketli Nil sularının çekilmesinin matemini tutan Mısırlılar, altın yıldızlarla süslü siyah kreplerle kaplı bir öküzü sokaklarda gezdirmek suretiyle bir matem merasimi tertip ederlerdi.
4. Ölümünün ertesini gününde Oziris'in hakikaten ölmediği şayiası çıkkardı. Mısırlılar geceleyin Nil nehri kıyılarına gidip toprak, su ve buğday tanelerinden insan biçiminde, kilden bir heykel yaparak İzis'e (mehtaba) Oziris'i tekrar bulduklarını anlatırlar, heykeli gömerlerdi. Toprak Oziris'i su da İzis'i temsil ederken buğday taneleri hayatı, ölmezliği remzederdi. Baharda tohumların yeşermesi Oziris'in yeneden doğması demek olacaktır.

5. 5inci tabloda Oziris'in tabutu Nil sularına atılır. Pan ve Satirler bunun farkına varıp Oziris'in ölümünü bütün yönleri bildirirler.

6. Kocasının tabutunu arayan İzis küçük çocuklardan yerini öğrenir.

7. İzis Oziris'in yanlışlıkla ikiz kardeşi ile münasebette bulunduğunu öğrenir, ancak, İzis'in kızkardeşi gene İzis'in başka bir tezahüründen ibarettir. Bu birleşmeden bir çocuk doğmuştur.

8. İzis Biblos'a gider. Tabutun saklı bulunduğu sarayın kiralı ve kira- lıçesi İzis'e çocuklarının süt ninelik vazifesini verirler.

9. İzis çocuğun ölümlü taraflarını yakar, kendisi kuş kılığına girer, kocasının tabutunun içinde saklı bulunduğu sütunun üzerine konar.

10. İzis Biblos'tan tabutla beraber ayrılır. Bir gemiye binip oğlu Horus'u bulmağa gider. Yeni ayın doğmasına 14 gün kalmıştır. Tabutu bulan Tifon Oziris'in vücudunu 14 parçaya bölüp parçaları etrafa dağıtır. Ay hergün bir parça kadar ufalmakta veya büyümektedir.

11. İzis falüs hariç, bütün parçaları bulup tekrar birleştirir ve topraktan bir falüs yaparak Oziris'in şeklini tamamlar ve falüsü kutsal kılar. İlbahar gelmiştir. Oziris İzisle birleşerek toprak altından geri gelir, oğlu Horus'un yardımına koşarak Tifon'a karşı tekrar mücadeleye başlar.

12. Oziris bir cengâver kılığında Tifon'u yener, İzisle münasebette bulunur ve bunun üzerine tabiat tekrar canlanır.

Yunan mitolojisinde aynı efsaneyi değişik isimlerle görmekteyiz, Tifon, Piton ve Oziris Apollon olmuştur.

Bu mister eski Mısırda kutsal dram şeklinde rahipler tarafından oynanır ve nihayetinde Firavun baş Rahibe ile bir kutsal koit yaparak İzis'le Oziris'in buluşmalarını canlandırır.

Aynı kutsal koit merasimini Babilde Tammuz-İhtar tanrıları arasında, İbranilerin Baal kültüründe (Karmel tepesinde) Astarte, Aştarot veya Aşerah ile Baal arasında, Hititlerde Hatti ile Anitas arasında ve daha diğer İran, Hind, Hindî-Çinî, Akdeniz, v.s. kültürlerinde görmekteyiz.

DÜALİTE :

Karanlık kuvvetlerle Aydınlığın bitmeyen mücadelesini Çinlilerde Yang-yin, Zerduşti İranlılarda Ahura Mazda-Ahriman mücadelesi şek-

linde görmekteyiz. Ahura Mazda ve Ahriman sırasıyla 6000 er yıllık devrelerle dünya üzerinde hüküm sürerler.

St. Jean'in Apocalypse'inde Kuzu-İsa aynı şekilde karanlık kuvvetlerini remzeden ejderhalarla mücadele eder.

Romalıların aksi istikametlere bakan iki yüzlü Janus'ları, Yunanlıların kutsal hermafroditleri hep bu düalitenin değişik tezahürleridir.

M. S. II ci asırda Roma'da yaygın Mithra dini, Hristiyanlık ve Zerdüşti felsefelerini bünyesinde birleştirmeye çalışan Manes'in Manikeen felsefesi ile ta Orta Çağlarda özel bir Haçlı Seferi ile katledilen Albigeois ve Cathares'ların inanışlarına kadar bu düalist zihniyeti müşahade etmekteyiz.

M İ T H R A MİSTERLERİ :

Hristiyanlığın doğuşu ile Güneş-İsa'ya temas etmeden, İsa zamanlarında gayet büyük bir ehemmiyet kazanmış ve hatta bir ara Roma İmparatorluğunun resmi dini olarak kabul edilmiş, başlarda Hristiyanlığın büyük rakibi, yukarıda bahsettiğim düalitenin, Manikeizm dolayısıyla kuvvetli tesiri altında kalmış Mithra dininden kısaca bahsetmek lâzım.

M. Ö. 500 yılına doğru Romaya giren Tanrı Mithra'nın kültü Hristiyanlık gibi bilhassa fakirler ve köleler arasında gelişmiş, M.S. II ci asrın sonunda resmî din olarak kabul edilmişti. 307 yılında Dioclétien, Galerius ve Licinus, Tuna nehri üzerinde Mithra'ya atfen bir mâbed açıp Mithrayı İmparatorluğun bânisi ilân etmişlerdi.

Mithra, Yaradan Kuvvet, Ruhların kurtarıcısı ve Kötülükle mücadele eden Varlıktır. Bu kultte vaftizi, komünyonu ve bugün Hristiyanlıkta uygulanan muhtelif oruçları aynen görmekteyiz. Mithra 25 Aralık (Noel günü) doğar, 23 Mart tarihinde ölür ve iki gün sonra tekrar dirilip göğe çıkar. Hristiyanlar Hz. İsa'nın dirilişini aynı tarihlerde Paskalya ismi altında kutlamaktadırlar. Mithra, Hz. İsa gibi, kötülerini cezalandırmak ve iyileri mükâfatlandırmak üzere tekrar geri gelecektir. Mithranın rahipleri, halefleri Katolik papazları gibi mücerredliği kabul etmişlerdi. Rahiplerin başı, babaların babası, kutsal Roma şehrinde ikamet ederdi.

İran ve Semit teolojilerine istinad eden ve Hristiyanlığı bu kadar kuv-

vetle etkisi altında bırakan Mithraizmin kökleri eski Mezopotamyadadır ve tipik bir Güneş kültüdür.

Kıral Minos'un Giritte Knossos sarayında güneşin günlük ve mevsimlik hareketleri fresk şeklinde resmedilmiştir.

Tabiatı uyandırmak ve güneşi geri getirmek üzere kış solstisinde (25 Aralık), boğa kılığına giren kıral, İnek kılığındaki Kıraliçe ile kutsal bir koitte bulunurdu. Her ilkbaharda bir boğa yarışı tertip edilirdi. Bu yarışlarda her iki cinsten atletler arenaya inip silâhsız ve hareketsiz olarak boğanın hücumunu son dakikaya kadar bekler ve boğa tarafından havaya fırlatılmadan önce, boynuzlarını yakalayıp havada bir perende atarak yere veya boğanın sırtına inerlerdi. Boğa boynu bükülerek veya bir hançer darbesiyle öldürüldükten sonra çiğ eti merasimle yenirdi. Bu şekilde Tanrının kutsiyetine iştirak eden yiyenlerin ruhlarının ebedi olacağına inanılırdı. Aynı adedi, hala, pişirmek şartıyla, boğa etini merasimle yiyen Yezidilerde görmekteyiz, ve, Eucharistie, karnaval, faşing, boğa güreşi gibi günümüzde devam eden adetlerin menşeiini Mithra kültüründe bulmaktayız.

Arilerin ışık Tanrısı Ahura Mazda ile Mithra çok eskiden bir olmuştu. Mithra'nın dünya nimetlerini, sıhhat ile sulhu dağıttığı, mütemadiyen karanlık ve kötülük kuvvetleriyle mücadele ettiği kabul edilirdi. Efsaneye göre, uzun bir takipten sonra Mukaddes Boğayı yakalayan Mithra boğayı kılıcıyla öldürünce, boğanın vücudundan insanlığa faydalı bitkiler, bel kemiğinden maya ve kanından şarap çıkmış olduğuna inanılırdı. Bu misteri tesit gayesiyle Roma şehrinde, bugünkü St. Pierre Katedralinin bulunduğu yerde, kutsal bir kaya üzerinde, her sene baharda bir boğa kurban edilir, kanı ile Mithra dinine yeni intisab edenler toplu olarak vaftiz edilirdi. - **Dinler değişmekte, biri diğerinin yerini almakta, fakat semboller ve kutsal sayılan yerler aynı kalmaktadır.**

Mithra kültüründe ruhanî sınıf 7 derecelik bir tekris sistemine istinad ederdi. Her derecenin kendi işaretleriyle ketumiyet yemini mevcuttu. Tekris edilecek şahıs gözleri kapalı ve elleri arkasında bağlı olarak mâbede getirilir, su dolu bir hendeğin üzerinden atlamak ve ateşten geçmek gibi imtihanlara tabi tutulduktan sonra su ile vaftiz edilirdi. Nihayet, gözleri açılır ve kendisine ay ve güneş sembolleri ile aralarında duran Mithra'nın heykeli gösterilirdi. Müteakip derecelerin ritüellerinin kaybolmuş olmasına rağmen, bazı teferruat arkeolojik

araştırmalar neticesi tesbit edilebilmiştir. Derecenin birinde, hariciye bir kılıcın ucunda bir ta uzatılır, harici de kılıcı alarak tacı red eder ve «Mithra tacım olsun» derdi. Merasimden sonra da Hristiyanların «Eucharistie» misteri şeklinde ekmek ve şarap yemek suretiyle, yukarıda da izah ettiğim vechile, Mithra'nın kutsiyetine iştirak edilirdi. Daha eskiden yenen boğanın çiğ eti ile kanı yerine, zamanla, eklemekle şarap kaim olmuştu.

Hz. İsa «Sena» tabir edilen, 12 müridi ile beraber bulunduğu son sofrasında, şaraba batırılmış ekmeği müridlerine ikram ederek «etimi yemeyip kanımı içmeyen ebedi hayata hak kazanmıyacaktır» der.

Hz. İsa zamanından 14 asırlık bir maziyle, Mithra'ya tapanlar şaraba batırılmış ekmeği yerken, «Etimi yemeyip kanımı içmeyende Hayat olmayacaktır» ritüellik cümlesini Mithra'nın ağzından söylerlerdi.

III üncü asırda, bu benzerliğin rahatsız ettiği mutaassıp, yobaz Tertullien, tek çıkar yolu bu benzerliğin şeytanın işi olduğunu iddia etmekle bulmuştu. Ona göre, Hz. İsa'nın son sofrasının teferruatını ilmi ile önceden bilen şeytan, Hristiyanları zor duruma sokmak, onlarla alay etmek maksadıyla, hâdiseden 14 asır önce, putperest Mithra dininde aynı ritüeli tesis etmişti.

Mithraizmde, sonradan Hristiyanlıkta olduğu gibi, kalabalık ve dereceli bir rahip topluluğu mevcuttu. Ritüelin tatbiki esnasında ilâhiler okunur, müzik çalınır, sonunda da zil sesleriyle Mithra'nın heykeli herkesin nazarına açılırdı.

En mukaddes bayram, Güneşin yeniden doğduğu 25 Aralık günü olarak tesbit edilmişti. Ekinoks günleri de birer mühim bayramdı. Tekris ve vaftiz merasimleri baharda yapılırdı. İlk Hristiyanlar da baharda toplu olarak vaftiz edilirdi.

Mithra ve Dionizios kültlerinde kutsal sayılan birçok isim sonradan Hristiyanlığa aziz olarak kabul edilmiştir. Bunların arasında en bârizlerinden biri, şark martiri olarak telâkki edilen St. Bacchus (Dionizios) tur.

Roma İmparatorluğunda Mithraizm zamanında haftanın 7 gününe 7 seyyareye atfen, bugün Batı dünyasında hala kullanılan isimler verilmiştir. Bu isimler şöyledir :

Lundi : Lunae dies

Mardi : Martes dies

Mercredi : Mercuri dies

Jeudi : Jovis dies

Vendrelı : Veneris dies
Samedı : Saturni dies

Dimanche : Dominica dies.

MUKADDES ANA — BABA — OĞUL MİTİ :

Romalılar 25 Aralığa tekâbül eden günde, yeni doğan Güneş bayramlarını sirklerde oyunlar tertip ederek tesit ederlerdi. Jüpiter, Mithra, Baküs, İsa hep aynı tarihte, mukaddes ana ve babalardan doğmuşlardı. Mukaddes Ana-Baba-Oğul veya Yaradan-Muhafaza eden -Hayat hayali «MAYA» yı Yok eden- şekliyle Tanrının üçlü tezahürünü birçok din ve efsanede müşahade etmekteyiz.

Hindistanda bu 3 ler Puruşa-Pakriti-Avatar; Agni-Vaya-Surya veya Brahma-Vişnu-Şiva'dır.

Mısırdaki bunu Amon-Mot-Khon; Oziris-İzıs-Horus veya Horus-İzıs-Maluli olarak göstermekteyiz.

Yunan mitolojisinde Zeus-Latone-Apollon; Zeus - Persefon (Seres) - Dionizios; Jüpiter-Semele-Baküs; Babilde, Anu-Nuah-Bel; Polinezyada bile Taaroa-İna-Oro ve nihayet Hristiyanlıkta Baba-Oğul-Ruh'ül Kudüs veya Baba-Logos-Ruh'ül Kudüs olarak aynı 3 lü görülür.

İslâmın İsmailî ve Alevî mezhepleriyle Bektaşî gibi bazı tarikatlarında Allah-Muhammed-Ali veya Ali-Hasan-Hüseyin üçlüleri ile tasavvufta el-Ruh u meydana getiren el-Kalam (Logos), el-Levh (Vahyin ilk metni, Allahın emirlerini hâvi levha veya Kur'anı Kerimin asıl metni olan levha) ve el-Arş (göğün 9 uncu katında Allahın kutsal tahtı) üçlüsü müşahade edilir.

MUKADDES BAKİRE ANA — MERYEM ANA MİTİ :

Vierge (Bâkire) - Virgo - Başak isimleri ile anılan burç, eski Pers, Kaldeen, Mısır ve Yunanlılar tarafından kucağında bebeğine süt veren genç bir anne olarak gösterilirdi.

Umumiyetle kucağında bebek İsa ile resmedilen St. Marie - Hz. Meryem'in kutsal günü, Hz. İsa ile birleşmek üzere melekler tarafından göğe alındığı «Assomption» Bayramı, Başak burcu gibi, Ağustos ayındadır. Aynı takvim günlerinde, aynı efsaneyi, kucağında bebek Horus'u taşıyan İzis için de görmekteyiz.

Müslümanların en mukaddes bayramlarından olan Ramazan bayramı da bidayette Ağustos ayında kutlanmaktaydı. Bu bayramı Müslümanlık-

tan önceki Arabistanda hüküm süren İhtar, Astarte, v.s. isimlerle anılan Mukaddes Ana kültüne ve onun Başak burcundaki bayramına bağlamak kabildir. İslâm Ansiklopedisi «Ramazan» bahsinde şöyle demektedir: «Ramazan kelimesi umumiyetle çok ısıtmak (güneş kumları gibi), çok sıcak olmak (gün gibi) mânalarına kullanılan r m z kökünden gelir..... Bu ayın asıl adının nâtık olduğu, sonraları sıcak bir mevsime tesâdüf ettiği bir zamanda bu ad değiştirilerek ona Ramazan ayı denildiği rivayet edilmektedir. Ramazan kelimesi böylece eski Arapların kamerî seneye bazı yıllarda bir ay ekleyerek, ay yılı ile güneş yılı arasındaki müsaviliği devam ettirmeğe çalıştıkları zamanlarda bu ayın, yılın hangi devrine geldiğini gösteren bir kayıt vermektedir».

Marie - Meryem etimolojik olarak «Maya» dan gelmektedir. Sanskrit lisanında Maya «hayal» ve «hayat» veya «hayalî hayat» demektir; ayrıca hayat veren su manasına gelmektedir. Hayat sudan çıkmıştır ve mukaddes Ganga ile Jumna nehirleri olmasaydı Hindistan baştan başa bir çöl olacaktı. - Türkçe de «maya», bira, yoğurt mayası, hayatın mayası demektir. Ayrıca, kökü aynı olan **mey** su, **mayi** de likit demektir. - Kızılderili Maya'lar kendilerini suyun üzerinden geçen kavim olarak bilirler. Burada mitik su herhalde Behring boğazı olacaktır. Mexiko kelimesinin de etimolojisinin aynı olduğuna dair bir iddia mevcuttur.

Maya'nın karşılığı olan erkek ismi (Mısırda) «Moz» sudan çıkan demektir. Hz. Musa'nın ismi Moiz, Moz'dan gelir ve kendisinden 5 asır önce vahdaniyeti ilân eden genç firavun Akenaton (Amenhotep IV) gibi sudan çıkmıştır. Eski Mısır ve Hind kıraliyet ailelerinde ilk doğan erkek çocuk bir küçük sal üzerinde denize akan bir nehrin sularına bırakılırdı. Sal sahile vurduğu takdirde, çocuğun yaşayacağına, kıral olacağına, aksi takdirde ise hayatı temin eden Su Tanrılarına kurban gideceğine dair kanaat hâkimdi.

Buda'nın da annesinin ismi Maya idi. Doğumunun 5 inci gününde civar Brahmin, rahip, astrolog ve «mages» lar baş ucuna gelip çocuğun büyük bir idareci veya insanları sürükliyen, dinde reform yapacak biri olacağına dair kehanette bulunmuşlardı. Yeni doğan Hz. İsa'yı 3 adet Zerduşti rahip (mage) bir mağarada ziyaret edip Hz. Davut'un tahtına oturacağına dair kehanette bulunmuşlardı. Efsaneye göre bu rahipler yeni doğan Güneşe tapmak olan birinci vazifelerini yapabilmek için bu kadar uzak yoldan gelmişlerdi.

Kitabı Mukaddes'te ve Hz. İsa'nın kardeşine atfedilen «Protévengile»

de, Meryem Ana'nın Hz. Davut sülalesinden geldiği, annesi Ana ve babası Joakim'in hali vakti yerinde bir aile teşkil ettikleri yazılıdır. Meryem, Nazaret şehrinde, anne ile babasının evlenmelerinden 20 sene sonra doğmuştur. 20 sene müddetle çocuk sahibi olamıyan babası komşularından sıkılarak çöle kaçmış ve kendisi yokken Ana'yı bir melek ziyaret etmiş ve 9 ay sonra Ana'nın Meryem isimli kızı dünyaya gelmiş. Bu şekilde Ana'nın kendisi de doğumda safiyetini kaybetmemiş, «ilk gūnahtan» korunmuştur.

Meryem 9 aylıkken 9 adım atmış. - 9 rakamı sembolizmasına bütün eski ezoterik kùltlerde rastlamaktayız. Dante tasavvufi aşka Beatrix ismi altında 9 yaşında rastlamıştı, Beatrix de 9 yaşındaydı; kendisine ilk defa selâm verdiği zaman yaşı 18 olmuştu (2x9 veya 1+8) ve günün 9 cu saatiydi, Beatrix'i ilk defa rüyasında gecenin 9 cu saatinde görmüştü, v.s.

Meryem 14 yaşına vardığı zaman rahipler onu evlendirmek istemişler ve Hz. Davut sülalesinden bütün erkekler talib olmuş, aralarından, ihtiyar olmasına rağmen Allah Yusuf'u seçmiş.

Yusuf marangozluk olan mesleğini ifa edebilmek için sık sık seyahat etmeğe mecbur kalmaktaymış. Bu seyahatlarının birinde rüyasında kendisine gözükken bir melek, Meryem'in bir çocuğu olacağını ve çocuğun babasının Ruh'ül Kudüs olacağını müjdelemiş.

Mathieu'nün İnciline göre, melek Cebrail Meryem'in İsa isimli bir kutsal çocuğun annesi olacağına, bu çocuğun da Hz. Davud'un tahtına oturacağına dair kehanette bulunmuştu. Bir ebediyet boyu bâkire kalacağını bilmeyen Meryem'in başka çocukları da olmuştu. İsa'nın kardeşleri Jak, Joze, Simon ve Jüdadır. Katolik Kilisesi Meryem'in ebedi bâkireliğini, ancak 18 buçuk asır sonra, 1854 senesinde, «İmmaculée Conception» ismi altında dogma olarak kabul etmiştir.

Meryem, doğumundan sonra her türlü hastalıktan ari olarak yaşamış ve ölmeden dünyevi mevcudiyeti bitmiş (elle cessa d'exister). İlk Hristiyanlar Meryem'le meşgul olmadıklarından ölüm tarihi bilinmemektedir.

«Tanrının Annesi» tabirini günahkârane telakki eden İstanbul Patriği Nestorius, Efes Konsili tarafından 431 senesinde tard edilince Nestor-yen kilisesini kurmuştur.

— Bütün eski dinlerde mukaddes kimseler bâkire analar tarafından dünyaya getirilmişlerdir.

Kuzu şekli ile remzedilen Yunan ilâhı Ammon veya Jüpiter, Thémis tarafından büyütülmüşlerdi. Başak Burcunun bir başka ismi de Themis burcuydu. Diyonizios (Baküs) ün annesi Seres'e de Kutsal Bâkire tâbir edilirdi. Bugün Katoliklerin Noel gecesi «Messe de Minuit» merasiminde olduğu gibi, Noel Bayramına tekâbül eden 25 Aralık günü Baküs'ün resmi, doğuşu münasebetiyle, bir bebek şeklinde, şenliklerle açılır, halka gösterilirdi.

Çinde M. Ö. 3468 yılında doğan Fo-Hi'nin annesi bir nemfti. Bir nehirde yıkanırken elbiseleri mukaddes lotus çiçeğine değmiş ve bunun üzerine hâmile kalmıştı.

Siam ile Kamboç arasında bir göl kenarında başka bir bâkire güneşin ışınları tarafından ilkah olmuştu. Oğlu Somona-Kodom, mucizeler yaratan, insanlığın kurtarıcısı, Güneşin Oğlu idi. İleride, Bâkire, Meryem Ana gibi, ölmemiş, göğe çıkmıştı.

Meksiko'da Koaltik bir bâkire havadan gelen bir tüy vasıtasıyla hâmile kalıp Huitzilipoktli'yi dünyaya getirmişti. Tüylü kuyruğu ile uçan yılan şeklindeki ilâh Kuatzalkotl da bir bâkireden doğmuştu.

İlâhi tahtından inen Buda, annesi Maya'nın içine girip, sağ tarafından, kendisine hiçbir rahatsızlık tevhit etmeden, dolayısıyla safiyetini kaybettirmeden, doğmuştu.

Laerte'li Diyojen'e göre, Ariston rüyasında Apollon'u görmüş. Apollon kendisinden karısına yaklaşmamasını, zira mukaddes bir çocuk doğuracağını söylemiş. Çocuk Platon (Eflâton) olmuştur.

İlâhlar tarafından mucizevî bir ilkahtan sonra dünyaya meşhur veya mukaddes çocuk getiren bâkire annelerin bazıları şöyledir :

- İzis, Horus'un bâkire annesi,
- Net, Güneş İlâhı Râ'nın bâkire annesi,
- Mut-Em-Ua, veya Mutmes, Amenofis III ün bâkire annesi (M. Ö. 2000),
- İzis, Horus'un bâkire annesi,
- Persefon veya Seres, Diyonizios'un (Baküs) bâkire annesi,
- Cengiz Han'ın, Sirüs'ün anneleri de ilâhlar tarafından ilkah olunmuş bâkirelerdi,

— M. Ö. 600 yıllarında, Taoizmin kurucusu Lao-Tseu'nun bâkire annesi bir kuyruklu yıldız tarafından hâmile bırakılmıştı.

— Manes'in ilham bulduğu kitapların yazarı Terebinthus, Perslerin peygamberi Zerduşt, Kore'de Orker, hep bâkire annelerden doğmuşlardı.

Ve bütün bu ilâhlar veya ilâhlaşmış insanlar bir mağara veya tavlada doğmuşlardı.

— Çinliler Bâkire Kwan-Yin'e, Seltler doğuracak bâkireye, Hindular Büyük Ana (Maha Şakti) ye, taparlardı.

Luksor mabedi duvarlarındaki freskler III cü Amenofis'in doğuşunu anlatır. Burada, St. Luc ün İncilinde görüldüğü şekilde, Annonciation, Conception, Naissance ve Adoration misterleri canlandırılmıştır.

İlk freskte, Tanrı Tahi, Logos'u remzederek bâkire kraliçeyi selâmlar ve bir oğlu olacağını müjdeler.

İkinci freskte, Tanrı Knef, bâkirenin ağzına «Ankh» tabir edilen halkalı hayat hacını tutarak mistik bir şekilde onu ilkah eder.

Müteakip freskte anne doğum yapmış, ebe çocuğu tutmaktadır.

4 üncü freskte bebek bir taht üzerinde oturarak ilâhlardan hörmət ve insanlardan hediyeler kabul etmektedir.

İzis'e verilen lâkablar da ilgi çekicidir. Meryem gibi kendisine, Gül, Tanrı'nın annesi, Mukaddes Bâkire, Toprak Ana, Gökler Kraliçesi, v.s. denirdi.

İzis'in oğlu Horus ta Hz. İsa gibi olgunluk çağı olan 30 yaşında tedrisata başlar, mucizevi bir şekilde ölümünden sonra tekrar dirilir. Lâkapları da aynıdır: Hayat ekmeği, Hayat kapısı, İyi kalpli çoban, Tanrının Kuzusu, v.s.,

Bazı Mısır mabetlerinde siyah renkli İzis heykelleri ve freskleri mevcuttu. İlk Hristiyanlıkta da bazı kiliselerin bodrumlarında siyah renkli Meryem Ana heykelleri bulunurdu. Bugün Chartres Katedrali kriptlerinde görülen siyah Meryem heykeli bunların arasında en çok bilinenidir.

Roma yeraltı nekropolu Katakombalarda, Hz. İsa'yi remzedən, tıpkı Horus için yapıldığı şekilde, mumyalanmış bir çocuk cesedi bulunmuştur.

25 Aralık Noel Bayramı bütün Güneş İlahlarının doğum tarihidir. İlk Hristiyanların bazıları Hz. İsa'nın doğuşunu 25 Nisan, başkaları da 25 Mayıs veya 6 Ocak günlerinde kutlardı. Ernest Renan'a göre 4 Ağustos tarihinde doğan Hz. İsa'nın doğum senesi M. Ö. 4 tür. Yeni tarihli araştırmalar bu tarihi M. Ö. 15 e kadar geri getirmiştir. 25 Aralık günü ise ancak 4 cü asırda tesbit edilmiştir.

Atis adı altında Güneşe tapan Frigyalılar, Atis'in ölümünü, kendisini bir ağaca bağlı ve ayağının dibinde yatan bir kuzu ile gösterirlerdi. Atis' in matemi 3 gün tutulur, peşinden Hilaries Bayramı, Paskalyanın Halleluyası gibi, kutlanırdı. **Değişen sadece isimlerdir, hatta kökleri bile aynı kalmıştır.** Hz. İsa'nın doğuşu, hayatı, ölümü, tekrar dirilişi, vazifeleri ve Cehennemi ziyareti gibi temaları, Oziris efsanesi dışında, tıpatıp aynen Adonis ve Tammuz efsanelerinde de görmekteyiz.

Jean'ın İncilinde, XVIII, 36 da Hz. İsa «Mon Royaume n'est pas d'ici bas» diyerek, bu dünyanın dışında bir kiralığı ima eder. Bu dünyadan olmayan kiralık ölülerin ruhlarına hükmeden Oziris in kiralığıdır.

H A C

İlk Hristiyanlar tanınmak için boyunlarına bir kuzu resmi asarlardı. Yaptıkları resimlerde Hz. İsa bir kuzu ile beraber görülür. Atis için olduğu gibi, kuzu Hz. İsa'nın ayağının dibinde yatar.

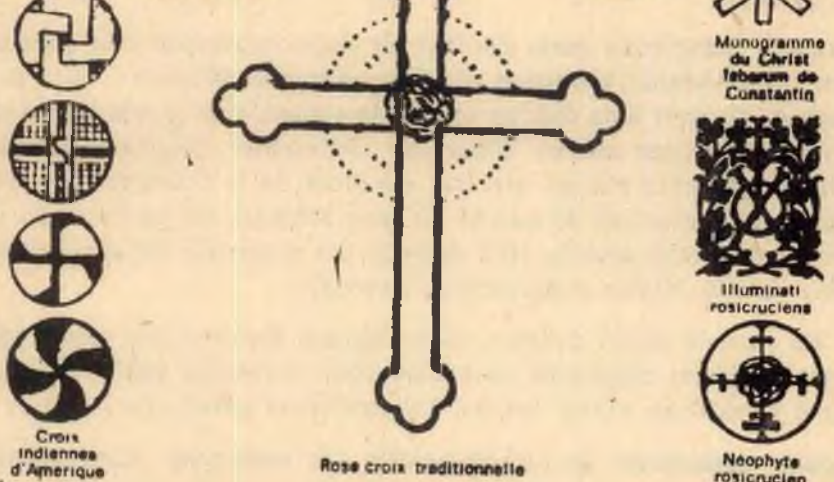
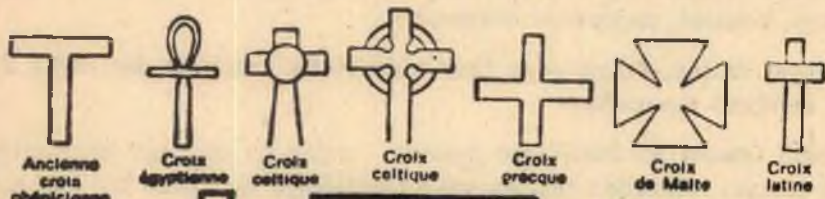
680 senesinde toplanan İstanbul Sinodunda bundan böyle Hz. İsa'yı sadece bir haçla temsil etmek kararı alınmıştır. O tarihten itibaren kuzu sembolü yavaş yavaş geri plana atılmıştır.

Haç, çok kişinin zannettiği gibi Hristiyanlığa has bir sembol olmayıp bütün eski medeniyetlerde yaygın olarak kullanılmıştır.

Tao, (T) harfi şeklinde Çinlilerin kullandığı bir haçtı. Aynı şekli, ismini değiştirmek suretiyle, İbrani alfabesinde görmekteyiz. Ezoteristlerin izahına göre, alfabenin son harfi olan «Tet», şekli itibarıyla ilmi koruyan çatıyı remzeder. Mısırlıların İlim Tanrılarının da ismi «Tet» idi. Hristiyanlıktan önceki bazı Musevi mezar taşlarında Tet harfi veya T şeklinde haçlar gözüktür.

Eski Mısırlıların Hayat sembolü Ankh, yukarıda bahsettiğim şekilde, üzerinde bir halka bulunan bir Tao hacıdır. Ankh, ölenlerin yeniden hayata kavuşmaları için mumyaların yanına, mezarların içine bırakılırdı.

EVOLUTION DE LA CROIX PRIMITIVE

İlk Hristiyanların mezarları üzerinde görülebilen Svastika'ya gelince (Gammalı Haç) eski bir Budist sembolüdür ve Güneşi, ateşi, hayat çarkını, devamlı değişmeyi remzeder.

Seltlerin Wotan, Freya veya Thor kültlerinde ortasında bir halka ile haç sembolü mevcuttu.

Kolomb öncesi Kızılderililere gelince, onlar da güneşin hareketini, ateş topunu remzeden fırıldak veya Svastikaya benzeyen bir haç kullanırlardı.

St. Andre Hacı, ekinoksları (bahar gündönümleri) remzen, ekliptikle gökyüzü ekvatorunun kesişme noktasını gösterir, «X» harfi şeklinde çizilirdi.

V A H İ Y :

Bütün eski milletler kanunların kendilerine vahiy yoluyla verildiğine inanırlardı.

Tanrı Tot veya Tet Mısırlılara kanunlarını vermişti.

Güneş Tanrısı Şamaş Hamurabiye kitabelerini vermişti.

Girit adasının hayat şartlarını düzene sokacak kanunları Tanrı, Dikta dağı tepesinde kiral Minos'a vermişti.

Yunanlılar Tanrılarında Dionizios, «kanun verici» derlerdi. Heykellerinde Dionizios Hz. Musa gibi, kanunları ihtiva eden iki adet taş levha ile gözükür.

Perslerin inançlarına göre, Zerduşt bir dağın tepesinde dua ederken Tanrı Ahura-Mazda kendisine gözüküp «Kanunlar Kitabını» vermişti. Musa da 10 emri Sina dağının tepesinde şimşekler arasında kendisine gözükken Tanrı'dan almıştı. Bidayette Jethro'nun mabedinde 40 gün kalıp vahiy temin etmişti. Hz. İsa, «le Mont de la Quarantaine» (40 Gün Tepesi) üzerinde 40 gün ve 40 gece kalmıştı. Hz. Muhammed de 40 yaşına vardığı zaman, Hirâ dağında bir mağarada 40 gün kalarak vahiy yoluyla Allahla münasebetini kurmuştu.

— Bu yazımla bütün dinlerin, veya çoğunun diyelim, ilkel güneş kültüründen mülhem olduklarını ve evolüsyonları sırasında eskilerin kendilerine bıraktıkları mirası bol bol kullandıklarını anlatmağa çalıştım.

Papalık müessesesi ile kararnamelerle üst makamdan idare edildiği

için, bir dinin gelişmesini, efsanelerin zamanla doğmalaşmasını en iyi şekilde Hristiyanlıkta takib etme imkânına sahibiz. Konuşmamı bitirmeden önce Hristiyanlığın bazı önemli tarihlerini başkaca bir izahat vermeden, bir tablo şeklinde dökmekte fayda görmekteyim:

— Hz. İsanın doğum tarihi 354 senesinde Papa Liberius tarafından 25 Aralık olarak tesbit edilmiştir.

— Hz. İsa'nın doğum yılı ancak 754 senesinde Denis le Petit isimli keşiş tarafından tesbit edilmiştir.

— 431 yılında Meryem Ana Tanrının Annesi olarak kabul edilmiş ve kültü 582 senesinde İmparator Moris'in «Assomption» nazariyesini kabul etmesiyle başlatılmış, İmmaculée Conception doğmu ise ancak 1854 senesinde IX cu Pie tarafından ilân edilmiştir.

— Başlangıçta 50 kadar İncil mevcut iken, Hristiyanlıkta beraberliği temin etmek üzere, 325 senesinde toplanan İznik Konsilinde, birbirlerine benzeyen, ve herhalde birbirlerinden ilhamla yazılan, Mathicu, Marc, Luc ve Jean İncilleri kabul edilmiş diğerlerinin imha edilmeleri emredilmişti.

— Mukaddes 3 lü Misteri 5 ci asırda kabul edilmiştir.

— Katolik Kilisesinde papazların mücerredik mecburiyeti 1074 yılında ihdas edilmiştir.

— Şaraba batırılmış ekmeğin Hz. İsa'nın benliği ile kanını remzetmesine ait «Mukaddes Hostie» doğmu 1220 de tesis edilmiştir.

— 1311 tarihinde papalık tacının diken yerine elmaslarla süslenmesi kararlaştırılmıştır.

— Papalığın hatâ yapamayacağına dair «Infaillibilité Papale» doğmu 1870 senesinde tesis edilmiştir.

— Nihayet Assomption mucizesi (Meryem Ana'nın melekler tarafından göğe çıkarılması, 15 Ağustos) ise ancak 1950 senesinde resmen dogma olarak ilân edilmiştir.

Bakalım, âti insanlığa daha neler gösterecek.

Referanslarım *

1. Origine de tous les Cultes, Dupuis.
2. La Franc Maçonnerie, T-1, O. Wirth.
3. L'Initiation et les Sciences Occultes dans l'Inde, Louis Jacollot.
4. Le Matin des Magiciens, L. Pauwels - J. Berglier.
5. Les Templiers, T-1, G. Serbannesco.
6. Jésus ou le Mortel Secret des Templiers, Robert Ambelain.
7. Les Société Secrètes, Ed. Planète.
8. Mahomet, Maxime Rodinson.
9. Dictionnaire Initiatique, Hervé Masson.
10. Encyclopedia Britannica.
11. İslâm Ansiklopedisi.

***Bir insanın serveti bu dünyada
yaptığı iyiliktir.***

Hazreti Muhammed

Orta Asya Türklerinde Oğuzname'ye göre Beş Dereceli Tekris

Reşat ATABEK

Türklerde sembolizm

Tetkik edilmemiş ve neşriyatta bugüne kadar esaslı bir yer almamış olmasına rağmen, Orta Asya Türkleri arasında sembolik hareketlerin mevcudiyetini ve sembollerin kullanılmakta olduğunu müşahede etmek mümkündür. Aslen Çin ve Orta Şark medeniyetlerinde sembolizm hareketlerinin mevcudiyeti ve Türklerin Selçuklu İmparatorluğunun kuruluşuna kadar, devamlı olarak bu iki medeniyet ile temasta bulunması, sembo-

lizmin Türkler arasında yayılmış olmasının kolaylıkla izahını mümkün kılmaktadır.

Ayrıca şu husus üzerinde de bilhassa durulmasında fayda vardır: Orta Asya Türkleri arasında İslâmiyetin nüfuzuna kadar, Şamanizm dini hâkimdi. Türkler İslâmiyeti kabul etmelerine rağmen Şamanizmden uzun zaman kurtulmamışlardır. Bu sebeple onlarda eski görüş ve telakkilerin izlerini müşahede etmek mümkün olmuştur. Şamanizmde, bilhassa semavî dinlere kıyasen,

çok mahdut dogmalar mevcuttur, dualar kat'i bir şekilde nizamlanmamış ve dinî merasim mutlak ve değişmeyen bir çerçeveye ile hudutlanmamıştır. Şaman, bu günkü anlayışla, bir medyum gibi hareket eder, dua ederek transa geçer; aynı merasim münasebetiyle farklı hareketlerde bulunulabildiği gibi, bir şamanın duası, diğer bir şamanın duasından farklı olabilir.

Şaman bir sembol üzerinde tefekkürünü toplayarak transa geçmeğe çalıştığından, şuur altının tepkilerinin tesiri ile bazı açıklamalara kalkışmasının normal bir olay olarak benimsenmesi icap eder. Şaman uzak bir yoldan gelen başka bir mitoloji ve kozmogoninin tesiri altında olan bir yabancıнын vaki açıklamalarının etkisi altında da kalabilir. Türklerde umumiyetle din konusunda müşahede edilen tolerans, normal olarak sembolizm cereyanlarının güçlenmesine yardımcı olmuştur.

Orta Asya Türklerinde sembolizmin mevcudiyetini teyid edici bazı örnekler vermek suretiyle bu görüşümüzü daha aydın bir şekle koymağa çalışacağız. Aşağıda kaydedilen misaller tesbit edebildiğimiz sembollerin ancak küçük bir kısmını teşkil etmektedir.

a — Adet sembolizmi : Adet

sembolizmi diğer ülkelerde olduğu gibi Türklerde pek yaygındır. Burada adet sembolleri hakkında muayyen bir tasnif yapmayıp bunların inkişaf tarzları ve sebepleri üzerinde de durmayacağız, ancak bir kaç misal vermekle yetineceğiz.

Abdülkadir İnan, Şamanizm adlı kitabında Türk mitolojisini naklederken şöyle bir açıklamada bulunmaktadır (s. 15) : «Dalsız, Budaksız bir ağaç bitmişti. Bu ağacı Tanrı gördü, dalları olmayan ağaca bakmak hoş bir şey değil, bunda 9 dal bitsin dedi. Ağaçta 9 dal bitti. Tanrı yine şöyle dedi: 9 dalın kökünden, 9 kişi türesin ve bundan 9 ulus olsun. Aynı yazar eski Türklerin görüşünü dile getirmek suretiyle kıyameti şöyle açıklar (s. 23): Kara sallanır, deniz çalkalanır, denizin dibinden 9 parça kara taş çıkar, 9 taş 9 yerinden yarılr, her taştan 9 çemberli 9 sandık çıkar, her sandıktan demir atlı 9 kişi çıkar.

9 adedi hakkında Moğolların gizli tarihinde (S. 267) şu açıklama ile karşı karşıya kalıyoruz: Çin mıntkasında bir sultan, Cengiz ile eskiden vaki sulhunu tazelemek için kendisiyle karşılaşmak istedi ve şu hediyeleri verdi: 9 adet altın Buda heykeli, altın ve gümüş tabak ve kâseler, 9'ar adet erkek, kız çocuk, 9'ar adet beygir ve deve ve yi-

ne 9 sayısını tamamlamak suretiyle başka bir çok hediyeler alarak geldi». Orhun, Eski Türk Yazıtları adlı kitabında (s. 14) Kahan ilân olunan kişinin keçe üzerine oturtulduğunu ve etrafında 9 daire şeklinde gezinti yapıldığını açıklar. Vladimirstrov, Mogolların İltimaî Teşkilâtı eserinde (s. 135) Cengizin bir arkadaşını 9 kabata kadar cezadan af ettiğini bildirir.

9 adedinden başka 40 adedi de bilhassa dikkat nazarını celp eder. Oğuzhan 40 günde büyür, çocukları dünyaya geldikten sonra yapılan şölende 40 masa vardır. Oğuz Kurultayı kurarken, önüne iki direk diktirir, bunların her birisinin uzunluğu 40 kulaçtır. Dede Korkut masallarında her prensin 40 yiğiti vardı. Burla Hatun 40 ince belli kızla dolaşır, oğlunun yarasını iyileştirecek nebatları 40 kızla toplar, yara 40 günde iyileşir. 40 adedi halen 16 tane ata sözünün özünü teşkil etmektedir (S. N. Gerçek, Ata sözü, s. 144).

b — Renk sembolizmi

Orta Asya Türkleri bilhassa 4 renge önem vermişlerdi: Ak, kara, mavi, kırmızı. İlbaharın istikameti doğudur, rengi mavidir; yazın merkezi gündür ve rengi kırmızıdır; sonbahar batıdadır, rengi aktır; kış kuzeydedir ve rengi karadır (Ziya Gökalp, Türk medeniyet tarihi, kı-

sım 1, s. 39). Bu sebeple maviden kırmızıya, kırmızıdan aka, aktan siyaha geçilir ve hareket istikameti, saat yelkovanının hareket istikametine eşittir.

Ak renk Türklerde kutsal olarak benimsenmekte idi, bu nedenle Cengiz Han Usun adındaki şahsa «bu gün Beki çok mühim mevkidir. Beki olmak sana aittir. Beki olduktan sonra beyaz ata bin, beyaz elbise giy ve içtimalarda en yüksek makama otur (Vladimirstrov, s. g. e., s. 39) demek suretiyle, şamanizmin başrahibine Beki denmesi sebebiyle, beyaz rengin kutsal renk olarak kabullenildiğini benimsemekte zahmet çekilmektedir.

c — Ateş ve su Kültü

Ateş kültü Türklerde çok yaygındır. Ateşin güneş ve aydan ayrıldığına, Ülgen tanrı tarafından gönderildiğine inanılırdı. Ateşe küfür edilmez, ateş su ile söndürülmez, ateş ile oynamak yasaktı. Köklenmiş inançlara göre ateş temizler, kötü ruhları kovar, ona bakarak kehanette bulunulur. Şaman «anamız ateş»e dua eder, bazen de «büyük babamız ateş karşısında ant içiyoruz» der. Ateş ilâhı hakkında bir duayı burada nakletmek isteriz :

«Sema yerden ayrıldığı vakit
doğmuşsun,

Tanrılar padişahı tarafından halk
olunmuşsun,
Annem ateş».

Orta Asya Türklerinde babanın esas mirası küçük çocuğa kalırdı, ailenin muhafızı o idi, ateşin ve evin efendisi idi, ismi de «Ateş İbeği» idi (Vladimirstrov, a. g. e., s. 78, 86).

Yer-su kültü Göktürk kitabelerinde bilhassa yer almaktadır. Barshan halkı, her yıl gölü dolayıp takdis ederdi (İnan, A., Makaleler ve incelemeler, s. 491) Başkurtlar bile nehir veya gölde yıkanmak isterlerse, evvelâ kuşak ve elbiselerinden bir iplik suya atarlardı. Bazı memleketlerde gelin köye ilk gelince, kadınlar gelin ile göl veya nehre giderler, gelin ile suyu birbirlerine tanıtırlar ve gelinin eşyasından bir şey, umumiyetle bir gümüşü suya atarlardı. Kazak Türklerinde mevcut bir âdeti de kaydetmek gerekir: Irmağı veya gölü ilk geçen suya bir şey atmalıdır. Çin kaynakları da, bazı Türk kavimlerinin suya karşı gösterdikleri ilgi neticesi el ve elbiselerini yıkamaktan kaçındıklarını nakletmektedir. (İnan, a. a. g., s. 491)

D — Demir Sembolizmi

Diğer memleketlerden kısmen farklı olarak Türklerde dikkati çeken demir ve demirci âletleri hakkında mevcut sembollerdir.

Ergenekon efsanesine göre, Ergenekonda bulunan Türkler 400 sene orada kaldıktan sonra eski yerlerine avdet etmek isterlerse de yolu bulamazlar, bir demirci bir kayanın eritilmesini tavsiye eder. Tavsiyeye uyularak ateş yakılır, demir eritilir, yol açılır ve Ergenekon'dan bu suretle ancak avdet mümkün olur. Bu olay sebebiyle, her sene aynı gün bayram yapılır, ancak bayram şu merasim ile başlar: Demir parçası kızdırılarak örs üzerine konur ve mevki sahibi her şahıs demire çekiş ile bir darbe vurur (Çiçekçi A., İslâmdan Önce Türk Edebiyatı ve En Eski Metinler, s. 91). Ziya Gökalp (a. g. e., s. 103) bu merasimde örs ile çekicinin altın olduğunu ilâve etmektedir. Aynı yazar ecnebi sefir veya tüccarın hududa gelmesi halinde kızdırılmış demir üzerinden atlayarak yoluna devam edebileceğini ve bu suretle ecnebinin sihir ve tılısımını bozulduğunun kabullenildiğini nakletmektedir (a. g. e., s. 310)

Türklerde yaygın olan mitolojiye göre Erlik, Tanrıdan yer ister, Tanrı onu cezalandırmak için yerin altına karanlık dünyaya sürer «üzerinde sönmez ateş olsun, güneş ve ay ışığı görmeyesin» der. Erlik ölmüş adamların canını ister. Tanrı versin, «kendin yarat» der. Erlik eline çekiç,

körük ve örs alır, Tanrı bunları alıp ateşe atar, körük bir kadın olur, çekiç bir erkek olur (İnan A., Şamanizm, s. 17).

Türk boylarında demircinin önemli bir mevkii olduğu gibi, demirci âletleri de, şaman davulları gibi kutlu sayılırdı. Mogol gizli tarihine göre, Cengiz H'nin 4 büyük kumandanından Celmeyl babası Çarçınday, küçük iken Burhan dağından gelerek Timuçin'e verir, ancak bu eserde Çarçındayın omuzunda demirci körüğünün bulunduğu işaret edilir; böyle bir ağır âletin taşınmasına ve bu hususun gizli Mogol tarihinde nakledilmesinde muayyen bazı sebep ve âmillerin olacağı kabul edilmelidir.

Muhtelif memleketlerin medeniyet tarihleri tetkik edildikte bazı kültürlerin tesiri ve inanışların yerleşmiş olması neticesi, muayyen sembollerin husule geldiği görülmektedir. İnsan muhayyilesinin hudutlu olması nedeniyle de, muhtelif ülkelerde benimsenen semboller arasında büyük benzerlikler müşahade edilmektedir. Orta Asya Türkleri üzerinde yapılması gereken incelemeler ile de, aynı sonuçlara varılabileceğine kuvvetle inanmaktayız. Yaptığımız araştırmalar bu kanaati bize vermektedir.

Oğuzname hakkında genel bilgi:
Muhtelif tarih yazarları Oğuz-

nameden bahsederler. Aynı terim Dede Korkut masallarında da geçmektedir. İstinat ettiğimiz orijinal metin, Paris Millî kütüphanesinde (Supplément Turc No. 1001) bulunmaktadır, bunun baş tarafı olmadığı için serlevhasını bilemiyoruz, fakat Oğuzname olarak anılması için haklı sebepler mevcuttur (Rıza Nour, Réponse à un article de M. Paul Pillot sur l'Oughouz name, s. 4 ve 5). Uygur lisanında olan bu eserin ne tarihte kaleme alındığı kat'i olarak bilinmemektedir; keza Oğuz Hakanın ne tarihte yaşadığı ve hayat hikâyesinin ne tarihlerden bu yana destan olarak nakiledildiği meçhulümüzdür. Bu destanın Gök Türk lisanında evvelâ terennüm edildiği ve müteakiben Uygur diline tercüme dildiği de nakledilmektedir. (Çiçekci A., a.g.e., s. 61). Bu eserin, hakikatte M.Ö. yaşadığı belirtilen Türk Hakanı Mete'nin hayat hikâyesini naklettiği iddia edilmekte ise de, elimizde bu görüşü teyit eden bir dayanak yoktur. Bu hususlar kanaatimizce, vaki araştırmalarımız bakımından önemli değildir.

Oğuzname hakkında muhtelif yönden tetkikler yapılırken şu suallerin cevabının araştırılmasında fayda vardır.

1 — Oğuznamede semboller ve bu semboller bizlere neleri nakil eder?

2 — Oğuzname ezoterik (Ezoterizm cereyanı icabı bilhassa kutsal âlem ile alâkalı muayyen bazı bilgilerin ancak ehil olan ve bir seçime tâbi tutularak küçük bir zümreye dahil olanlara açıklanması ve sırların bu küçük toplum dışında yapılmamasına bilhassa dikkat edilmesi prensibi benimsenilmektedir) bir eser midir? Oğuznamenin gizli bir manası var mıdır?

Oğuznamede mevcut semboller üzerinde tevakkuf edemeyeceğiz, ancak bunların mevcudiyetini belirten bir çok işaretler vardır, bir kaç tanesini nakletmekle iktifa edelim: Oğuz herhangi bir insandan farklı olarak Ay padişahının gözünün ağrması neticesi dünyaya gelir. 40 günde büyür. Bir gün dua ederken gökten mavi nur içinde inen bir kadını görür, kadın alnında da ayrıca nur taşır; onunla evlenir, 3 erkek çocuğu olur. Bir müddet sonra avlanırken çölün içinde bir ağacın önünde diğer bir güzel kadın görür ve onunla evlenir, ondan da 3 erkek çocuğu olur. Doğuşu, hususiyetleri, evlenmesi, her evlenmeden husule gelen çocukların isimleri ve bunların teşkil edilebileceği şekiller üzerinde durulmağa değer bir sembol silsilesi karşımızda bulunmaktadır. Ayrıca görülen rüya, 3 gümüş ok ve altın yay, kurultay, kurultayın önüne diki-

len 40 kulaçlık iki direk, bir direğin altına bağlanan kara koyun ve diğerine bağlanan ak koyun, bir diğerinin üzerine konulan altın tavuk, diğerinin üzerine yerleştirilen gümüş tavuk birer maksatla Oğuznamede dile getirilmiş ve sır perdesi altında destan olarak ağızdan ağıza nakledilmesine izin verilmiştir. Bu hususlar üzerinde burada tevakkuf etmeyip destanın diğer bir ezoterik veçhesi üzerinde durmayı tercih edeceğiz.

Destanda ezoterizme dair işaretler

Destan Oğuzun hakanlığının ilânından sonra fetihlerini açıklar. Oğuz Kahan'a mavi yeleli bir kurt görünür ve ona önderlik edeceğini belirtir. Hakikatte kurt ordunun önünde yürür, seferin kutsal yönden yöneltildiği bu suretle belirtmeğe çalışılır. Seferde pek tabii büyük müşkülât ile karşılaşılır, bir birine karşı gelen ordular pek çok zayıat verirler. Olayların seyri neticesi destanı okuyan heyecana kapılır, aslen maksat da budur. Ancak hikâyenin genel akımında anı bir değişikliğin husule geldiği dikkat nazarını çeker; büyük sefer hikâyesi inkıtaa uğrar ve şu husus aynen nakledilir: «Oğuz kahan bir bir çukurlukta aygır ata binmiş idi: Bu aygır atı pek çok seviyordu; çölde bu aygır at gözden kayboldu. Bura-

da büyük bir dağ vardı, en üstünde don ve buz vardı. Anın başı soğuktan ap ak idi. Anın için adı Buzdağ dır. Oğuz kahanın atı Buzdağ'ın içine kaçıp gitti. Oğuz kahan bundan çok zaman keder çeküp durdu. Askerde bir büyük âlim, er bey vardı..... cenkte, sıkıntıda ilk saf-ta er idi. Bu bey dağlara girdi dolaştı. Dokuz günden sonra Oğuz kahana aygır atını getirdi. Buzdağlar'da çok soğuk olduğundan, bu bey kardan savunmuş, ap ak idi. Oğuz kahan sevinç ile güldü. dedi kim: ey,, sen! bütün beylere baş, hem marlap ol. Sana Karluk ad olsun, dedi. Çok hediye etti.» (Muhtelif tercümeler arasında az farklar vardır. Ziya Nur'un tercümesini naklettik).

Bu metnin hususiyetleri üzerinde durmak icap eder şöyle ki:

1 — Sefere çıkan bir orduda bir atın kaçması ve müteakiben bulunması katiyen önemli bir olay değildir, bu nedenle gayet kısa olan ve 10 sahifeye sığdırılmış bir destanda böyle bir olayın nakle değer bir önem taşımaması gerekirdi.

2 — Kaçan atın aranılması se-yise düşen bir ödevdir, çünkü atın huyunu en iyi o bilebilir. Her halde orduda ilmi ve cesareti ile isim yapmış bir kişinin bu konu ile uğraşmaması gerekirdi. Atın bulunması ve yapıla-

cak araştırmalar için ne cesarete ne de ilme ihtiyaç vardır, lâkin destan atı aramağa çıkan kişinin bu hususiyetlerini belirtmiştir.

3 — Atın bulunması muayyen bir müddet sürmüş ise de, 9 gibi bilcümle sembolizm akımlarında önemli bir rolü olan ve doğumu remzeden bir adet ile irtibat kurma lüzumunun ve 9 gün zarfında atın bulunduğu belirtilmesinin sebebi üzerinde durulmasının gerektiği kanısındayım.

4 — At dokuz gün yalnız kalmış ve bizzarur gidasını aramış ve bulmuştur, bu sebeble otlu mıntıkada zamanını geçirmiştir, ayrıca atın bedenî teşekkülü bakımından, dağ ve tepelerden kaçtığı bir gerçektir. Bu malûm hakikate rağmen atı arayanın üstü başı kar ve buzdan ak pak olduğu zikredilmektedir. Burada bir gayrı tabiiilik dikkat nazarımı çekmektedir. Beyazın kutsal renk olması nedeniyle de bu konu üzerinde ayrıca durulması icap eder. At yakalanmamak için karlı bir mıntıkaya sapsmış olabilir ise de, atı yakalayan şahsın avdet yolunda üstünü temizlemesi icap ederdi.

5 — Bir atı yakalamak bir maharettir, lâkin bu sahada varlık gösterilmesiyle bir şahsın kumandan olarak vazifelendirilme-

si arasında bir irtibatın kurulmaması gerekir. Oğuz kahan, üstün vasıflı bir cihangir ise, destan bunu teyit etmektedir, liyakatli insanları iş başına getirme ehliyetini haiz olmalıdır. Bir seyisin vazifesini yapan kişinin kumandan seçilmemesi gerekir, bu şahsa bir iltifat olarak da yeni bir ad verilmemesi icap ederdi. Atı bulan şahsın beğlere başkan seçilmesi konusu üzerinde durmak gerekir.

6 — Kaybolan varlığın at oluşu da ayrıca dikkate değer. Orta Aysa Türklerinde Kahramanın atı ilâhî bir nesilden gelir, atın adı vardır, atla erin kıymeti eşittir. Atı olmayan bir adamın kıymeti yoktur. Manasoğlu Semetay şöyle beyanda bulunur: «Böyle bir birimizle mücadele etmeyelim, at ölümü ve er ölümü olmasın» (İnan, A., Mekaleler ve incelemeler, s. 116). Orta Asya'da daimî olarak büyük mesafeler katetme zorunda bulunan Türklerin ata hususî bir önem vermelerini tabîi karşılamak gerekir. Ata verilen önem günümüze kadar devam etmiştir. Yaşar Kemal, Ağrı Dağı Efsanesinde, «At bana Haktan yadigârdır» demek suretiyle pek eski bir sembolü yeniden dile getirmiş bulunmaktadır.

Yukarıda kaydedilen hususlar destanın muhtevası hakkında bizi düşünmeğe davet etmektedir.

Atın bulunmasına dair yukarıda belirtilen olay sona erince, destan aynen şöyle devam etmektedir: «İlerledi, yine yolda büyük bir ev gördü. Bu evin damı (duvar) altından idi, pencereleri gümüşten, çatısı (damı) demirden idi, kapısı vardı, anahtarı yoktu. Askerde bir yahşi, hünerli er vardı. Onun adı «Tömürdü Kagul» denen idi. Ona yarlık kıldı, kim «sen, burada kal, aç, kalup (damı) açtıktan sonra orduya gel» dedi. Bundan ona «Kalaç» Koydu».

Bu açıklama karşısında durmak mümkün değil, çünkü:

- a — Böyle bir ev ancak bir hayal mahsulü olabilir,
- b — Evin kapısının olduğunu ve anahtarının olmadığını söylemekte muhakkak bir maksadın güdüldüğünü sezmemek mümkün değildir.
- c — Gümüş, altın, kapalı kapı, anahtar klasik ezoterizm terimleridir; bunlar ancak önemli bir sebep olmadıkça bir araya getirilemez.
- d — Evin içine girilmesi emredilmesine rağmen, netice alınmadan vazifelenen şahsa paye olarak yeni bir adın takılması için bir sebep mevcut olmalıdır.
- e — Oğuz'un altın ve gümüşe

önem verdiği destanın muhtelif yerlerinde görülmesine rağmen, bu evin altın ve gümüşünün yağma edilmesine mani her halde özlü bir neden ile karşı karşıya bulunmaktadır.

Teklif edilen bir izah tarzı

Oğuzname'de, Oğuz han 5 muhtelif şahsa, ayrı ayrı olaylar nedeniyle ad verir, bu beş olayın destandaki sıralarını takip ederek açıklamak isteriz ve takip edilen sıranın bilhassa önemli olduğuna da kaniiz:

1 — Urum Kahanın kardeşi Uruz Beğin oğlu bir şehrin kumandanı idi. Urum Kagan'ın mağlubiyetinden sonra bu şahıs Oğuz Hana karşı gelmedi, ona itaat etmeği kabul etti, Oğuz Han ona «Saklap» adı verdi ve onunla dostluk etti.

2 — İtil denen ırmağın geçilmesinde müşkülâta maruz kalındı, «Uluğ Ordu Beğ» sallar inşa etti, ırmak geçildi, mehabeti sevince vesile oldu ve Oğuz Han kendisinin «Kıpçak» olarak tanınmasını istedi.

3 — Yukarıda beirtildiği üzere atını bulana, ve dağdan gelip ap ak olana Karluk adı verildi.

4 — Evvelce kaydedildiği gibi altın, gümüş ve demirden yapılabilecek olana da Kalaç adı münasip bulundu.

5 — Ve nihayet son olarak Oğuz Kahan alınan ganimetleri taşımak üzere Kangıyı yapan ustaya da Kanga (Kamgılı) ismini taktı.

Başkaca izahlara girişmeden evvel bazı hususları belirtmekte fayda mülâhaza etmekteyiz: Dedede Korkut masallarından anlaşılacağı üzere, bir şahsa ancak önemli bir olay sebebiyle ad verildiği görülmektedir. Tarih kitaplarında açıklandığı gibi, umumiyetle delikanlının evlenme çağına gelmesini müteakip kahramanlık göstermesi iktiza etmekte idi, o zaman il meclisi kendisine bir ad takar ve bu suretle vatandaşlık hukukuna malik olur, ailesi kendisine bir miktar mal verir, delikanlı da müstakil bir hayat yaşamağa başlar (Ziya Gökalp, a.g.e., kısım IV, s. 265). Bu nedenle Oğuznamede muayyen şahıslara Oğuz kahan tarafından ad verilmesini basit bir olay olarak mütalâa edemeyiz.

Mogolların gizli tarihinde (§164) bir hanın beyanını havi şu paragraf dikkate değer: «Ben artık yaşlandım, şimdi bana yükseklere çıkmak zamanı da geliyor. Ben böyle ihtiyarlayıp kayalara çıktuktan sonra ulusumu kim idare edecek?» Burada kayalara çıkmak yükseklere tırmanmak, ölmek manasını taşımaktadır. Oğuz kahanın atının ve Karluk'un kayalara, yüksek karlı tepelere

tırmanmasını önemle izlemek ihtiyacını ayrıca bu sebeple duymaktayız.

İnan (Makaleler ve incelemeler, s. 257) Kangı terimi ile 4 tekerlekli çadır arabası mı, yoksa iki tekerlekli araba mı kastedildiği hususunda tereddüt ettikten sonra şu bilgileri nakletmektedir: Çin Kaynaklarına göre Hunlar M.Ö. III, II inci asırda arabayı biliyordu. Efsanelere göre arabanın keşif tarihine Oğuznamede önem verilmemesi için bir sebep olmalıdır.

Ezoterik konuların etrafında daima sırrın, gizliliğin mevcut olduğunu, bunun ancak hakikate varmış olanın ifşası ile çözülebileceğini, genellikle dış âlemda yapılan açıklamalarda bir hakikate varılamayacağını kabul etmek iktiza eder. Bu sebeple Oğuznameden hareket ederek ezoterik bir hakikatin bulunabilmesi için kısmen altıncı hissimizden faydalanmalıyız ve muayyen noktalarda hata etmeği göze almalıyız. Ancak bu çabalarda ezoterizmin genel temayülleri ve muayyen nirengi noktaları bize yardımcı olabilir. Bu nedenle vaki açıklamalarımız kat'i olarak bir hakikati ifade edemeyebilir, bilcümle tereddütleri de berataraf etmemiş olabilir. Ancak ad verme olayları ve bilhassa bunların takip ettiği sıra, yekdiğeri arasında gözükken irti-

bat dikkat nazarına alınır, bir ezoterik anlayış ve ifade karşısında bulunulduğu kanaati uyanmaktadır. Mevcut olan bu ahenk, bu nizam kanaatimizce bir tesadüf eseri olamaz.

Yukarda belirtilen 5 ad verme olayının şu şekilde değerlendirilmesi mümkündür: Oğuzname'nin ezoterik açıdan değerlendirilmesi halinde, Oğuz kahan büyük mürşit olarak gözükmektedir. Hakikat yolunda ilerlemek isteyen, mürşidine tâbi olmak zorundadır. Bilcümle tarikatlarda müritten istenilen ilk vasıf da mutlak itaattir. Oğuznamede ilk defa ad verilen şahıs Urum Kahan'in yeğenidir, çünkü kendisi Oğuzhana itaat etmiştir. Olgunluk merhalesinin ilk basamağının bu suretle tesbitine çalışılmıştır. İtaat etmeyene alelittlak sır tevdi edilemez. İtaat eden de mürşidinin sevgisini kazanır, bu sebeple Oğuz kahan ile Urum kağan arasında dostluğun teessüs ettiği belirtilmektedir.

İtaati benimseyen daha ileri gitmek için birçok tecrübelerden geçirilir, bu tecrübelerde ancak marifet sahibi muvaffak olabilir, aksi takdirde alt kademede kalmak zorundadır. Oğuz kahan ikinci defa ancak marifet sahibi olduğunu İtil nehrini geçebilmek için salları inşa eden, müşkülleri yenebildiğini ispat edebilen «Uluğ Ordu Beğ»e «Kıpçak»

adını vermiştir. İtaati benimseyen ve marifet sahibi olduğunu, müşkülât dolu tecrübelerden muvaffakiyetle sonuca erebildiğini ispatlayana da bu suretle ikinci dereceye yükselme imkânı tanınmaktadır. Mısır mabedlerinde geçirilen tecrübelerde bir çok zaman marifet sahibi olmayanların öldüğü nakledilmektedir.

İtaati ve marifeti nefsinde toplayan, cesur ve ilim sahibi olanın daha güç ve daha yüksek mertebeye vasıl olabilmesi için kaybolan hakikati arayıp bulması gerekir. Kadim ve ortaçağ ezoterik hareketlerin tümünde de bu tema hâkimdir. Bu yol yalnız yapılır, ancak cesaret ve ilmi nefsinde toplayan bu merhaleyi katedebilir. Mogol gizli tarihinde ihtiyarlayan hanın kayalara, gömülmek için çıktığı gibi, hakikati arayan yüksek dağlara çıkacak, orada ihtiyarlamış han gibi, bu dünya varlıklarına ölecek, ancak handan farklı olarak bu ölümden ürkmeyecek, bu tecrübeden kaçınmayacaktır. İnsan 9 ayda doğduğu gibi, itaati öğrenmiş, marifet sahibi, cesur ve âlim adam 9 günde yeni bir âleme doğacaktır, atı, hakikati bulup getirecektir. Bu âlemin rengi beyazdır, bu âlem kutsal âlemdir. Bu sebeple dağdan inenin üstü ak paktır. Bu devreyi muvaffakiyetle geçirene Oğuz ka-

han hakkıyla yeni bir ad takmış ve «Karluk» olarak yad edilmesini istemiştir. Bu suretle 3 üncü dereceye yükselmenin mümkün olduğu belirtilmektedir. Hakikati bulan, insanlara rehberlik edebilir duruma girer, bu nedenle de Oğuz kahan «Karluk»un beğlere başkanlık edeceğini açıklamaktadır.

Daha ileriye gitmek fevkalâde güçtür. Cabirin eseriyle garbâ yayılan simya ilmi, kadim bir takım hakikatlerin ancak ehil olanlara ifşasını mümkün görmektedir. Bu hakikatlere sahip olan, zaman ile hudutlu değildir, gençlik sırrına vâkıftır, maddeye tahakküm eder. Simya ilmi ile uğraşanların sık sık vaki bir beyanı da şudur: «Kurşunu gümüşe kalbetmek, kurşunu altın yapmak gerekir.» Simya dili ile gümüşü temin eden «küçük eser», altını yapan «büyük eseri» vücuda getirmiş olur. Ancak konuyu daha yakından tahlil etmek için gayret sarf edildikte, insanın kurşun olduğunu, kusurlu olduğunu, hakikate varmak için gayret sarf edip tekâmül etme zorunda olduğunu ve bu suretle gümüş veya altın olabileceğini müşahede ederiz. Altın Güneşe, gümüş de ay'a tekabül eder. Ay padişahının gözünden doğan Oğuz kahan bir merhale daha ilerlemiş altın olmuş ve etrafına da hakikati yaymıştır. Oğuz kahan

«Tömürdü Kağul»a anahtarı kaybolan eve girme vazifesini verirken, neticeyi beklememiş, kendisine altın ve gümüş getirmesini istememiş, yeni adını takmış «Kalaç» olarak isimlendirmiştir. Bu merhaleye varabilmek için, sırrın gizli olduğu yere girmek gerekir; kapısı kapalı olan mabede girmek için de anahtarı bulmak icap eder. Anahtarı bulan, mabede giren kurşunun nasıl gümüş ve altın yapıldığını öğrenir ve bu sırrı lâyük olana ileride açıklar. Kutsal âleme yükselenin diğer insanları kurtarmak için dünya ile irtibatlarını kesmemesi gerekir. Oğuzname yaşayan insanların «kurşun» olduğunu kabul ederek, bunların «gümüş» veya «altın» olmalarına yardımcı olunmasının gerektiğini ve bu ödevi benimseyebilenin de 4 üncü dereceye yükselbileceğini kabul ve teyit eylemiş bulunmaktadır.

5 inci ve son isim verme olayı, Kangı'nın imali ile, diğer bir deyimle, tekerleğin keşfi ile alâkalıdır. Çinde tekerlek, Mısır'da Uroburos sembolü, yani kuyruğunu ısırarak yılan resmi, orta şark ve garp sembolizm cereyanlarında alelîlak daire, aynı hakikati

dile getirmektedir. Ne başlangıç ve ne son vardır. Her şey bittiği yerde başlar, başladığı yerde biter, yılanın başı ile kuyruğu aynı noktada birleşir. Tekerlek dönerken dış sathı en çok harekette olan kısımdır, merkeze doğru gidildikte hareket azalır, bir nokta vardır ki hareketin merkezi olup hareketsizliğin de ta kendisidir. Hakikati bilen bunu ifşa etmez, konuşan aslen hakikati bilmez, Ermiş ancak mütevazî olabilir. Elde 5 parmak olduğu gibi, 5 derece vardır ve son derecenin sembolü ancak tekerlek olabilir.

Oğuznameyi nakleden ve kaleme alanlar bu destanın genel akım ve ahengini bozmadan 5 dereceli tekrisi bunların sırasına bilhassa önem vererek mümkün olduğu nispette belirttikten sonra, Oğuzun fetihlerini ve hayatının diğer hususiyetlerini açıklamaya devam etmişlerdir.

Çözümü güç olmakla beraber, Oğuznamede bir gizlilik, bir ezoterik mana mevcuttur, mümkün ve caiz olduğu kadar aydınlığa kavuşabilmek için marifet sahibi kişinin önderliğini beklemek gerekir.

Fransa'da Masonluğun Gelişmesi (*)

Fikret ÇELTİKÇİ

3. Merkezî Otorite Konusu

Fransa'da kurulan ilk localar hakkında açık ve kesin bilgilerin noksanlığına işaret ettik. İngiltere'den patent alan üstatlar, Londra Büyük Locasına müracaat etmeksizin yeni yeni localar kurma hakkını kendilerinde görmüşlerdir. Locaların Üstadı Muhteremleri aynı zamanda locanın bütün mallarının sahibi bulunmakta idi. Bu itibarla ölünceye kadar Üstadı Muhteremlik hakkını muhafaza edebilecekleri kanaatinde idiler. Buna da önceleri kimsenin itiraz ettiği yoktu. Üstadı Muhteremler localara kabul edilen biraderleri diledikleri gibi seçiyor ve istedikleri harcı alıyorlardı. Böylece bir nevi «masonluk imtiyazı» satışı yapılıyordu. Bu arada yeni loca kurmak için de aynı usullerin uygulandığı tahmin edilebilir.

Bilindiği üzere, bir loca kurmak için belirli sayıda biraderin birleşerek teşebbüse geçmesi yeterlidir. Ancak bu locanın faaliyetlerini yü-

*) Makalenin birinci kısmı için bk. : Mimar Sinan, sayı 10, sah. 41.

rütebilmesi ve kardeşlik camiasında iyi kabul sağlayabilmesi için, bütün diğer localar tarafından onun intizam içinde kurulduğunun belli olması gereklidir. Böyle olunca da merkezî bir otoritenin bu kuruluşu tescil ederek mevcut diğer localara bir bildiri ile tanıtması icabeder. Anlaşıldığına göre Fransa'daki ilk locaların pek çoğu bu tescil işine önem vermemiştir. Bu sebeptendir ki, İngiltere Büyük Locası, 1738 yılında Anderson Nizamnamesinin ikinci baskısını yayınlarken bu hususa dikkati çekmiş ve bu çeşit olayları takbih etmek istemiştir. Ancak bunun olumlu bir sonuç vermediği bellidir.

Usulüne uygun olarak kurulanlarla, bunlar tarafından İngiltere'den müsaade alınmadan kurulan locaların yarattığı karışıklık, Fransa ya Stuart ailesiyle gelen İrlandalılar ve diğer mülteciler tarafından ayrıca kurulan localar tarafından bir kat daha arttırılmıştır. Bunlar da bir çok yeni locaya patent vermişlerdir.

İngiltere'de bazı localar, merkezî teşkilâta bağlanmadıkları halde, veya kuruculuk vasfına dayanarak, bir çok İngiliz locasına patent vermiştir. Meşhur kurucu ilk dört loca bu selâhiyeti kullanabileceğini her zaman ileri sürmüştür. York Locası ve İrlanda'dan Londra'ya gelmiş olan biraderlerin kurdukları localar bu şekilde hareket etmekte tereddüt etmemiştir. Böyle olunca aynı devirde Fransa'da kurulmuş locaların da kendilerini serbest saymaları kadar tabii bir şey düşünülemez.

İlk Fransız localarının maliki olan Üstadı Muhteremler nazırlarını kendileri tayin ediyorlardı. Bu üç üstadın hazırladığı iki ayrı listede isimleri yazılı biraderler görevlere namzet olarak gösteriliyordu. Biraderler ancak bu iki listeden beğendiklerini seçmek mecburiyetinde kalıyorlardı. Bununla beraber, bazı localar bütün vazifelilerini her sene yeniden seçme usulünü benimsemişlerdi. Bu localarda toplanan biraderler sürmekte olan düzenden şikâyetçi idi. Masonluğun hakikî ruhuna uygun hareket edilmesini isteyen bu masonlar yılmadan gayret sarfederek düzenli bir örgüt içinde çalışma çarelerini arıyorlardı.

Bütün bu hale rağmen iyi niyetli bir çok münevver kimse mason localarında ahenk, dostluk ve tolerans için melce bulmakta idi. Loca çalışmaları bu günden her halde çok daha basit bir ritüel ile yürütülmekte idi. Toplantılar her hangi bir salonda yapılıyor, toplantı derecesini belirten bir tablo yere seriliyor, veya tebeşirle resmediliyordu. Salonda hiç bir süs bulunmuyordu. Böylece çalışmalara haricî müdahale halinde, müdahalede bulunanların toplantı hakkında yanlış

Eti eseri KARATEPE Denizciler

Foto : Şinasi BARUTÇU

Eti eseri KARATEPE Arslan

Foto : Şinasi BARUTÇU

bir zehaba kapılmalarının önleneceğini umuluyordu. Bununla beraber yine de harice bir takım yanlış fikirler sızıyordu. Bu arada bir takım yalancı biraderler localara kabul edilme imkânını bulmuştu. Bunların localara girmesini cezvitlerin teşvik ettiği söylenir. Takma isimlerle tekris edilmiş olan bu gibi şahısların o zamanlarda kullanılan ritüelleri yayınladıkları anlaşılıyor. Bu gibi yayınlarla masonluğu gülünç hale sokmak istiyorlardı. Cezvitlerin idare ettiği Cahen deki Dubois kolejinde bu yayınlardan mülhem olan komik bir bale temsili verilmişti. (2.8.1941) Bale, bir bale hocasının devrin bir «zarif»ine ders vermesiyle başlıyordu. Bu sırada Hollandalı olan bir şehir emini kızıyla birlikte sahneye komik adımlarla giriyor, sahnenin arka kısmına gidip oturuyor. Bunların arkasından bir İspanyol, uşağıyla birlikte içeri giriyor, masonca bir selâm veriyor, dans hocası ve öğrencisi İspanyolu karşılıyor, üçü birbirlerine sarılıyor ve masonlar gibi kucaklaşıyorlar. Hollandalı merak ile bunların yanına yaklaşıyor, diğerleri onu da mason sanıyorlar ve onu da aynı şekilde selâmlamak istiyorlar, fakat Hollandalının acaip jestleri karşısında yanıldıklarını anlıyorlar. Bunun üzerine Hollandalıya tekris etmeği teklif ediyorlar, o da bu teklifi memnuniyetle kabul ediyor. Hollandalının kızı dışarıya çıkartılıyor, fakat kız, tıpkı hakikî bir locadaki gibi cereyan eden tekris merasimini bir pencereden seyrediyor. Bale adımlarıyla yapılan bu merasimden sonra Hollandalının kızı içeri davet ediliyor, kız içeri girerken pencereden gördüklerini tekrar ediyor. Herkes kızıyor, fakat sonunda işi tatlıya bağlıyorlar ve İspanyol Hollandalı şehir emininin kızına talip oluyor, müstakbel evliler komik bir dans yaparken jestlerine bir takım masonik işaretler karıştırıyorlar.

Bu gibi yermelerin yaygın olması tabiatıyla polisin de işe karışmasını intaç etmiştir. Aslında polisin masonlukla ilgilenmesi ilk defa Hollanda'da görülmüştür. Orada da katolik papazlar masonluk hakkında bir takım yalan yanlış haberler yaymakta, cahil halkı masonluk aleyhine kışkırtmakta idi. 16 Ekim 1735'te İngiltere'den gelen masonlar Amsterdam'da bir loca toplantısı tertip etmişlerdi. Bu toplantıdan haberdar edilen müteassıp bir halk topluluğu locaya girmiş, bütün eşyayı tahrip etmiş, locada bulunanları iyice hırpalamıştı. Fakat bundan hiç yılmayan biraderler, Orange Prensini Hazine Nazırının başkanlığında masonik bir toplantı yapmaya karar vermişler ve bunu açıkça ilân etmişlerdi. Bu hareket bir tahrik manasına alınmış, tahkikat açılmış ve sonunda masonların tanınmış kişiler olduğu kabul edilmekle beraber toplantılar yasak edilmişti. Bu emirnameye rağmen bir

takım mümtaz kişiler Amsterdam da bir evde toplanmaya devam etmişler, fakat bunu da haber alan polis locada toplananların hepsini tevkif etmişti. Şehir meclisine çağırılan Üstadı Muhterem ve locanın nazırları sorguya çekilmişler ve bunlar genel mahiyette ifadeler vermişlerdir. Masonların ahlâka aykırı hiç bir gizli emelleri olmadığını bildiren bu masonlar, şehir meclisi üyelerinden seçilecek bir kişinin tekrisini teklif etmişlerdir. Meclis bu teklifi kabul ederek bu işe meclis genel sekreterini memur etmiştir. Tekris yoluyla mason bilgilerine kavuşturulan bu zat şehir meclisine dönerek cemiyet hakkında o derece sitayişle söz etmiş ki, bunun sonucunda şehir meclisinin diğer bütün üyeleri kendi arzularıyla ve sıra ile tekris edilmişlerdir. Bundan sonra da artık Hollanda'da polis, mason toplantılarıyla meşgul olmamıştır.

Aynı tarihlerde Fransız polisi Franmason toplantılarını şüpheli görmekte idi. 10 Eylül 1737'de Polis Komiseri Jean de Lespinay, Rapée'de şarap taciri Chapelot nezdinde «frey-mason» ların toplanacağını haber almış ve bu toplantı günü bir takım askerle gelerek toplantıyı yasaklamıştı. Komiserin ifadesine göre, içeride «beyaz önlük takmış bir çok şahıs, ucunda kiminin bir pergel, kiminin bir mala, kiminin bir taşçı aleti asılı mavi ipek kordonlu kişiler bulunmakta idi; yol boyunca arabalar sıralanmıştı.» Toplantı komiseri fazla endişe verici gözükmediği cihetle içeri girmemiş, yalnız uzaktan salonu görmekle yetinmiş ve bir masa üzerinde bol ve mükemmel bir ziyafet sofrasının hazırlanmış olduğunu müşahede etmiş. Kendisini karşılayan kimselere bu nevi toplantıların yasaklandığını hatırlatınca muhatapları böyle bir yasaktan haberleri olmadığını bildirmişler. Fakat cevapların hepsi bu cinsten olmamış. Bu sırada ortaya çıkan Duc d'Antin komiseri bir hayli tartaklanmış ve kendisine hemen gitmesini bildirmiştir. İş bununla kapanmamış, «polis kaymakamı» tarafından davet edildiği halde davete icabet etmeyen Chapelot bin lira cezaya çarptırılmış, kabaresi altı ay süre için kapatılmış ve mühürlenmiş. Bundan sonra polis yasakları yeniden ilân edilmiş, toplantılara devam eden bazı kişiler tevkif olunmuş, bu emre karşı koyan kabare sahiplerine üç bin lira ceza kesileceği ilân edilmiştir. Buna rağmen yine toplanan bazı locaların toplantı yerleri kapatılmış, sahiplerinin eşyası haczedilmiş ve para cezaları kesilmiştir. Polisin müdahalesi işte bunlardan ibaret kalmıştır. Polisin bu kabil müdahaleleri dışında zannolunduğunun aksine önemli takibat yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bu arada şunu belirtmek yerinde olur ki, Anderson Nizamnamesinde açıkça belirtildiği vechile, Fransa da da hiç bir za-

man masonlar devlet otoritesine karşı herhangi bir davranışta bulunmuş değildir. Her halde bu nevi davranışlar locaların çalışmalarında söz konusu dahi olmamıştır. Masonlar, toplantılarında hoş sohbetlere, çoğu zaman edebî ve pek az olarak da felsefî konulara yer vermekte idiler. Dinî ve siyasi münakaşalardan kaçınmışlardır. Bu sebeptendir ki, Fransız resmî makamları fazla ilgili olma lüzumunu duymamışlardır, denilebilir. Nitekim, 28 Nisan 1738'de Papa Clement XIII, yayınladığı «In eminenti apostolus specula» başlıklı emirnamesini Paris Parle-mentosunu tescil bile etmemiştir. Katoliklerin mason cemiyetine girdikleri takdirde aforoz edilmiş olacaklarını ilân eden bu derece önemli bir papalık fermanını bile tescil etmediği bilinen Fransız resmî makamlarının Fransız masonluğundan fazla kuşulanmadıkları kendiliğinden anlaşılır. Hele kral ailesine yakınlığı bulunan Duc d'Antin gibi kişizadelerin de cemiyete intisabı dolayısıyla masonluk kendi normal gelişmesini sürdürebilmiştir.

İlk senelerde bu gelişme loca ve mason sayısı bakımından önemli olmuşsa da, teşkilât bakımından iyi bir düzene ulaşıldığı söylenemez. Bu devirde «ritüel» diyebileceğimiz organizasyon çok basittir. Daha önce de belirttiğimiz gibi localar genellikle Üstadı Muhteramın şahsî malıdır. Bir locanın mükemmel olabilmesi için yedi üyenin matrikülde kayıtlı olması kâfidir. Bunların biri Üstattır, ikisi muhafızlardır (nazırlar), iki kalfa ve iki çırak da kadroyu tamamlayabilir. Muhafızların-nazırların-biri kâtiplik, diğeri ise arşiv memurluğu görevini üzerlerine almaktadır. Yine belirttiğimiz gibi Üstat şahsî nizam sahibidir ve loca kurma yetkisine maliktir. Bu yetkiyi, İngiltere'den aldıkları patentlere dayandırdıklarını iddia etmektedirler, fakat bu hususta kesin bir kanaate varılamamıştır.

1743 yılında loca üstatlarının elinde 1723 Anderson Nizamnamesi ile kendilerinin özel «statü»leri bulunmaktadır. 1735'ten itibaren İngiltere Büyük Locası Fransa'daki bu davranışa karşı tepki göstermek istemiş ise de başarılı sonuca ulaşamadığı bellidir.

Bu tarihlerde bütün Fransız locaları başlıca şu esasla göre çalışmaktadır :

1. Locaların çalışmaları 1723 nizamnamesine uygun olmak mecburiyetindedir.
2. Locaların hiç biri sembolik derecelerden başka dereceleri tanımamaktadırlar. Hatta Üstat derecesi ilk zamanlarda yalnız loca Üstadı Muhteremine mahsus bir derecedir.

3. İnişyasyon ile ilgili her şey çok basit ve operatif devirlerden kalma olduğu ileri sürülebilen usuller bilinmemektedir. Bu gibi ritüel gelişmeleri 1743'ten sonra belirlemektedir. Kompanyonaj devirlerinde mason localarında kullanıldığı söylenen şekiller ve göğüs açılması ve sol ayağın çıplak olarak bırakılması gibi âdetler çok sonraları kullanılmış şekil ve âdetlerdir.

Bu devirde de masonlar sulhsever kimselerdir. Bunlar hakikaten huzur içinde yaşamak istemektedirler. Bu sıralarda İngiltere'de ve Fransa'da görülen fanatizm cereyanları karşısında masonlar sükûtu bir nevi usululuk kaidesi olarak kabul etmişlerdir. İlk devirlerde Fransız masonları güzel konuşmaları, iyi yemeklerle süslü ziyafet sofralarını, her türlü fikir tartışmalarına tercih eder gözükmektedir. Mason toplantıları itimat edilir insanlar arasında hiç bir zaman ileri götürülmesi istenmeyen tatlı sohbet toplantıları olarak belirlemektedir.

Dağınık ve başı boş gözüken Fransız masonluğu kısa bir süre sonra uzun süren bir kriz devresine girmiştir. Bu kriz, İngiltere'de olduğu gibi müşterek ve merkezî bir teşkilât kurulması arzusundan doğmuştur. Bu arzunun ortaya çıkması ve gelişmesine belki de meşhur Ramsay'in nutku saik olmuştur. Fransız masonluğu için çok önemli bir tarihî olay halinde gözüken bu nutuk üzerinde aşağıda ayrıca durmamız yerinde olacaktır. Şu kadar var ki, Ramsay'in nutkuna sebep olduğu ileri sürülen gelişmelerin başlangıcında sözünü ettiğimiz loca üstatlarının mutlak şekilde kendilerini serbest görmeleri yüzünden localara kabul edilmiş mason imtiyazlarına lâıyk olmadığı anlaşılan kişilerin çoğalması hali bulunmaktadır.

Bu durum bir çok mümtaz masonu endişelendirmekte idi. Bu endişenin daha ziyade masonik çalışmaların şeklinden geldiği bilinmektedir. Çalışmalar, çoğu zaman, içkili sofrada kardeşlik konusu etrafında terennüm edilen güzel şarkı ve okunan şiirlerle süslenmekten ileri gitmiyordu. Böyle bir topluluk ile masonluk ideali gerçekleştirilebilir miydi? 1735 yılından sonra bu hususta gerçek masonlarda şüphe ve endişe yaygın hale gelmekte idi. Masonik çalışmaları gerçek yoluna sokmak ve amaçlarına yöneltebilmek için her şeyden önce kabullerde İngiltere'de görülen sıkı kabul şartlarına uygun şekilde hareket etmek ve içeride de bir tasfiye hareketine girişmek gerekli görülüyordu. Bu bakımdan bir an önce merkezî bir otoritenin kurulması, kabulleri ve patent dağıtımını bir büyük üstadın yetkilerine bağlamak yerinde olacaktı.

Bu görüşte olanlar, hiç bir suretle locaların hareket serbestliğine karşı koymak isteğinde değildi. Bütün istenen, aday seçimlerinin daha iyi yapılması idi. Bu istekleri ileri sürenler düşüncelerini çok kuvvetli ve enteresan bir şekilde aksettirmesini bilen bir hatip bulmuşlardı: Bu hatip Şövalye Ramsay adıyla tanınan aslen İskoçyalı, Fenelon tarafından katolik yapılmış bir zattır. Hakkındaki çeşitli görüşleri şimdilik bir tarafa bırakarak diyebiliriz ki bu mümtaz zat, Fransız masonluğunu uzun süre etkileyen bir nutkun müellifidir. Nutuk muhteva itibariyle ispatı mümkün olmayan bir takım tarihi açıklamalar yanında, çok değerli düşüncelerle süslenmiştir. Ramsay'in görüşüne göre masonluğun menşeyini el işleriyle uğraşan işçi loncalarında aramak hakikate uymaz. Masonluğun menşeyini Kudüs'e gitmiş olan Haçlılar devrinde aramak gerekir. Bu iddia yanında masonluğun kolaylıkla benimsediği fikirler yer almaktadır. Şöyle ki, «bütün dünya büyük bir cumhuriyettir, her millet bunun bir ailesi ve fertler de onun çocuklarıdır.»

Ramsay'in nutkunda: İnsan sevgisi, saf ahlâk, açıklanmayan sır ve güzel sanatlar sevgisi olmak üzere dört faizletten bahsedilmektedir. Bu faziletler üzerinde duran Ramsay'in arzusu hep masonlar arasında mümtaz bir sınıfın yaratılması ve bütün idareyi bunların ele alması şeklinde tefsir edildiği görülmektedir. Nitekim, yüksek dereceler diye adlandırılan atelyelerin ortaya çıkması Ramsay'in telkinleri sonucu olduğu ileri sürülmektedir. Ramsay'in nutkundan önce masonlukta üç dereceden başkası bilinmezdi. Ramsay de açık olarak hiç bir şekilde üç dereceden başka bir dereceden söz etmiş değildir. Onun aradığı masonluğun arınması işidir. Ancak Ramsay nutkunda Haçlı Seferlerine katılmış şövalyelerin masonluğun menşeyinde yer aldığı fikrini ileri sürmüştür. Bu yüzden kısa bir süre sonra birden bire ortaya çıkan ve hızla gelişen çeşitli ritleri Ramsay'in nutkunun etkisine bağlayanlara hak verdirir gibidir. Fakat bu iddialar asla ispat edilmiş değildir.

Ramsay'in reform projesinden çıkan fikre göre, Paris'in en ünlü loca üstadlarınca, asil bir aileden bir büyük üstat seçilmelidir. Bu büyük üstat bütün masonlar için bir numune olarak görülmelidir. Bu seçimde kralın da ilgisi çekilmelidir. Ramsay bu düşünce ile ve kralın ilgisini çekmek maksadiyle Başbakan Kardinal Fleury'e mektup yazmış ve sözü geçen nutku için izin almak istemiştir. Bu hususta da bir takım şüpheler ortaya atılmış ise de Lantoiné'in araştırmaları mektupların

gerçekten mevcut olduğunu ispatlamıştır. Şu var ki sözü geçen mektupların cevapsız kaldığı bilinmektedir. Hatta Lantoiné'in belirttiğine göre Fleury bu mektuplardan biri üzerine şu kelimeleri yazmıştır: «le roi s'en moque - kral bunu küçümsedi, istihfaf etti.» Bir iddiaya göre de XV. Louis, cemiyete seçilecek asilzade büyük üstadın Bastille'e kapatılacağını bildirmiştir. Bu şartlar dahilinde Ramsay'in daha ileri gitmediği anlaşılıyor. Bu sebeple de nutuk hiç bir zaman iradedilememiştir. Böyle olmakla beraber kısa bir süre sonra büyük üstat seçilen Duc d'Antin'in Bastille'e kapatılması bahis konusu olmamıştır.

Ramsay nutkunda sözünü ettiği dört fazilet hakkında şunları belirtmiştir: İlk çağlarda genellikle yanlış anlaşılmuş olan vatan sevgisi, insanlık aşkını yıkma yolunda gelişme göstermiştir. Halbuki Haçlılar milletler arasında bir kardeşlik birliği kurmak için öncülük etmişlerdir. Milletlerin kendilerine düşen ödevlerinden vaz geçmeleri bahis konusu değildir. Vatan sevgisi ile bir vicdan kaldesi olan insanlık sevgisi arasında bir köprü kurulmalıdır. İnsan için bu ilk fazilettir.

İkinci olarak gösterilen fazilet, yani saf ahlâk masonluk için bir araştırma konusu yapılmalıdır. Mason üstadı her türlü uçlardan kaçınmalı, akı hikmet yoluyla kemale ulaşmalıdır. Masonlar neşeli yemeklerinde doktrin sertliğini hafifletmeli, fakat her türlü ifrattan da kaçınmalıdır. Masonun üçüncü fazileti katumiyetle ilgilidir. Masonluk sırlarını saklamasını bilmiyenlerin en büyük cezası vicdan azabıdır. Bunlar cemiyetten uzaklaştırılmalıdır. Eski «mystère»lerle masonluk arasında yapılan mukayese sonucu anlaşılmalıdır ki, bu kaideye riayet etmiyenlerin bozulmalarının kaynağını, gece toplantılarının erkek ve kadınların beraber olarak yapmalarında görmek gerekir. Kadınların sır saklıyamadıklarından değil, fakt cazibe ile gelen aşkın kardeşliği unutturmasından korkulabilir.

Dördüncü fazilet faydalı bilimlerle güzel sanatlar zevkidir. Masonluğun maddî denebilecek amacı insanlığı ilgilendiren bilgileri toplamaktır. Her kardeşin bu hususta gayret sarfetmesi gerekir. Mason tam bir cömertlikle çalışarak bu işe katılmalıdır. Masonluk bunu yapabilir. Bu sonuncu tavsiyede bir bakıma müstakbel ansiklopedi çalışmalarına atıf sezilmektedir. Bu düşünce vaktinden çok önce ileri sürülmüş bir düşüncedir. Burada Thomas More gibi ütöistlerin rüyalarının izi sezilebilir. Bununla beraber Ramsay rüyadan da öteye bir ileri görüşe sahip bulunmaktadır. Nutkunun tarihi kısmı oldukça fantezisttir. İlk locaların Kudüs'ten dönen şövalyeler tarafından İskoçya'da kurulmuş

olduğu hususunda bu güne kadar müsbet hiç bir bilgi belirmiş değildir. Buralardaki locaların en eskisinin de operatif masonlara ait olduğunda şüphe yoktur. Bu itibarla Ramsay in iddiası ispatsız kalmış sayılır.

Bütün bu gibi izahlara rağmen nutuk gerçekten önemlidir ve Fransız masonluğu üzerinde çok etkili olmuştur. Hatta denilebilir ki bütün dünya masonluğu üzerinde de bu etki hissedilmektedir. Doğrudan doğruya veya dolaylı olarak mevcut olan bu etkiye rağmen, nutuk, daha önce kararlaştırılmış olduğu sanılan 22 Mart 1737 umumî toplantısında, kralın ilgisizliği nedeniyle okunmamıştır. Fakat bir süre sonra, Ramsay'in temennilerinden biri gerçekleşmiş ve kral ailesinin yakınlarından olan Madame de Montespan'ın torunu olan Louis de Pardailon de Gondrin, Duc d'Antin Fransız Localarının umumî ve ebedî Büyük Üstadı seçilmiştir. (24 Haziran 1738). Bu seçimde İngiltere Büyük Locasının hiç bir rolü yoktur ve bu Büyük Locanın müsaadesi alınmış değildir. Fransız masonları İngiltere Büyük Locasının meşhur Anderson Nizamnamesine tamamiyle saygılı kalmakla beraber bu seçimle İngiltere'nin merkezî otoritesinden ayrılmış oluyorlardı. Kaldı ki bir süreden beri Fransız locaları bu otoriteyi artık kendi işlerine karıştırmamakta idi. Bu itibarla Fransız masonlarının bazılarının İngiltere ile bağlarını koparmak istememelerine rağmen, muhtar ve müstakil bir mason obedyansına doğru yönelmeyi önlemeğe imkân kalmamıştır.

Duc d'Antin'in büyük üstatlığı hakkında metinlerde fazla bir bilgi yoktur. Bu zat seçiminden kısa bir süre sonra, henüz otuz altı yaşında iken 9 Aralık 1743'te ölmüştür. Bu zatın büyük üstatlığı süresince eski düzende önemli bir değişiklik olduğu da sanılmamaktadır. Locaların muhtariyeti tamdır. Hatta bir çokları eskisi gibi tam bir serbestlikle çalışmalarını sürdürmektedir. Bir kısmı da hâlâ İngiltere'yi tek otorite olarak kabullenmekte devam etmektedir. Genç Büyük Üstat, bir takım şövalyeliklerle ün yapmıştır. Her halde onun zamanında Fransız Locaları resmî otoritelerin takibinden uzak kalmıştır. Bir Büyük Loca Büyük Üstadı anlamına gelen ünvanına rağmen Duc d'Antin'in başkanlık ettiği bir Büyük Loca yoktur. Paris locaları müşterek bir hareket yolu ararlarken Duc d'Antin'in zamanında böyle bir teşkilâta gitmiş oldukları hakkında sarîh bir bilgi mevcut değildir.

Bu hale rağmen, Duc d'Antin'in ölümünden iki gün sonra, 11 Aralık 1743'te Paris'teki on altı loca Büyük Locayı kurmayı başarmışlardır.

Ancak bunu yaparken taşra localarının hiç bir mütalâası alınmamıştır. Bu hareket tarzı Fransız masonluğunun uzun süre muntazam bir teşkilâta malik olmasını önlemiştir, denilebilir.

Bu sırada, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Ramsay'in etkisiyle meydana çıktığı ileri sürülen bir takım İskoç Locaları gelişmektedir. Duc d'Antin'in seçilmesi ile birlikte kabul edilmiş görünen merkezî otorite kurulamamış, aranılan temizlik gerçekleşmemiş ve bu sebeple de Ramsay'in ileri sürdüğü Kudüs şövalyelerine bağlanan masonluğu bir gerçeğin ifadesi olarak kabullenen bazı aydın masonlar, İngiltere'den intikal eden mavi localarından ayrı ve sanki onlara üstün bir takım atelyeler kurma teşebbüsüne geçmişlerdir. Bu hususta gerçeğe dayanan hiç bir bilgi mevcut olmadığına binaen, her kurulan yeni atelye kendisini İskoç masonluğunu temsilcisi görerek bir takım fantezist ritler icadı ile çalışmalara yeni bir düzen vermek istemiştir. Bu suretle 18. yüzyıl boyunca devam eden bir yüksek dereceler anarşisi baş göstermiştir. Bu hal 19. yüzyıla kadar devam edecek ve 1802'de Amerika'da hemen arkasından 1804'te Fransa'da kurulan 33 dereceli yüksek şûralar ile bir düzene dönme imkânları belirmiş olacaktır.

Mason tarihi üzerinde araştırma ve derlemelerimiz içinde «ekozizm»e ayrı bir kısım ayıracağımız tabiidir. Bu itibarla burada bu konuya şimdilik bu kadar değinmekle yetinebiliriz. Şu kadar var ki, 1743 yılında mevcudiyetleri bilinen bu İskoç masonları fantezist menşe iddialarına rağmen, Ramsay'in nutkunda ileri sürdüğü temennilere daha uygun bir çalışma düzenine sahip olmuşlar, gerek vazifelilerin seçiminde, gerekse haricî kabullerinde daha ciddi hareket etmişlerdir. Böyle olmakla beraber bu ayrılma Fransa'da Büyük Loca kurulmasına uzun yıllar mani ve merkezî bir otoriteye bağlı müşterek çalışmaları kolaylaştırmaktan uzak bırakmaya sebep olmuştur.

Nitekim, ilk büyük üstadın ölümünden sonra kurulan ilk Büyük Loca tarafından seçilen yeni büyük üstat, Charles de Bourbon, Comte de Clermont, ilk günlerde mevcut ve yüksek dereceli loca ve atelyelerin yarattığı düzen bozukluğunu gidermek için gayret sarfetmek istemiş fakat işin içinden çıkamayacağını anlayınca, Büyük Üstat sıfatını muhafaza etmekle beraber bu işlerle ilgisini kesivermiştir.

Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Layiklik ve Masonluk

Naki Cevad AKKERMAN

Devletin, dinin ve toplumun karşılıklı ilişkileri bakımından tarih boyu siyasal ve sosyal değer olarak bir çok memleketlerde ve özellikle Osmanlı İmparatorluğunda ve Türkiye Cumhuriyetinde zaman zaman kanlı olayların nedeni olan lâiyikliğin, gerek dinsel ve gerekse devlet kavramı içinde siyasal yönlerden neliğini ve nedenliğini bütün öğeleriyle metodik bir şekilde açıklayabilmek için gerilere dönmek ve Hıristiyanlıkla Müslümanlığın kuruluş ve gelişme çağlarının özellikleri ve

nitelikleriyle, insanlığın toplumsal varlığı üzerindeki etkilerini de kapsayan dikkatli bir inceleme gereği vardır. Biz, uzun tartışmaların ve nice nice yayınların nedeni olan lâiyiklik ile masonluğun bu konudaki düşünce sistemini, dergimizin sınırlı sayfalarına sığabilecek kısa özetler halinde sunmaya çalışacağız.

Lâiyiklik, tamamen siyasal bir iktidar şekli olan devletin sosyal, ekonomik ve kültürel hukuk düzeninin, dinsel otoritele-

rin ve dinsel inanç ve dogmaların etkilerinden korunmasını öngören ve klasik ayrıntılarını ve yorumlarını on sekizinci yüzyılda Amerika'da ve Fransa'da ve 22 yıl önce de Birleşmiş Milletlerce yayınlanan «İNSAN HAKLARI BEYANNAME» leriyle Fransızların 30.X.1886 tarihli okul yasasında bulan ve nihayet yine Fransa'da 1905 tarihli bir yasa ile de kilise ile devlet ilişkilerini tamamen ortadan kaldıran, hümanist ve modern bir dünya görüşüdür.

Bu görüş, din inancını Allah ile kul arasında bir vicdan işi saymakta; dinsel otoritelerin ve örgütlerin birey ve toplum üzerindeki zorlamalarını ve baskılarını, insanların doğal ve sosyal düşünce ve vicdan özgürlüklerini kısıtlayıcı ve devletin siyasal ve yönetsel faaliyetlerini de köstekleyici bir etken olduğu noktasında yoğunlaşmaktadır. Bu anlayışa göre, siyasal faaliyetler, dinsel inançların etkisi altında kalamıyacağı gibi, kendi maksatları için din ve inançları araç olarak kullanamazlar.

Bu kısa özetten sonra gerek devlet ve gerekse toplum haya-

tında üniversal bir aşama olan bu düşünce sistemini doğuran tarihsel olaylar ve etkenler üzerine eğilebiliriz.

Kısa bir süre önce sonsuzluk âlemine göç eden ünlü filozof B. Russell'in deyimi ile V. yüzyılda Milet'te doğan ve sonra da Atina'da gelişen antik çağ G R A İ K O S uygarlığının sönüşünde, ve daha doğrusu akla, gözleme, deney ve kritikte düşünce ve vicdan özgürlüğü öğretisinin hemen hemen son temsilcisi sayılan ve Helenistik ve hatta Roma evrelerinde de değerini az çok saklayan Aristo Okulunun (Mö. 385-322) kökünden yıkılış ve dağılışında, orfik mistisizminin yanında, Epiküros'un (Mö. 341-270) ve izleyicilerinin kurduğu :

«Bilimden kaçmak için en hızlı yelkenini aç, selâmete ermek bilgiye ermekten iyidir».

öğretisi ile, Hz. İsa'nın doğumundan 64 yıl sonra taraflıları ile birlikte Roma'da ve Yahudi adı Saul olan G. J. Paulus'un, önce köteler arasında yaymaya çalıştığı Hıristiyan dini başlıca etkenler arasında bulunmaktadır. Gerçekten, İsa'nın yüzünü bile görmediği halde onun izleyicilerinden birisi olarak İsa'nın doğumundan 33 yıl sonra Şam'dan Roma'ya gelen ve o vakte kadar, değil çok Tarıcılığın

(*) Lâyiklik «Laïcisme; lât. l a i c u s» ruhanî mesleke mensup olmayan ve ruhanî görevi ve faaliyeti bulunmayan kişi veya örgüt anlamını taşır.

yarattığı inançlar arasında, hat-
ta, Yahudi Sinagoglarına bile
girmemiş olan cennet ve cehen-
nem ilkeleriyle, «Mademki an-
lamak imkânsızdır, en iyisi
inanmak ve Tanrı'dan gelen
vahyi olduğu gibi kabul etmek
değil midir?» diye akla dayan-
mayan telkinleriyle yarattığı ve
yaşatmayı da başardığı taassup
ruhu başta gelen nedenler ara-
sın yer almıştır. Bu ruhun etken-
liği bu kadarla da kalmamış 1453
yılında Fatih'in İstanbul'u alması
ile son bulan, karanlık ve din
uğruna kan kusan bir çağın do-
ğuşuna da analık etmiştir. Bu,
Rönesans'ın aksiyon olarak baş-
layışına kadar, ıstırap dolu öy-
külerıyla uygarlık tarihinde uzun
bir bölüm teşkil eden ve bazı
iddialara göre (Ms. 330) da İs-
tanbul'un kuruluşu ile ve Belçi-
ka tarihçisi Pirenne'ye göre de
Roma tarihinin parçalanması
İslâmîliğin çıkışı (Hz. Muham-
med'in doğuşu 7 Nisan 570 -
Sihli'ye göre 20 Nisan 571) ile
başlayan ve yukarıda da işaret
edildiği gibi 1453'te sona eren
Ortaçağdır. Bu çağ, her yönü ile
Hıristiyan tarihinin de en önemli
yüzyıllarını kapsar. Din bilgileri
olayları dört aşamada toplarlar.
Birinci aşama, havvarilerin bu di-
ni yaymaya başlamalarından
Roma imparatorluğunun düşüşü-
ne kadar 500 yıl sürer. Roma'da
kuruluşundan bir süre sonra bu
devletin resmî dini haline gelen

Hıristiyanlık, ilkeler bakımından
bir düzene konulmak için kendi
rahipleri tarafında yapılan dört
toplantıya tanık olmuştur. Yetki-
li ruhbanlar kurullarınının 325'te
İznik'te, 381'de İstanbul'da; 431'
de Efes'te; bir süre sonra Kadı-
köy ve nihayet 869'da tekrar
İstanbul'da yaptıkları toplantı-
larda ele alınan konu, Tanrı'nın
birliği inancı ile Hz. İsa'nın Tan-
rı, oğul ve kutsal ruh olarak üç
şekilde beliren Tanrılığına inan-
mak itikadını uzlaştırmak zorun-
luğu idi. Çünkü her kilise ayrı
ayrı düşünmekte ve dogmalara
istedikleri anlamı vermekte idi-
ler.

Hıristiyanlığın ikinci gelişme
aşaması V. yüzyıldan XV. yüzyıl
başlarına kadar sürer. Bu aşı-
mada özellikle Latin kiliseleri,
Hıristiyanların kiliseye karşı
mutlak itaat ve bağlıklarını ve
devlet üzerindeki egemenlikle-
rini sağlamışlardır. Şöyle ki :

Herkes kilisenin emirlerine
mutlak boyun eğmeye ve saygı
göstermeye mecbur tutulmuş;
cennete girmenin ve ruhsal kur-
tuluşun, ancak bu sayede müm-
kün olduğu inancı kafalara yer-
leştirilmiş ve topluluklar kilise-
nin öne sürdüğü bütün dogmalara
inandırılmıştır.

Bu bin yıl içinde Hıristiyanlık,
Avrupa'nın kuzeyine yayılmış,
doğu ve batı kiliseleri birbirin-

den ayrılmıştır. Özellikle bu aşama içinde halk, cismanî ve ruhanî iki iktidarın boyunduruğu altına sokulmuş; krallıklar ve derebeyleri cismanî ve papalara ruhbanlar örgütleri de ruhanî iktidarın temsilcileri olarak halkın düşünce ve vicdan özgürlüğünü kısıtlayan iki büyük zulüm ve işkence karteli hüküm sürmüştür. Kilise hiç bir yerden emir almaz, emir verirdi. Okullar ve bütün sosyal ve kültürel kuruluşlar, her türlü yayınlar ve düşünce hareketleri kilisenin denetimine ve kontroluna tabi idi. Çocuklara verilecek terbiyeyi de kilise tesbit ve dikte ederdi. Ulus bireylerinin nelere inancısı, neleri okuması lâzım geldiğini ruhbanlar kurulları tayin ve emrederlerdi, Nikâh, nafaka, nüfus sicillerine ait bütün işlemler kiliseden geçirdi. Hükümet, kilisenin icra organı idi, ve başlıca görevi, fiilî müdahale ve zor kullanarak halkı, kilisede bulunmaya ve ruhban kurullarının emirlerini yapmaya mecbur etmekte. Bu amaçla kilisenin yasaları ve özel mahkemeleri, cezaevleri, emlâki ve halka yüklediği vergileri vardı. Kilisenin âdet ve geleneklerine, yasalarına, kurallarına ve telkin ettikleri inançlara karşı en küçük hareketin cezası, bir sürü işkenceden sonra ateşte yakılarak ölüm idi. Bu konuda, bundan önceki yazımızda verdiğimiz örneğe birkaç

tanmesini daha ekleyelim:

En şiddetli kilise yasalarını yaratanlardan birisi olan papa VII. Gregoire'in Papalık süresi 1050-1073 Alman imparatorlarından IV. Henri'yi Canossa'da kapısının eşiğinde günlerce bekletmesi, kilisenin devlet başkanına verdiği değere ve devlet üzerindeki hükümranlılığına güzel bir örnektir.

Kişinin vicdan özgürlüğünü savunan ve Tanrıya ibadetin, bireylerin isteğine bırakılması gerektiğini ileri süren Oxford Üniversitesi profesörlerinden Wikliffe, dinsiz ilân edilerek 1415'te yakılmıştır. Bunun düşüncelerini benimseyen Bohemyalı Prag Üniversitesi profesörlerinden Jahn Huss da kısa bir süre sonra mülhit ilân edilerek yakılmıştır.

Din reformistlerinden M. Luther (1483-1546), kralın koruması ile hayatını zor kurtarmıştı. Luther'in suçu, İncili latineden Almancaya çevirmek ve cennet anahtarlarının para ile satılmıyacağını ortaya atmış olmaktadır. Tarih kitapları katolik mezhebi taraftarlarının güttükleri dogmalara karşı geldikleri için engizisyon mahkemelerinde öldürülen binlerce insanın öyküleriyle doludur. 1572 yılında baskına uğrayan binlerce protestan reformistlerin kırımını ile, ne vergi

veren, ne askere giden ve ne de hükümet mahkemeleri önüne çıkma zorunluğuna olan ruhbanlar kurullarının ve kilisenin tahakkümü zirveye erişmiştir. Bu feci olaylar da tarihe, Saint Barthelemy katliamı diye geçmiştir.

Luther'in açtığı çığır ile başlayan protestanlığın ve kalvinistlerin meydana çıkışına ve katoliklerin açtığı kanlı savaşlara sahne olan XVI ve XVII. inci yüzyılları kapsayan Hıristiyanlığın üçüncü ve dördüncü reform aşamalarını geçerek biraz da islâm dünyasına dönelim:

Bilindiği gibi İslâmîlik, çıkışından kısa bir süre sonra Irak, İran, Orta Asya ve kuzey Afrika yönlerinde geniş bir yayılma mazhariyetine erişmiş ve 10 Şubat 1258 günü Cengiz Hanın torunu ve İlhanlı devletinin kurucusu Hulâgû (1217-1265) komutasındaki Mogol ordusunun yıkıp yıktığı Irak ta; ve M. S. 1411 de başlayıp 1491'de kanlı savaşlar sonunda çöken Endülüs'te büyük islâm uygarlığı kurulmuş ve bu uygarlık, antik klasiklerin Avrupa'ya intikali bakımından rönesansın da temel taşı olmuştur.

Laisizm konusunda, biz bu yazımızda nasıl ilk önce Hıristiyanlığı ele almış isek, ona paralel olarak, yine siyasal ve sosyal yönleriyle Osmanlı Devletini, diğer

İslâm devletlerine örnek olarak alacağız.

Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğu Teokratik bir devlettir. Yani devlet ve toplum işleri din esaslarına göre ve Allahın gölgesi olarak kabul edilen bir padişah ve halife tarafından yönetilirdi. Devletin siyasal, toplumsal ve hukukî bütün düzende din ahkâmı (şeriat kuralı) cari idi. Halife, kul üzerinde sınırsız tasarruf ve yetki sahibi bulunuyor, veziri azam ise;

«Vüzerâ ve ulemanın başı, cümlenin ulusu, amme-i mesalihi dini devlet ve kâffe-i nizâmı ahvali saltanat, istima-i dava ve icra-i şeriat, tevcih-i eyalet, tevliyet ve hitabet ve imamet... velhasıl menasibi seyfiyye ve ilmiyenin tevcih ve azil ve cemi kaza-i şer'iyye ve urfiyeyenin istimâ ve icrası için cenabı padişahiden vekil-i mutlak» idi.

Şeyhülislâm, devlet ve toplum işlerini şeriat yargılarına göre yönetmekle görevli idi. Devletin hukukî ve şer'î işleri aynı zamanda kadıların vazifesi arasında bulunuyordu. Miras, nikâh ve nafaka davaları kadılar tarafından görülürdü. Ayrıca ordu için devşirmeleri toplamak, ordunun seferî hareketleri sırasında zahire tedarik etmek, yollarda, madenlerde ve diğer tesis ve

İnşa işlerinde çalıştırılacak kimseleri toplayıp yollamak gibi devletin idarî işlerini de kadılar görürdü. Müftüler ise, dinsel sorunlarda fetva vermekle ve bu kabîl konulara ilişkin soruları cevaplandırmakla yükümlü idiler.

Müderrislerin ve kadıların en büyüğü olan kazaskerler, bütün askerî sınıfların hukukî ve şer'î işlerine bakarlardı. Özetle, devlet din esaslarına göre ve ilmiye denilen bir sınıfın gösterdiği dinsel düzen içinde yönetilirdi. Bu sınıf medreselerde yetişirdi. Fatih'ten başlayarak Kanuni devrinin sonuna kadar (1432-1566) öğretim ve öğrenim usulleri derecelere bağlanmış olan ve Arapça öğretim yapan bu medreselerin programlarında, dinsel inanç sisteminin yanında, doğa ve toplum olaylarını ve sorunlarını çözücü, düşünce ve müsbet bilimlere dayanan temel bilgiler vardı. Çünkü, İslâm dini, normal bir inanç sistemi olmakla beraber, Kur'anın - bundan önceki yazılarımızda açık açık sunduğumuz ayetlerden de anlaşılacağı gibi - gayet belli şekilde işaret ve emirleri, bütün doğal ve toplumsal konuları kökünden kavrayan değer taşımakta idi. Böylece, niteliği yukarıda belirtilen Ortaçağ Batı Avrupası karşısında, XVI. yüzyılda, düşünce, tıp, kozmografya, tarih, coğrafya, edebiyat, musiki, tezhip, nakış

ve daha başkaları gibi, akla, deneye ve kritiğe dayanan reel ve normatif bilimleri ve güzel sanatlarıyla yeni bir dünya meydana getirilmiş idi.

6 Eylül 1566 günü Sigetvar önünde Kanuni Süleyman'ın ölümünden ve 1579'da Sokullu'nun bir ihanete kurban gidişinden sonra, devlet yönetiminde ve bu arada ilmiye sınıfının yetişme kaynaklarında çöküntü başlamıştır. Öylesine ki, Rönesansla Avrupa, yüzyıllar boyu zebunu olduğu dinsel baskı ve taassup istibdadını yıkarak, köklerini eski Yunan ve Roma kültüründen alan yepyeni bir uygarlık kurarken, bütün bu antik düşünce sistemini Hıristiyanlıktan daha önce kavramış ve kendi yüksek prensip ve amaçları ile üstün bir uygarlık yaratmış olan İslâm dünyası fikri geriliğe yönelmiş; medreseler dünya olaylarını, düşünce ve reel bilimleri bir yana atarak sadece bireyin iç âlemini soyut ve mistik din bilgileriyle süslemeğe inhisar etmiş; kişinin yalnız uhrevî selâmetini sağlayacak Tanrı'ya yakın insan yetiştirmeyi amaç edinmiştir.

Geçen yüzyıllar, akla değil, yalnız duyguya dayanan böyle bir sisteme, zamanın gerçeklerine göre değişerek, onlara uyma ve yeni batı uygarlık düşünceleriyle topyekûn bir bağdaşma ve

bağlantı kurma imkânını vermemiştir.

Böylece düşünceye, deneye gözlem ve kritiklerle reel bilimlere kapılarını kapatan medrese yeni bir Avrupa dünyasının oluş ve gelişimi karşısında sadece dalâlet ve cehalet yuvası, ve din ise cehlin kisvesi olmuş ve memleket, aslında dinin şiddetle menettiği bir taassup ve istibdat hegemonyasının pençesine düşmüştür. Ulusun kalımını ve yurdun bütünlüğünü sağlayacak her yeni düşünce ve hareket bidat ve küfür sayılmış ve her yenilik, şeriat adına ayaklanan ihtiras ve taassup zorbalığının kılıç ve yatağanlarının altında kan ve ateş içinde boğulmuştur. Şeyhülislâmın fetvası olmadıkça matbaa açmak, ordu kuruluşlarına yeni düzen vermek ve yeni silâhlar almak, manevralar yapmak bile imkânsız hale gelmiş; sözün kıssası mübarek din, bir takım desas ve hilekâr siyaset adamlarının ve cahil softaların elinde siyasal, sosyal ve askerî bütün işlemlerde cebir ve baskı aracı durumuna getirilmiştir. Bu konuda Osmanlı tarihinin bütün aydınlarca bilinen kanlı olaylarını tekrarlamayı yersiz bularak ibret verici üç faciayı hatırlatmakla yetineceğiz. 1617 yılında 13 yaşında tahta çıkan ve çocuk olmasına rağmen ordunun başına geçerek Lehistan'da kaleler alan ve sefer sırasında yenicerilerde

ve genellikle devlet yönetiminde gördüğü uygunsuzlukları düzeltmek için girişmek istediği ıslâhat hareketlerini vesile ederek daha onsekiz yaşında iken şeriat adına ve binbir hakaretle yedikule zindanında öldürülen ve başsız iskeleti Sultan Ahmetteki mezarında ve kanlı giysileri de Topkapı sarayında bulunan II. Osman'ın (1603-1622) uğradığı felâket, tarihimizde bir yüz karası olarak yaşamaktadır. Yine şeriat adına hekimleri ve mektebli subaylarla bazı mebusları öldüren, matbaaları yıkan ve yağma eden, kız okullarının kapatılmasını isteyen, istibdat rejimini geri getirmek için Aya-sofya meydanını kan gölüne çeciren 31 Mart 1909 ayaklanması ile 23 Ocak 1930'da nakşibendi dervişleri tarafından bıçkı ile kafası kesilen genç yedek teğmen Kubilay (1906-1930) olayı da hâlâ yüreğimizin yarasıdır. Kısacası, esasen etnik, dil, kültür ve gelenekleri bir olmayan uluslar topluluğunun meydana getirdiği Osmanlı İmparatorluğunda, daha Kanuni'nin kefeni solmadan başlayan ve hatta onun zamanında bile belirtileri görülen saraydaki kadın egemenliği, rüşvet, vezirlerin ve ulemanın ihtiras, cehalet, fesat ve entrikaları, israf, kanunlara saygısızlık, soygunculuk ve zulüm, bu imparatorluğun çöküş ve dağılmasının temel nedenleridir, ve bü-

tün bunlar, yapısı teokratik olan devlet bünyesinde ve düzeninde, islâm dinince asla caiz görül-meyen ve yeri de bulunmadığı halde şeriat adına oynanmış oyunlardır.

İnsanlığın uygarlık tarihinde devlet ve toplum hayatında üniversal bir aşama olan layiklik düşünce sistemini doğuran siyasal ve sosyal olayları ve etkileri kısaca belirtmeye çalıştık. Konunun masonluk ilkeleri yönünden üzerinde duracağımız önemli ilişkilere geçmeden önce, laisizmin ana kaynakları üzerinde kısaca durmak yerinde olacaktır. Başka bir yazımızda bütün ayrıntıları ve nitelikleriyle açıklanacak olan rönesansa ve bugünün hümanizmasına temel teşkil eden bu kaynaklar, Roma İmparatorluğu Doğu ve Batı diye ikiye ayrıldıktan sonra, Bizans üzerinden Urfa da (Edessa) Süryaniceye ve Harran ve Nuseybin üzerinden geçerek Bağdat'ta Süryaniceden Arapça'ya çevrilen ve buradan da, Kudüs ve İskenderiye üzerinden İtalya'ya ve Endülüs üzerinden de Fransa'ya geçen antik G r a - i k o s klasikleri olmuştur. Bu klasiklerin ve ayrıca Abbasi uygarlığının VIII. yüzyıldaki bulgularının Batı Avrupa'ya geçişi, Fatihin İstanbul'u alışından önce XII. yüzyıla kadar gider. Fakat çok sınırlı ve dağınık olarak baş-

layan bu yeni kültür anlayışı münferit de olsa, Tanrıları ve Tanrıçaları inkâr ettiği için bal-dıran içirilerek ölüme mahkûm edilen ve ölen Sokrates'in açtığı bilgisel ve duygusal hayatta özgürlük bilincinin müjdecisi idi. Asıl uyanış yukarda da belirtildiği gibi, Luther'in Protestanlığı kuruşu karşısında kilise baskısının yavaş yavaş çözülüşü ile yoğun bir şekil almış ve böylece, güzel sanatlara, reel ve normatif bilimlerle felsefi düşünce sistemlerine kapılarını açan yeni bir dünya görüşü ortaya çıkmıştır. Bir iki örnek vermek gerekirse :

Leonardo da Vinci (1452-1519), Michelangelo (1475-1564), Raffaello (1483-1520) gibi ressam ve heykeltıraşlar; J. S. Bach (1685-1750), Beethoven (1770-1824), Mozart (1756-1791) gibi musikişinaslar; Galileo (1564-1642), Galvani (1737-1798) gibi bilim adamları ve Decartes (1596-1650), Fichte (1762-1814), Kant (1724-1804) gibi filozoflar çeşitli yönlerde insanlığa nur ve ziya getirmişlerdir. Bu büyük hümanist ve kendi bölümlerinde yaratıcı değerlerin adları, binlerin çok üzerindedir.

Düşünce ve vicdan özgürlük hareketlerinin aksiyonu olarak nitelendirebileceğimiz kanlı 1789 Fransız büyük devriminden sonra devlet yönetimini eline alan

Cumhuriyet Partisi, kilisenin bütün tüzük ve resmî kurumlarını, ruhbanın halk üzerindeki baskı ve muamelelerini, öğretim, öğrenim, nüfus kütükleri, mahkemeler, âşar ve emlâke ait haklarıyla özel imtiyazlar gibi hemen bütün kilise düzenini ortadan kaldırmıştır. Din her türlü etkidenden uzak, tamamile özel bir iş haline gelmiş ve ortada, din işleriyle ve kilise ile ilgisini kesmiş cismanî bir hükümet kalmıştır. Fakat kilisenin mücadelesi durmamış, 1815'te Napole'on'un sukutuna kadar sürüp gitmiştir. Bu olaydan sonra Fransa'da (Meşruiyet Partisi), hükümdarlıkla kilisenin ittifakı yolunu tutmuştur. Ünlü Chateaubriand, Haller ve arkadaşları gibi devlet adamları da bu düşünceye sapmışlardır. Sonuç olarak Papa kendi hükümeti içinde eski halini, yani ne kadar kilise hakları varsa geri almış ve VII. Pius (1740-1823) İncilin tercümelerini yeniden yasaklamıştır.

En sonunda da yukarda işaret ettiğimiz gibi Fransız parlamentosunun kabul ettiği yasalarla tam anlamıyla « E c o l e l a i q u e » kurulmuştur.

Osmanlı İmparatorluğuna gelince : Birinci Dünya savaşında tamamen çöken ve üzerinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulan bu imparatorlukta ilkel laisizm hareketleri olarak nitelendirile-

bilen 1839 ve 1856 fermanları ile 1877 Anayasası istenilen reformları getirememiş ve hatta İstiklâl Savaşı sırasında Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul edilen Anayasada bile devletle din içiçe yaşamıştır. 1922 yılının eylül ayının 9 uncu günü İzmir millî kuvvetler tarafından alındıktan sonra padişah ve halife olan Vahdeddin'in İngilizlere sığınarak kaçıışı ve yabancı işgal ordularının geri çekilmesi ile tam istiklâline kavuşan ve cumhuriyet ilân eden Türk ulusu, başbuğları Atatürkün idaresinde yeni devrim hareketlerine girişmiş ve bu arada layik devlet kavramı, şu devrim aşamalarından sonra gerçekleştirilmiştir: 1 Kasım 1922'de padişahlık kaldırılmıştır;

3 Mart 1924'de halifelik kaldırılmıştır;

8 Nisan 1924'te şer'iyeh mahkemeleri kapatılmıştır;

20 Kasım 1925'te türbeler, tekke-ler ve zaviyeler kapatılmıştır;

10 Nisan 1926'da Anayasadaki dinle ilgili maddeler kaldırılmıştır;

5 Nisan 1928'de layiklik ilkesi Anayasaya konulmuştur.

Laisizm konusunda masonluğun düşünce sistemini, bu öğretiyi düzeninin ilkelerini kapsayan ve bugün fiilî olarak uygulama ala-

nına girmiş ve üniversal anlamıyla benimsenerek bir çok devletlerin Anayasalarının temelini teşkil etmiş olan Amerika, Fransa, Birleşmiş Milletler insan hakları beyannamelerinin ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının laisizm ile ilgili maddelerini sunmakla yetineceğim. İnsanlığın kurtuluşunun tek aracı ve gücü olan düşünce ve vicdan özgürlüğünü baskı altından kurtararak insanlık dünyasına yepyeni ufuklar açan bu ilkeleri gerçekleştiren ve bu uğurda emekleri geçen bütün insanlara - ki mason olsun ulmasın - minnet ve şükran duygularını sunmak ve onları tebci etmek herkesin borçlu olduğu büyük bir kadir-bilirliktir.

Kendisinden önce aynı düşüncenin müjdecisi olan biri Oxford ve diğeri de Prag Üniversitesi profesörlerinden ikisinin feci şekilde öldürülmüş olmalarından ürkmeyen ve kilsenin harekete geçerek aynı şeyin kendi başına da gelebileceğinden korkmadan antik klasiklerden aldığı ilham ile 1690 yılında İngiliz düşünürlerinden L o c k e'nin ortaya attığı «insan selâmeti için Tanrısına en uygun olduğuna inandığı şekilde ibadet etmelidir» düşüncesi, siyasal ve sosyal yönleriyle hümanist ve layik bir ilke niteliğinde siyasal belgeler halinde maddeleşmiş ve insan-

lığın selâmeti ve mutluluğu için üniversal bir değer olarak insan hakları beyannamelerinin ve layik devletlerin Anayasalarının temel yargılarından birisi olmuştur. Bu siyasal belgeler, örnek olarak şunlardır:

1776 tarihli Amerika İnsan Hakları Beyannamesinin 16. maddesi :

«Tanrıya borçlu olduğumuz ödev ve bunun yerine getirilmesi şekli kuvvet ve şiddetle değil, ancak akıl ve kanaatle idare edilebilir. Netice olarak herkes eşit bir tarzda vicdanının emrettiği dininin gereğini yapmak özgürlüğüne maliktir»

1789 Fransız İnsan Hakları Beyannamesi :

«Hiç kimse, hatta dinî dahi olsa, beslediği fikirlerden dolayı rahatsız edilmeyecektir. Yeter ki fikirlerinin izharı, yasa ile kurulmuş olan amme nizamını bozmasın.»

1948 tarihli B. Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 18. maddesi :

«Her şahsın düşünce, vicdan, din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, din veya kanaat değiştirmek özgürlüğünü, dinini ve kanaatini tek başına veya topluca açık olarak veya özel surette uygulama, ibadet ve

âyinlerle izhar etmek özgürlüğünü gerektirir.»

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına göre de :

«Madde 2 — Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına, ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, millî demokratik, layık ve sosyal bir hukuk devletidir;

Madde 19 — Herkes, vicdan ve dinî inanç ve kanaat hürriyetine maliktir. Kanun düzenine veya genel ahlâka veya bu amaçlara aykırı olmayan ibadetler, dinî âyin ve törenler serbesttir.

Kimse, ibadete, dinî âyin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz. Kimse, dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz.

Din eğitimi ve öğrenimi, ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanunî temsilcilerinin isteğine bağlıdır.

Kimse, devletin sosyal, iktisadî, siyasî veya hukukî temel düzenini, kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya şahsî çıkar veya nüfuz sağlama amacıyla, her ne suretle olursa olsun, dini

veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz. Bu yasak dışına çıkan veya başkasını bu yola kışkırtanlar kanuna göre cezalandırılır; dernekler, yetkili mahkemece ve siyasî partiler, Anayasa Mahkemesince temelli kapatılır.

Madde 20 — Herkes düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir... »

Tekrar edelim ki, bütün bu maddeler, laisizm konusunda masonluk ideolojisinin yargı haline getirilmiş ilkelerinden başka bir şey değildir.

LİTERATÜR

Hammer : Osmanlı tarihi

B. Russel : Batı felsefesi tarihi. Antik çağ.

Max Vintejoux : İslâmlık ve ganplılık

H. W. von Leon : İnsanlığın Kurtuluşu

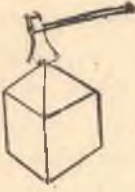
Ömer Rıza Doğrul : Dinler Tarihi

Osman Pazarlı : Sosyoloji

Enver Ziya Karal, Uzunçarşılı'nın Tarih Kurumu tarafından yayımlanan çok değerli Yeniçağ ve Osmanlı tarihleri.

Ch. Seignobos : Asrı hazır Avrupa siyasî tarihinin (Katolik fırkaları bölümü)

Mahmut Esat Bozkurt ve Recep Peker'in İnkilâp tarihi ders notları

Kendimize güvenelim

Kadri OLCAR (*)

Biliyor musunuz? Bazı insanlar vardır, kendilerini dev aynasında görürler. Her fırsatta kendilerinden ve başarılarından bahsederek. Kendilerini beğenmiş olan bu insanların çevrelerinde pek de iyi bir etki bırakmadıkları şüphesizdir. Fakat birçok insanlar da vardır ki kendilerini özümünden fazla küçük görürler. Bu gibilerin başkalarının yanında kendilerinden bahsetmeleri, tevazu göstermeleri ne kadar beğenilen bir meziyetse, hadiseler karşısında, ve kendi-

leriyle başbaşa kaldıkları zaman kendilerini küçük görmeleri ve kendilerine güvenleri olmaması da o kadar büyük bir kusurdur. Bu insanların kendilerine güvenleri olsa büyük başarılar göstermeleri mümkündür. Fakat çok kere bu insanlar: «Ben yalnız başıma ne yapabilirim ki?» diye aciz gösterirler, ve başarı yolunu kendi elleriyle kaparlar.

Florans Naytingeyl'in hikâyesini bilirsiniz. O da yalnız, genç bir kadındı. Muhiti ve ailesi Flo-

(x) Bundan bir yıl kadar önce kaybetmiş olduğumuz Kadri Olcar kardeşimizin içten gelen bu yazısını burada yayınlamakla, hem düşüncelerinden faydalanmaya devam ettiğimizi, hem de hatırasının daima canlı kalacağını belirtmek istiyoruz.

rans'ın yapmak istediği hayırlı işe mânî olmak için her şeyi yapıyordu. Fakat Florans Naytingeyl hastalara ve mustarip insanlara daha iyi bir bakım sağlamanın en büyük sosyal ve vicdanî borç olduğuna ve modern hemşireliği kurabileceğine bütün kalbiyle inanmıştı. O esnada Kırım harbi başladı. Harp sahasından gelen yaralı ve hasta askerler, askerî hastane haline sokulmuş olan İstanbul'da Üsküdar'daki Selimiye kışlasına naklediliyordu. Florans Naytingeyl İstanbul'a gelerek bu yaralı ve hasta askerlere şefkat ve ihtimamla bakmak suretiyle modern hemşireliğin temelini bizim memleketimizde atmış oldu. Bu çalışmaları da, ergeç, Kızılhaç'ın kurulmasına oylar açtı. Bu suretle Florans Naytingeyl, ismini tarihe maletti, bütün beşeriyetin minnet ve şükranını kazandı. Florans Naytingeyl ise kendisi için davaya inanmaktan başka bir şeyi olmadığını söylüyordu.

Madam Küri'nin çalışmaları da verebileceğimiz güzel misallerden birini teşkil eder. Birlikte çalıştığı zevci Piyer Küri'nin bir kaza neticesi vakitsiz olarak ölmesinden çok sarsılan Madam Küri, nihayet kendine geldi. «Ben bir kadınıym, ne yapabilirim ki?» demedi. Ve radyum konusundaki çalışmalarına devam ederek ilme ve insanlığa büyük hizmetler yaptı. Madam Küri de

kendine güveninden başka bir şeyi olmadığını söyledi.

Bir gün Amerika'da bir öğretmen altı yaşandaki bir öğrenciyi bir tezkere ile annesine gönderiyor, ve çok sersem olan bu çocuğu okutamayacağını bildiriyor. Fakat anne : «Ben kim oluyorum ki?» demiyor, bilâkis, «Benim çocuğum hiç de sersem değil. Onu ben yetiştireceğim,» diyor. Neticede fonoğrafın ve elektrik lâmbasının mucidi meşhur Edison meydana geliyor.

İşte güzel bir misal daha : Clara Barton adındaki genç bir kadın Birleşik Amerika'da iç savaşlar devam ederken yaralı ve hasta askerlere iyi bakılabilmesi için orduya hemşireliğin sokulması lâzım geleceğine inanıyor. Bu fikre ordu sağlık işleri başkanı da dahil olmak üzere bütün ordu büyükleri karşı koyuyorlar. Fakat «Ben de kim oluyorum ki?» demeyen ve davasına inandığı için mücadelesine azimle devam eden Clara Barton, orduya hemşireliği sokmayı başarıyor, ve Amerikan Kızılhaç teşkilâtının da kurucusu oluyor. Bu sebatkâr kadının güzel bir sözünü burada zikretmeden geçemeyeceğim : «Herkesin meşgul olduğu bir iş beni ilgilendirmez. Ben, kimse'nin meşgul olmadığı bir işi ele alıp onu başarmak isterim!»

Birleşik Amerika'da tanınmış

cumhur başkanlarından Abraham Linkoln'u üvey annesi yetiştirmiş, verdiği terbiye ve ilham ile onu büyük bir adam yapmıştır. Abraham Linkoln'a okuduğu en büyük kitabın hangisi olduğu sorulduğunda, «Annemî» cevabını vermekle bu büyük adam yetişmesinde annesinin ne kadar etkili olduğunu anlatmış oluyor.

Her şeyden evvel şunu hatırdan çıkarmamalıyız ki dünyanın büyük işleri daima bir kişi ile başlamıştır. Emerson bu hakikatı şu sözlerle gayet güzel ifade etmiş oluyor: «Büyük bir müessesese bir şahsın uzatılmış gölgesinden başka bir şey değildir.» Türkiye Cumhuriyeti de her şeyden evvel Atatürk'ün eseri değil midir?

Verimli olmayan komite toplantılarından bıkmış olan bir zat da ideal bir komitede yalnız üç aza

bulunacağını ve bunlardan ikisinin de hasta oldukları için toplantıya gelmediklerini söylemiştir.

Şu halde kendimizi hiç küçük görmiyelim. Biz de kim oluyoruz ki, demeyelim. Erişmek istediğimiz gayenin iyiliğine, doğruluğuna inanıyorsak bu inançla işimize dört elle sarılalım. Kendimize güvenelim. İnsan başarılarının tarihi, davalarına inanan, kendilerine güvenen insanların tarihidir. Nitekim Napolyon da «Fırsatlar mı?» demiştir, «fırsatları ben yaratırım!» Bu, mağrur ve kendini beğenmiş bir insanın yersiz bir iddiası değildir. Bir hakikatin ifadesinin ta kendisidir; zira hepimiz fırsatlar yaratabiliriz.

Şu halde daima kendimize güvenelim, kardeşlerimiz.

***Kitapsız büyüyen çocuk,
susuz yetişen ağaca benzer.***

Çin Atasözü

TANINMIŞ BÜYÜK MASONLAR

Emile Littré ve kişiliği üzerine

Cevad Memduh ALTAR

Fransız dil bilgini ve yazarı Emile Littré (1801 - 1881), 80 yıllık ömrünün 74. yılında Paris'teki La Clémentine Amitié locasında eriştirilmiş (1875), sadece 6 yıla sığabilen masonluk hayatının dar görünen sınırları arasında bile, uzun sürelerin masonluğuna örnek olacak nitelikte verimli olabilmenin sırrına ulaşmıştır. E. Littré'nin, eriştirme töreninden bir yıl sonra, yetmiş beş yaşına ayak basmış bir filozof-çirak birader olarak yaptığı ilk konuşma, masonluk tarihinde olağanüstü nitelikte önem taşımaktadır.

Emile Littré'nin dinler ve felsefeler üzerindeki araştırmaları, zamanında ihtiraslı kalem çatışmalarına yol açmıştı. Hür fikirli ve toleranslı bir bilgin olan Littré'nin 1875'te Fransa Akademisine üye seçilmesi, devrin önemli din adamı Fransız Piskoposu Dupanlou'nun sert itirazına yol açmış ve filozofun Akademiye kabul edildiği gün ise Piskopos, kaba bir gösteri ile Akademiden istifa etmiştir.

Önce tıp tahsil etmiş olan Littré, Hippocrate'in eserlerini Fransızca'ya çevirmiş, ünlü Alman filozofu David Friedrich Strauss'un İsa'nın Hayatı ve Dante'nin Cehennem adlı kitaplarını da Fransız diline kazandırmıştır. Bilindiği gibi, insanlığın yoluna hürriyet ve tolerans ışığını tutanların en başında gelenlerden biri olan F. Strauss (1808 - 1879), baskı rejimlerinin tümüne karşı çıkan eleştirileriyle ün kazanmıştır. Onun içindir ki, bu Alman düşünürünün, çağdaşı olan Fransız düşünürü Emile Littré açısından önemi büyüktür.

E. Littré, Fransız filozofu Auguste Comte'un (1798 - 1857) görüş ve kanılarını açıklıyan yazılar da yayınlamıştı. Yetmiş yaşındaki Littré'nin, Senato üyesi seçildikten sonra meydana getirmiş olduğu en büyük ve en önemli eserinin, Fransız dilinin özelliklerini bütün yönleriyle araştırıp belirten o meşhur sözlüğü olduğuna şüphe etmemek gerekir.

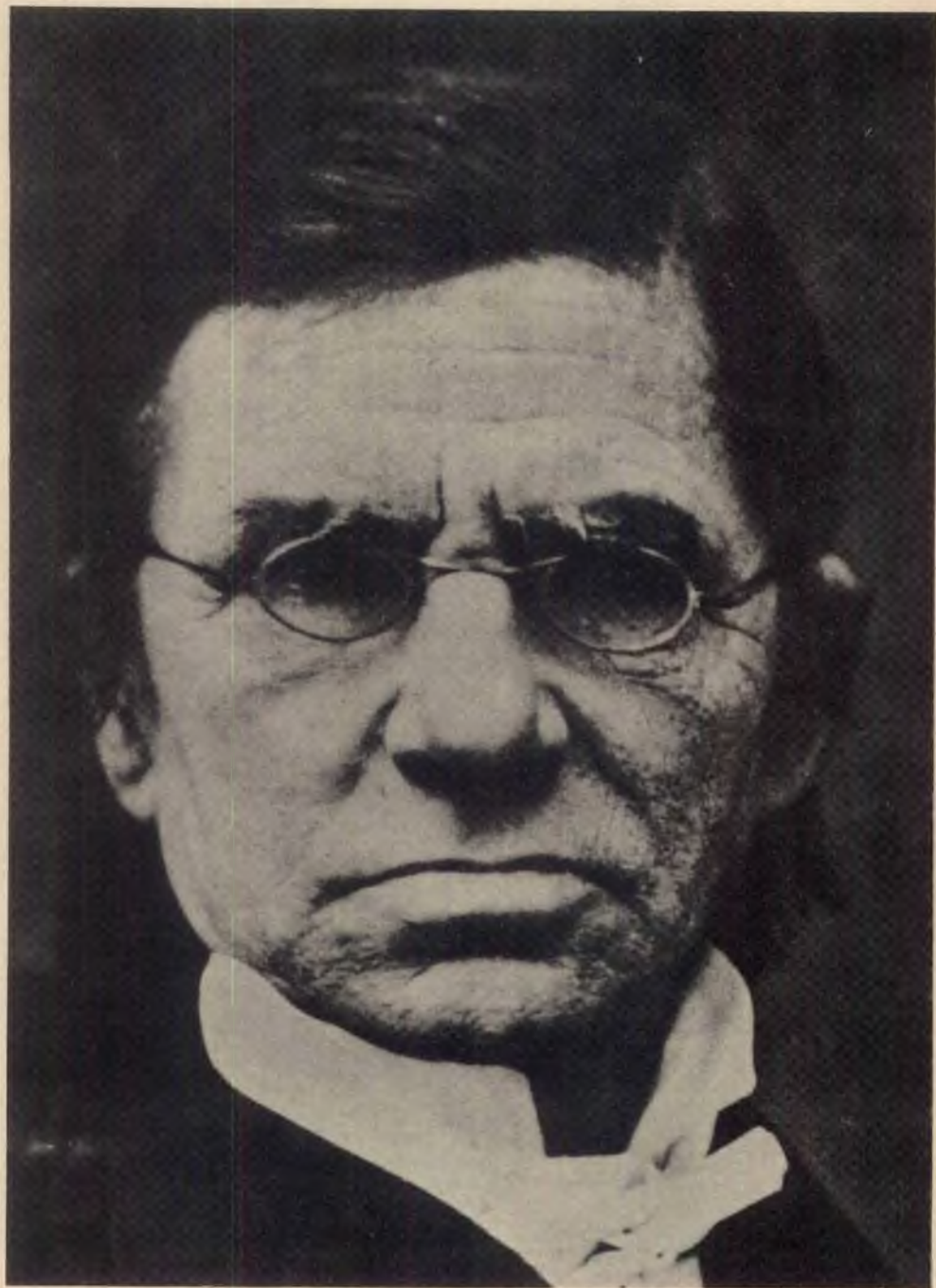
Emil Littré'nin 75 yaşında, henüz bir yıllık çırak-mason olarak kendi locasında ve bundan 86 yıl önce yapmış olduğu o ünlü konuşmasına gelince;

Bu çığır açan konuşma, Littré, bir yıl önce locasında eriştilirken kendisine sorulan; «İnsanın nefesine karşı vazifesi nedir?» sorusuna verdiği cevabın gene kendisi tarafından yapılmış olan yorumudur. Pek uzun sürmeyen bu konuşma, baştan aşağı aynen şöyledir (x) ; «Kardeşlerim! muhterem La Clémente Amitié locası, geçen yıl aynı günde beni kolları arasına almak lütfunda bulunmuştu. Aranıza, hayatımın ancak son günlerinde, pek geç girmiş oldum. Fakat sizlere gayret ve fedakârlık azmimi tam olarak getirdim.

Roma'nın çöküntü döneminde ünlü bir tarihçi olan büyük yazar Tacite, bir devlet adamının hayatının onbeş yıllık bir dönemini sözkonusu ederek; «İnsan ömrünün büyük bir süresi» cümlesiyle niteliyor. Ben de masonluğun yalnız bir yıllık kıdemlisi olduğum halde, bu sözleri kendime de uyguluyorum. Masonlukta geçen bir yıllık kıdemi, şu ölümlü hayatta büyük bir dönemi karşılamış gibi benimsemeye yanılmamış olduğuma inanıyorum.

Roma'nın çöküntü döneminin son günlerinde, dört büyük kıtaya ayrılmış bulunan imparatorlukta merkezin, yani en önemli kısmın yöneticisi olan Symmaque, Roma'yı dünyaya egemen kılan inançların şid-

(x) Konuşma metni, rahmetli üstad Zühtü Hilmi Velibeşe'nin Fransızcadan tercümesinin bu günkü Türkçeye işlenmiş şeklidir.

EMILE LITRE B.:

Beş ayrı röliyef

Foto : Şinasi BARUTÇU

Telli ve nefesli sazlarla dans

Foto : Şinasi BARUTÇU

detle korunmasını savunuyordu ve henüz yayılmaya başlayan Hıristiyanlığa karşı savaşı, derin bir azimle sürdürmeye çalışan düşüncelerin son savunucusu idi. Ben o tarihlerde yaşamış olsa idim, pek muhtemeldir ki, Symmaque'a karşı olacaktım. Eski Roma'nın inançlarıyla mücadele edecektim, yeni düşünceler getirenlerin yanında olacaktım. Çünkü bugün benzeri nitelikteki bir anlaşmazlık karşısında ben, tereddütsüz yenilerin safları arasında bulunurum. Zamanlarındaki toplumsal gücü, tarihsel büyüklüğü, parlaklığı, hakkıyla elde etmiş olduklarını tasdik etmekle birlikte, toplumların manevî yönetimini her gün daha fazla kaybetmek üzere olan inançlar, beni kendilerinden yöne olanlar arasında artık göremezler. İşte bu görüş ve kanı, beni doğruca konuma götürüyor ve iddia ediyorum ki, «insanın kendine karşı başlıca görevi öğrenmektir. İnsanın kendi benzerine karşı başlıca görevi de öğretmektir» ve bu düşünceye, din kitapları edasıyla şunu da katmam gerekiyor: «Bu iki kurala uyarasan, çağın insanı olursun!»

Fakat kardeşlerim! bu sözlerime hemen bir karşı düşüncenin yükselmek üzere olduğunu duyar gibi oluyorum. Bu karşı düşünce de şöyle olabilir; iyiliğin, iyilikseverliğin, güzel ahlâkın artması, sizin bütün bilgilerinize, bütün ışıklarınıza öngörülmez mi? Bilgi, en özlü ve en kesin bir amaç olan ahlâk yüceliğini yanında getirmede için, onu boş yere övüp duruyorsunuz, bu alanda yararlı olmayan bilimi yaymaya çalışmaktansa, insanlar arasında ahlâkın ve faziletin gelişimine çaba harcamak daha doğru değil midir?

Evet doğrudur. Ahlâk ve fazilet her şeyin üstünde olmalıdır ve onun içindir ki, ben de bu düşünceye karşı kendimi savunuyorum ve bu düşünceyi önemle dinliyorum. Gerçekten ahlâkta ve fazilette elde edilecek en küçük bir ilerleyiş bile büyük değer taşımaktadır. Bilim bir inci ise, ahlâk ve fazilet, değeri çok daha yüksek olan ve daha yüce bir nimet olmanın önemini taşıyan buğday tanesidir. Fakat faziletin hakkı olan böylesine bir öngörüş ve imtiyazlı durum, bilimin toplumsal çabasıyla zerre kadar çelişkiye düşmemiştir. Yani bilim ile ahlâk ve fazilet arasında en küçük bir uyuşmazlık yoktur. Bizler bu gün öylesine bir oluşum döneminde bulunuyoruz ki, bu derece önemle beklediğimiz buğday tanesi, ilerleyişin merdivenlerinde yükselmekle, her gün daha kesin olan, her gün daha fazla beynin yararına sunulan bilimin ışığını yaymakla elde edilebilir.

O halde kardeşlerim! arada bir noksan görüyorsanız, o yalnız bir görüntüden başka bir şey değildir. Bu düşünce ayrılığını kaldırmak, müs-

bet bilimin ve dayandığı eğitim sisteminin bu alandaki kesin etkisini belirtmek için sizlere, derin bir araştırmanın sonucunu hatırlatacağım; ahlâkın tarihsel gelişimini araştıran Auguste Comte, ahlâkı, kişi, aile ve toplum ahlâkı diye üçe bölüyor ve bunlardan meydana gelerek birbirinin yerini almış ve birbirine dayalı üç ayrı medeniyetin, gene birbirine dayalı üç ayrı dönemi yaratmış olduğunu gösteriyor.

Milâttan önceki antik dönemlerin çok tanrı düzeni (Polytélisme), eşsiz bir fazilet anlayışıyla ve kesinlikle kişi ahlâkını kurmuştur. Eski Grek ve Roma filozofları, böylesine bir ahlâk anlayışının, yani kişisel ahlâkın prensiplerini kurmuşlar ve bu ahlâkın yüksek örneklerini vermişlerdir. Ahlâk alanında gerek teori, gerek aksiyon olarak atılması gereken ilk temel in de esasen bu olması icabederdi. Ahlâkın bu dayanımlı temeli ancak sağlamca oturduktan sonradır ki, yıkılma tehlikesine uğramadan daha yükseklere çıkılabilmıştır.

Aile ahlâkına gelince: Toplumsal gelişim, bu parlak görevi semavî dinlere vermiştir. Aile ahlâkı sadece dinlerin eseridir. Onun içinde ki, dinsel kurallardan bugün artık kesin olarak ayrılanlar bile, bu büyük eserden dolayı, dinlere karşı derin bir minnet duygusu içindedirler.

Bugünkü İnsan topluluğunun düzenleyici gücü olan kişi ahlâkı ile, aile ahlâkının esasları, işte bu çok tanrı düzeninin ve semavî dinlerin eğitimi altında kurulmuştur. Âdetlerimiz üstüne egemen olan ilkeler de gene bu iki ahlâka dayalı ilkelerdir; bunlar insancıl görgü ve ilişkilerimizde de kökleşmişlerdir. Aramızda iyilik ve kötülük kanılarına, yani insanda bilinci ve vicdanı düzenleyen de işte hep o kurallardır. Tarihin, tecrübenin, ruhsal eğilimlerimizin ince yorumundan geçerek, hikmeti ve gereği araştırmış olan bu kurallar, isbat gücüne sahip olamamış ve kudretini gösterememiş kuralların (hurafelerin) durulmamış olan ve karışık sonuçlar gösteren tutumlarından tüm olarak kurtarılmışlardır. Bu düşüncem yanlış anlaşılmasın. Kişi ahlâkı ile aile ahlâkının gerektirdiği şartları daha da geliştirmek için bundan böyle yapılacak bir şey kalmamıştır demek istemedim. Yalnız geliştirme işinin ancak bu güçlü temeller üzerine kurulabileceğini, bunları bozarak meydana getirilemeyeceğini anlatmak istedim. Yoksa teorilerin boşluklarında, sonucu gelmeyen tasarımlarda yolumuzu şaşırmiş oluruz. Nitekim ilerleme fırsatı veya perdesi altında bu kurallara yöneltilmek istenen tecavüzler, çoğu zihinlerde görülen anarşi halidir, iddiamızın da kuvvetli bir delilidir. Anarşi dediğim durum; pek tafsi-

latlı ve karışık olan toplumsal sorunları kavrayabilmek için gerekli bilimsel güce ve ışığa sahip olamayan, iyice hazırlanamamış olan beyinlerin hasta halidir. Onun içindir ki, olumlu felsefe, insanın biyolojik incelemesinden, toplumların tarihsel araştırmasından doğmayan bütün düşünceleri reddetmekte tereddüt göstermez.

Toplumsal ahlâk hakkında kullanacağımız dil büsbütün başkadır. Toplumsal ahlâk henüz başlangıç dönemindedir. Kişi ahlâkı, çok tanrı düzenine bağlı antik medeniyetin etkisi altında veya aile ahlâkına ve tanrı birliğine dayanan semavî dinler medeniyetinin kurallarıyla meydana gelmiş olduğu gibi, toplumsal ahlâk da, çağdaş bilim ve teknik medeniyetinin kamuya dönük olan geniş kapsamı içinde elde edilmiştir. O halde kişiye dönük ve aileye dönük iki ayrı ahlâk kuralının var olması gibi, toplumsal ahlâkın da gelişmesi, kamusal bilinç ve vicdanda özünü kökleştirmesi gereklidir. Bu amaçların gerçekleşmesi için ne duygusal eğilimlerimiz, ne de kişi ve aile ahlâkının yumuşak kuralı yetebilir. Bu amaçların gerçekleşmesinde başarı elde edebilmek için, önümüze açılan yolda ancak bilim ve tekniğin ışığıyla önümüzü aydınlatarak ilerlememiz gerekir.

Şurası kesin olarak bilinmelidir ki, temelleri önceden iyi oturmuş bir kişi ve aile ahlâkı olmamış olsaydı, elbet bu gün bir toplumsal ahlâk sorunu söz-konusu olamazdı. Auguste Comte'un ahlâk gelişimimiz üzerine çizdiği diyagramda en son kademe olarak gösterilen toplumsal ahlâka, bugün işte ancak bu yoldan varmış bulunuyoruz. Yani kişi ve aile ahlâkının temellerinin iyi oturmuş olmasıyla.»

Emile Littré'nin 1875 yılında Paris'teki La Clémentine Amitié locasında düzenlenen eriştirme töreninde, zamanın ünlü devlet adamı Jules Ferry de birlikte eriştirilmişti ve törende aşağı yukarı 2000 mason hazır bulunmuştu. Eriştirmenin bu derece ilginç olmasının tek nedeni, hiç şüphesiz Fransız piskoposunun yukarıda açıklanan davranışı idi. Piskopos E. Littré'yi ötedenberi dinsizlikle itham ettiği için, eriştirme töreninde filozofa; tanrıya inanıp inanmadığını da sormaktan çekinmediler, o da şu cevabı verdi :

«Eski zaman düşünürlerinden birine de bir kral tarafından sorulan aynı soruya, filozof günlerce düşündükten sonra, kendini cevap verebilmek gücünden yoksun görmüştü... Hiçbir bilim bir ilk prensibin vücudunu inkâr etmiyor; çünkü bunun aksini isbat edecek bir şeye hiçbir yerde tesadüf edilemez. Her bilgi öyle nitelikler, öylesine kanunlar

ortaya çıkarır ki, bunların özünü gereğince idrak edebilmemiz mümkün değildir.»

Emile Littré'nin bundan 97 yıl önce Paris'de kendi locasında açıkladığı düşünceler , bugün de yarın da aktüel değerinden hiçbir şey kaybetmeyecektir. Hatta Littré'nin bu konuşması, yaşadığımız günlerin tereddütlü, heyecanlı iniş çıkışları arasında, zihinlerimizde, çözümlenmesi oldukça güç sorunların doğmasına da yol açmaktadır.

19. yüzyılın başlarından bu yana; filozof Friedrich Strauss, Auguste Comte ve Emile Littré'nin görüşleri, ancak birbirini tamamlayan açıklayıcı yorumlar olmanın önemini kazanmıştır. Böylesine bir düzeye ulaşmaktan uzun süre uzak kalmış toplumlarda ise, her sorun, kurta- rıcı bir çözüm yolu bulabilmenin özlemini çekmektedir. Böyle bir gör- rüntü karşısında tek umut, tabiatın amansız gelişim kanunudur; fakat bu kanunu, hükmünü gereğince yerine getirmede engelleyen, kişinin, ailenin, toplumun yüceliş prosedürünü geciktiren tek etken, ne yapalım ki, gene insanın kendisidir.

Şurası kesin olarak söylenebilir ki, ünlü fikir adamı Emile Littré, vak- tiyle usta bir politikacının iddia ettiği gibi, dillerin, aslında insanda düşünceyi gizlemeye araç olduğu görüşünü değil de -tam aksine- ol- duğu gibi açıklamaya araç olduğunu isbat etmiştir. Bu duruma göre, gerçekten dindar olan kişi, piskopos Dupanlou'dan çok daha ziyade Emile Littré'dir. Çünkü Littré, Tanrı anlamını, dogmacı ve doktrinci inançların hurafe ve efsane gözlüğünden görme ve gösterme baskı- sına sırt çevirmiştir; bilimin ve biyolojik gerçeklerin aydınlattığı yol- da cesaretle ilerleme azminden hiçbir şey feda etmemiştir. Onun için Littré'deki Tanrı inancı, efsaneye değil, makrokozmozun ve mikrokoz- mozun sonsuz derinliklerine dayalı bir sezîş olmanın niteliğini taşır. O halde Littré'nin Tanrısı, insanoğluna ancak piskopos Dupanlou'nun aracılığıyla yaklaşabilen Tanrı değil de, insanla arasına hiçbir aracı- nın giremeyeceği Tanrıdır. Bu Tanrı, evrendeki tüm varlığın öncesi olan ilk güç, yani Littré'nin deyiimiyle, yaradılışın ilk prensibidir. Bu gücün veya prensibin aksini isbat etmek imkânsızdır ve insan bu gü- cün veya prensibin varlığına, ancak sezîş yoluyla gelen bir inançla ulaşabilir. Böylesine bir inancın insanoğlundaki en üstün görüntüsü- nü ise, Littré'ye göre, yalnız ve yalnız fazilet vasfıyla nitelemek müm- kündür.

Ahî'liğe dair (*)

Dr. Sırrı ALIÇLI

4 — Ahî'lik ve sosyal görüş:

Prensiplerine bakarak ahî'liğin aşağı yukarı birleşmiş milletler anayasasının sosyal şartlarını en az yedi yüz sene evel tıpkı Mevlâna gibi realize etmeye çalışmış olduğunu söylemek belki mümkündür. Bu bakımdan Ahî'liğin görüşüne göre yaşamanın, önemli yönlerinden birini şöyle hulâsa edebiliriz: Ahî'ler, dediğimiz gibi, düşündüklerini tatbik eden, daima birlikte düşündükleri için yanışığı pek az görülebilen bir toplum halinde yaşar, onun maddî zaruretlerine hayatlarını uydurmaya, bunun için de daima çalışmayı prensip olarak

almış olmaları onların, doğru insanlar olarak yaşayabilmelerine imkân sağlamış oluyor. .

Zaten Ahî'likteki tasavvufî görüşün ilim ve tefekkürle başladığını biliyoruz. Bu ilim, marifet ve bilginin esasları dahilinde akıl, bunları uygulayarak ve en ufak bir kısıntı yapmadan, bütün bunlar mutlak bir oluştta ve bunun hükmiyle devam edip gideceklerdir. Öyle sanıyoruz ki ahî'lik tasavvufu, daha ziyade insanın hayatına ve o hayatın realitesine uygun bir şekilde amelî ahlâk ve toplum teşkilâtına uygun, ideolojik bir karakterde kabul etmiş oluyor. Böylece de Ahî'likte ana prensip değişmeden, zamanın icaplarına göre hareket ile sosyal değişiklikler, devamlı

(*) Makalenin birinci kısmı için bk. Mimar Sinan sayı 9. Sah. 57 ve.

olarak mümkün olabilmiştir. Bu suretle Ahî ler bütün hayatlarında daima yapıcı olmuşlar ve sosyal bakımdan, bu özelliğinden dolayı esnaf birlikleri halinde ortadan kalkıncaya kadar esnaf birlikleri halinde yaşayabilmiş ve aşağı yukarı muhtelif insan tabakalarıyla durumu bir dereceye kadar muhafaza etmişlerdir. Bir dereceye kadar demem, vaktiyle tapmadıkları para ile o zaman, kaybetme yoluna saptıkları ve politika Ahîlikte oynamaya başladığı sıralarda, Ahîliği bütün prensipleriyle unuttukları hususunu anlatmak istediğim içindir. Yani açıkcası, Ahî'liğin yıkılma sebepleri arasında, yalnız ahlâk ve ekonomik gelişmelere itibar göstermemeye başlamış olmasıdır; zenginlik, hevesine kendilerini kaptırmış olmasıdır esnafın. Bu suretle Ahîliğin şefkat, merhamet, yardım gibi ferdî ulviyetine devamlı kalmasına ve ancak ana prensipi baki kalmak üzere, hayatın şartlarına, beraber yaşadığı insanlarla birlikte uyma görüşünü yavaş yavaş kaybetmesi ve hatta tam uymayan, esasa sadık kalmama keyfiyeti tarihte, müşterek sosyal sebep olarak gösterilen esas prensibe uymamak suretiyle, sosyal hadiselerin yeni tezahürlerine intibak edememek, toplumların çökmesinin başlıca sebebi olarak gösterilebilir. Demek ki sosyal sebepler kendile-

rinin yürümesi için en ufak bir ihmal ve hatayı affetmez.

Pek çok dinî ve sosyal topluluklar ve hatta mezhep ve tarikatlerin, sosyal bakımdan Ahîlikle yakından ve uzaktan ilgili bulduklarını söylemek mümkündür. Bütün Musevî, İsevî, Müslüman tarikatlarında - her birisinde 70-73 kadar tarikat vardır- dikkatimizi çeken birinci şart, inanmak keyfiyetidir ki buna dayanan mutlak itaat sonsuz bir kanaatin eseridir. Bu üç kitabî dinin her birindeki bu tarikatlar, hangisine girerse girsin, bu itaat şarttır ki, bunun sosyal bir yol olduğu söylenebilir - ve esasen bizzat kendisi sosyaldır - ki islâm tasavvufunun aslı da diğerleri gibi sosyaldır. Böylece kaynağını sosyal sahadan almıştır. Sanıyoruz ki, hıristiyanlık mistisizminde pek de metafizik ve felsefe olmadığından onların daha ziyade belki de ferdî bir kanaat içinde kalmasına mukabil, meselâ İslamî tasavvuf metafizik ve biraz da felsefeden kaynak almış bulunduğunu düşünerek, gayesinin «tek»in değil «çok»un, yani sosyal toplumun olgunluğunu düşünebiliriz, sanırım. Ahîliği işte burada «sosyal olgunluğu» arkasından koşan bir batını yol diye düşünebiliriz.

Bir çok İslâm tarikatlarında ferdin, benliğinden çıkarak kendisini topluma vermesi istenmekte-

dir. Tıpkı Buda veya Konfüçyüs tarikatlarında ve bunlardan daha evvel Hint ve Çin tarikatlarında olduğu gibi, benliklerinden tecerrüt etmesi ve mutlak bir teslimiyet ile, mürşit ve şeyhlerinin kudretleri içinde eriyen varlıklar olduğu için, ferdî istiklâllerini bir tarafa bırakarak toplumun, hürriyet ve istiklâlini korumak isterler ki, bu yol ile dinleri ilahî emre uyan ve uymayan olarak ayırmak bir dereceye kadar mümkün olur (18). İşte Ahî bu görüşe dayanarak şuna inanmıştır ki, kendisi gibi çalışan, faziletli kardeşler içinde, kendi işine bağlı kalarak kazanıp yaşayabileceğini ve çalışması icabettiğine, çalışacak durumda değil ise karşılıklı yardım yollarının kendisine bakacağına ve bir kelime ile sosyal adalete, sosyal **ne inanan bir insan** olarak kendisinin yine kendilerine göre müreffeh bir yaşayış içinde yaşayabileceğine olan ümidi tamdır Ahînin. Çünkü o bilir ki sanat sahibi olmayan, evvelâ Ahî olamaz ve yine o, sigorta primlerini ödemiş ve ödemektedir. Sosyal insanlar olarak, Ahîliğin sosyal ve ekonomik nizamlarının hiç aksamadan ve aksatılmadan, uygun yollarla kendinden sonra gelenlere intikal edeceğini bilir. Ahî şeyhi hakka inanan, halk arasında iyilik, şefkat, merhametle yaşayan, nefesine mağlup olmadan hizmet aşkını kavrayan,

şefkat ve merhamet işlerini elinin yetiştirebileceği bedbahtlara ulaştırabilmeden zevk alan değil, ilham alan, dostlara, meslektaşlara ve yabancılara karşı cömert, âlimlerin karşısında boynu eğ ve bitmez bir hürmet ve saygı, düşmanlarla dahi hoş geçinme ve cehaleti ortadan kaldırmaya çalışan bir Ahî şeyhi, en mukaddes vazifeleri arasında görür. Halk içinde sayılan ve sevilen insan olan bu şeyh belki de bir kunduracı veya bir fırıncı ekmekçi olabilir, yahut bir âlim, fazıl bir zat olabilir.

Ahî'nin bir fütüvvetnamedeki şu dileğine bakalım: Hak sözüne inan, gerek doğru ve gerek yalan olarak yemin etme. Halk ile insaf üzere ol ve onunla tatlı ve müşfik bir halde bulun, kendin için ne dilersen başkasınada onu dile (buradaki Budaya olan temayüle dikkat) ölümlere saygı, Gençlere şefkat ve merhamet üzere bulun, sana kötülük edene sen iyilik et (Mevlâna'nın bir düşmana karşı gösterilmesini istediği yol), ulemaya, pirlere, arkadaşlarına, insanlara saygı göster ve tevazu üzere ol; ahîdinde vefa üzere bulunarak doğru yoldan ayrılma; kibirli ve mağrur bulunma; alnın açık ola; hain olma, kan dökmeden kendini sakın, için ne ise dışın da öyle ola, halka iyilik edici ol, yalan söyleme, emanete hiyanet etme, fütüvvet ehline kötü göz-

le bakma, kendi yedeğini (yükünü) kimseye çektirme, kimsenin mal mülk ve karısına tamah etme, sırları saklamasını iyi bil, kimsenin aybını yüzüne vurma, kimseye bühtan etme, haramdan kaçın (19).

5 — Din sahasında Ahîlik :

Malûmdur ki İslâm tasavvufunda dört kapı vardır ki bunlarda Şeriat, tarikat, hakikat, marifettir. Şeriat içte ve dışta peygambere uymak; tarikat, dini ve inandıracağı işleri güzelce kavrayıp kendine bir istikamet vermeye ve bir yol tutmağa çalışmak; hakikat, Allahın bir olduğu ve bütün kötülüklerin ondan uzak olduğu esası üzerinde yürümek; marifet, kendi nefsindeki noksanlığı bilip halikini kemal ile müttasif olarak kabul etmektir ki; işte Ahîlikte de bu aynen mevcuttur, ama bu bapta ne düşündüklerini bilemiyoruz ve bu baptaki telakkilerini de pek kavrayamıyoruz.

Ahîleri birer Rafizî olarak göstermeye çalışanlar da vardır, ama bu hususta önemli ve ihticaca salih bir réfERENCE eseri olarak Ahîlerin Rafizî olmadıklarını söyleyen bir eserini biliyoruz ki o da İbni Batuta'nın meşhur seyahatnamesidir. İbni Batuta eserinde açıkça Ahîlerin bilerek Rafizî olamayacaklarını ve asla bir döneklilik gösteremeyeceklerini bildirmektedir. Zaten Ahîliğin

dinî mutalâalara, Ahîliği halk nazarında mergup tutmak için kullanılarak ve insanî bir dine sahip olma bakımından serbest bıraktığını sanıyorum ki bu mesele, masonlukta da böyledir. Ahî ibadeti kendinin bağlı olduğu İslâmî ibadet prensipleri üzerinden bize söylüyor ve şüphesiz ki İslâm olmayan Ahîler de kendi kitaplarına göre ibadetlerini yapacaklardır ve din ayrılığı hiç bir zaman iki ayrı dine mensup olanı Ahîlikte birbirinden ayırmaz sanıyorum. Yalnız yukarılarda söylediğimiz gibi Ahîliğin çökmesi sebepleri arasında günümüzden gelen gûya İslâmî telkinlerin sebep olduğu, Ahîlikte sadece İslamlığın bahis konusu olduğu ve böylece Ahîliğin sosyal ekonomik yoldan ayrılarak gerek sosyal ve gerek ekonomik yolları açık bırakmak suretile hem kendisini ve hem de İslamlığı büyük tehlikelerle karşı karşıya getirmiş bulunmaktadır. Burada söylemeliyiz ki bu görüşler, sanırım, çırak ve kalfalar arasında müessir olmuş ve yüksek dercelerde müessir olmamıştır, amma suyun yukardan kesilmesiyle duran akım, belki de yukardaki görüşleri şeklini değiştirerek başka yollarla çalışmalarına devam etmekte bulunmuş olabilirler.

6 — Ahîde sanat bağlantısı :

Sanatın insanın gelişmesindeki

etkisini iyi düşünen ve anlayan her insanın yaşayabilmesi için bir şeyi öğrenmesi icap ettiği üzerinde durmuşlardır. Bu sebepten, Ahî olacak her şahsın mutlaka bir sanatı öğrenmesini şart olarak koymuşlardır; hatta sanata bağlılığı arttırmak için peygamberlerin her birisini bir sanat ismi ile tavsif ederek, böylece sanatı kutsallaştırmışlardır. Evliya çelebi'de peygamberlerin bu vasıflarını şöylece görüyoruz: Hazreti Âdem rençper; Şit hal-laç; İdris terzi ve yazıcı; Nuh tüccar; Salih deveci; İbrahim sütçü ve ziraatçı, İsmail avcı; İshak çoban; Yusuf saatçi; Musa çoban; Zülkefl fırıncı, Lut mü-verrih, Uzeyr bağcı; İlyas dokumacı; Davut zırhçı; Lokman hekim; Yunus balıkçı; İsa seyyah, Muhammed tacir ve bahçıvan. Sanat dediğimiz zaman o devrin görüşüyle, bir insanın iştigal edeceği bir iş yolu olarak anlamamız gerekiyor. Diğer taraftan Ahîlikte kutsal bazı silsileler daha vardır ki bunlar daha ziyade İslâmdan sonra tanınmış şahıslar dikkate alınmıştır: Selmanı Farisî ve Ömer ibni Ümeyye pîrlerin silsilesi; Bilâli Habeşî müezzinler silsilesi; Yüreydi Eslemî sancaktar silsilesi; Zinnunu Mısri hekimler silsilesi; Suheybi Rumî Ahır bakıcılar silsilesi; Hasan ulbasri şeyhler silsilesi; Abdullah ibni Abbas müfessirler silsilesi; Mahmud

ibni Ebubekir Yapıcılar silsilesi; Ebu-Ensari Plancılar silsilesi, gibi bazı insanları kendilerinin pîrleri olarak alırlardı.

Böyle bir ananeye bağlanmış olan Ahî ilk işi kendini yaşatacak bir iş tutmayı kendisine bir vazife edinmişti ve zaten bir iş tutmayan Ahî çırak bile olamazdı. Bu itibarla Ahîlikte eli iş tutmak intisap şartlarının başında geliyor. İnsan olarak fert de bir yuva kurabiliyor, başkasına yardım imkânlarını sağlamış ve bulmuş oluyordu. Yalnız ne var ki kendini yetiştirebilecek tarzda gelmiş insanı, olduğu yerden alıp yukarılara pek azını çıkarmıştır Ahîlik. Bu görüşümüzü şu kayıtla koyduğumuzu hesap ediyoruz: Eğer Şarkta yetişen okumuş ve eserleri bize kadar gelmiş olanlar Ahî olarak yetişmiş ve yetiştirilmiş ise.

7 — Ahîde yön ve karakter:

Ahîler, yukarda işaret ettiğimiz gibi, şeriat babında şunları söyler: Yalan söz söylememek, zina etmemek, hırsızlık etmemek, içki içmemek. Bunlar İslamî şeriatın esaslarını teşkil ediyorlar ki aynı zamanda sosyal realitelere de. Esasen Ahîlik yüksek kademelerde Allaha, Peygamberine inandıktan başka, ibadet hususunda dar bir çerçeveye kabul edeceklerini sanmaktayız. Ahîlik artık ferdî yönü bırakıp top-

lum yönüne teveccüh edecektir. Toplum olarak, fertlerin kendilerine inandıktan ve öğrendikten ve topluma inandıktan ve onu kavradıktan sonra; topluma girebileceklerini kabul şarttır.

Ahî'de yön derken, onun âdap ve erkânı içinde bir yedi kapısı vardır ki, bu yedi kapının kapanıp başka bir yedi kapının açılması lâzımdır ki aşağıda gösterilmiştir:

- 1 — Cimrilik kapısını kapayıp açık el kapısını aç.
- 2 — Kahir kapısını kapayıp; lütuf ve yumuşaklık kapısını aç.
- 3 — Tokluk ve lezzet kapısını kapayıp; tahammül, riya-zet ve açlık kapısını aç.
- 4 — Halktan yana kapısını kapayıp; haktan yana kapısını aç. (Bu görüş anti demokratik gibi görülüyorsa da Ahî, burada hakkı zaten halk ve onun bağlandığı kutsal makam ve dilekler manasına alacaktır ve burada halkı zahiri manasıyla hak ile karıştırmak istemektedir.)
- 5 — Dedikodu kapısını kapayıp; marifet ve doğruluk kapısını aç.
- 6 — Şeytanî işler kapısını kapayıp; rahmet ve şefkat kapısını aç.

7 — Hırs ve nefis kapısını kapayıp; kanaat ve rıza kapısını aç.

Buradaki Ahî yönünün bütün dinler ve bidayetten bugüne kadar ortaya konan bütün hakikatlere temas ettiğini görüyoruz.

Ahî'deki karaktere gelince:

Ahîlik mabedinin kapısından içeriye alınıp girerken imtihanı verdikten sonra şu vasıfların ahî'de birleşmesi lâzımdır: Mürşidinin himmet ve yardımı ile gelişmeye çalışmak, marifetten evvel onun tohumlarını anlamak ve ücabettiği zaman onu her yerde ekme imkânlarını aramak, kendini dünya nimetlerinden uzak tutmaya çalışmak, bir iş ile meşgul olmak, aşk ve muhabbet ölçülerini elden bırakmamak, takva değirmeninden başka değirmene gitmemek.

Bunlardan maksat Allahın ululuğunu bilip, öğrenip yüce mürşit ve fütüvvet erbabı olmağa gayret etmektir. Buradan anladığımız mana, çırağın, büyük ve olgun yetiştiriciye olan ihtiyacıdır. Eğer bu mümkün olsaydı Ahîlik bugün insanlığın en üstün kurucusu olarak kalabilirdi sanırım. Cemiyetlerin bu hususa önem vermelerini hararetle tavsiye ederiz. Çünkü öğretici olmadan, yani uydurma değil iyi yetiştirilmiş öğretici olmadan,

ne yol ne de erkân bilinemez ve bulunamaz.

8 — Ahîlik ve Melâmîlik:

Melâmîlik sosyal karakter taşır ve Melâmî olabilmek için, tıpkı Ahî gibi, iş ve sanata bağlılık aranır. Hangi safhada olursa olsun Melâmîlik de dinî yol olarak görülür. Ahîlikte, ilk safhalardan uzaklaştıkça İslâmiyetin felsefî ve tasavvufî yönleri tesirini artırır, gibi geliyor bana. Belki Melâmîlikte de bu böyledir. Belki de Melâmîlik bu yolda Ahîlikten bazı kayıtlar almış olabilir.

Şunu söyleyebiliriz ki Melâmîlik insanın kendisinde mevcut kötü tarafları meydana koyarak teşhiri suretiyle, nefsinin gururdan kurtarmayı emreden bir tarikattır, gibi geliyor bana. Yani olgunluk yollarının aranması, insanın kendisini ve kötülüklerini teşhir suretiyle mümkün oluyor Melâmîlikte. İnsan muhteşem iyilikler ve iyi işler yapıyor da bunları unutarak bunların yanında hesaba katılmayacak bir kötülüğünü ortaya koyarak düzeltmesine çalışıyor. Doğrusu, büyük bir terbiye mevzuu. İnsan kendisini, yine kendi vasıtalarıyla tedavi edecek. Modern hayatımızda ne yazık ki bunun imkânı yok gibi. Bu imkânsızlık Melâmîlikteki metodun ihtişamındadır amma, bu imkânı ken-

dine tatbik ederek insan olabileceği kaç kişi vardır, bilmem. Esasen Melâmî «insanların kötülüğü olmaması lâzımdır, iyilik zaten şarttır» manasına alınıyor ve devamlı surette kötülüğü teşhir etmesi onun, iyiliğin yaratabileceği gururdan kendisini korumak için sadece kötülük üzerinde durmaktadır ve tabii mistik yolları da her halde olacaktır. Bu suretle anlayabiliyoruz ki bir kötülüğü, bir iyilikle ödeme Melâmîliğin nefret ettiği bir şeydir.

Aslında amelî bir meslek olan Melâmîliğin hedefi şudur: en büyük sıhhat ve sağlık, iç yüzümüzün temizliği; en büyük istirahat vicdan huzuru; en iyi başarı, ruhu kemiren mikropların imhası (20). Melâmîlik de fütüvveti kabul etmiş bir tarikat olduğuna göre, bu noktadan da Ahîlikle bir dostluğu olması lâzımdır. Bunu şundan çıkarmaya çalışıyoruz ki, Melâmîliğin bazı görüşleri, tasavvufî ve felsefî düşünceleri, konunun insanlık yönü dikkate alınırsa Ahîlik ile Melâmîlik hümanizmları arasında bazı yakınlık ve hatta dostluklar bulmak, belki mümkün olabilir. İnsanlar arasında fark görmemk, aşk ve muhabbeti prensipleri arasında muhafaza etmek, Allaha bağlanmak vasıfları, insanî realiteler..., bakımından Melâmîlik, Ahîlikten pek

çok şeyler almış olabilir. Bu düşünceleri kısmen Mevlevîlik için de söyleyebiliriz. Hele Mevlânânın kâtibi ve büyük şiiirlerini not halinde Mevlânadan kaydeden ve bu suretle Mevlâna'mızı bizlere kadar getiren Hüsameddin Çelebinin, aslında bir ahî olması ile Mevlevîliğin de Ahîlikle yakın bir ilgisi olacağını sanıyorum. Mevlevî merasimlerinde kullanılan şarkı ve güfteleri ile Ahîliğin Mevlâna ile ilgisinin ve Mevlevînin de Ahîlikle çok yakınlığının bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu arada bir kaç satırla Bektaşîlikten bahsedelim. İbni Batuta seyahatnamesinde şöyle der : Ahîlik, Şîaya ve dolayısıyla Alevîliğe çalar, bu bakımdan başka mezhep tarikatleri varit değildir, demekte olup, bunun doğru olabileceğini sanmak mümkündür. Yukarıda sırası geldikçe bazı düşünceleri arz etmiştim. Bektaşîliğin ve hatta Hıristiyan Bektaşîliğinin mevcut olduğunu düşünerek, oldukça geniş ve zengin bir mazi ve tarihi olması lâzımdır şüphesiz. Şüphesiz Bektaşîliğin, Nakşî, Melamî; Mevlevî gibi tam ve temiz bir Türk tarikatı olduğu şüphesiz, amacı da insanî ve şüphesiz sosyaldır. Bu önemli gayesine göre çeşitli teşkilâtı kurmak zorunda kalmışlardır. Türk toplumunu ayakta tutarak onun başka din ve mezhep ve tarikatlere kaptırılmasını

önlemek için çalışan Bektaşîliğin mutlaka Ahîlikten gelme olduğu şüphesizdir, demek isterim.

Esasen yukarda uzunca boylu arz etmeye çalıştığımız Bektaşîliğin prensipleri arasında mütalâa edilen (elige, dilige, belige) sözleri de asıl Ahîlikten ve ta Budadan gelmiş değiller mi? Bektaşîlik tarikatına girebilmek için Bektaşî büyüklerinin buldukları toplantıda mürşidin namzede hitaben söylediği şu sözlerine bir defa bakmak kâfi: «girme, girme, dönme dönme!, elige, dilige mukayyet ol (21). Ayrıca Bektaşîlik hazreti Ali'ye ne kadar bağlı ise, Ahîliğin de Ali'ye, bir manada peygamberlik attettiğini bilmekteyiz. Ahîlerin XIV. yüzyıl sonlarında, 1361 de Osmanlı padişahı tarafından Ankara Ahî cumhuriyetini Osmanlı saltanatına ilhak edilmesi ile ortadan kalktıktan sonra, Ahîlerin Bektaşîliğe sığındıklarını söylemek mümkün gibi geliyor bize. Biraz garip olacak amma, iki satırcık Amerika'daki Mormonlardan da bahsedelim: İnsanlığın meslekî korunmaları bakımından olduğu kadar, her şahsın kazancının yüzde onunu teşkilâta bırakması, dinî reislerin, azalarını devamlı olarak dünya işlerini amaç edinen nasihatları, sosyal durumun gelişmesi nisbetinde mevcut nizamların değiştirilmesi, dinî reislerin Allah ile de-

vamlı surette temas etmekte olduğunun kabul edilmesi,... gibi bakımlardan Mormon larla Ahîler arasında bir benzerlik düşünülebilir mi, bilmem. Filhakika Mormonluğu özel bir din olarak kabul eden görüş, birbirleriyle kavga etmek, birbirini aldatmak, cahil kalmak, sosyal müeyyidelere uymamak... gibi hususları da başka manasıyla Ahîlik olarak almak mümkün olur mu, bilmem. Papazı, hahamı yani müstakil ve bu işlerle meşgul elemanı bulunmayan Mormonluğun başında bulunan adam, meslekiyle meşgul olan, ya bir avukat ya bir doktor, ya bir devlet memuru... gibi çalışan ve bu çalışma ile hayatını kazanan bir meslek sahibi insandır. Bunlar dükkanlarında çalışan insan olup, ibadetlerinde bir orgtan ve oturacak yerlerinden başka, ne bir put, ve ne de resim ve işaretler gibi şeyler vardır.

9 — Ahîlik ve masonluk :

Ahîlikteki kabul merasimi, peştamal kuşatılması ve şet sarılması, çalışmanın remzî olması Çıracak, Kalfa, Useta derecelerinin mevcut olması... şekil bakımından masonluğu hatırlatır. Ahîlikte üç derecenin adları söylenerek bildirilmesine rağmen, üçten yukarı derecelere ve bunların hüküm ve mahiyetleri hakkında esaslı bilgimiz yok. Ancak ustalıktan sonra ilmî mahiyette sos-

yal dereceler hakkında bir şey bilmediğimizi ve buna ait yayın varsa, bunlara pek de inanmayacağımızı açıklamak isterim.

Ahîleri incelerken XVIII. yüzyılda İngiltere'de olduğu gibi, operatif masonluk, nasıl spekülatif masonluğa kalbolunmuş ise, Ahî'lerin de vaktiyle bu yola sapmış olmaları, hem güzel usullerin devam etmesine, sanatkârların asil ve erbab insanlardan ibaret bulunmasına, hem de sosyal ve ekonomik ve belki de mistik prensiplerin devam etmesine imkân ve fırsat bulmaya çalışmış olabilirlerdi. Bugün Türk tefekkür tarihi, Türk sosyal hayatının ve tarihinin yolu ile Ahîlik, esaslı bir tetkikten geçirilse, belki masonluğumuzu, teşkilâtı fikir, ruh ve amaç olarak, bizzat kendisini yani masonluğu bulmak imkânı bulunabilir. Mazidzeki şark âlim ve mütefekkeri yerini şarktan alarak, artık her şeyi bulabileceğini sandığı garbe göç etmiş bulunduğu için, güzel şarkımızdaki kıymetleri ve ifade ettiği biçimleri, garp İrfan ehlinin eserlerinden almayı tercih ediyoruz. Halbuki bu görüşler çok evvel şarkta vardı ve bunlar sadece garbın yaptığı gibi, eski Yunan hümanizmazsına değil, Çini ile Hindi ile ve Türkü ile, İrani ile çeşitli hümanizmalar yaratmış bir şarkın ve Avrupa'nın tapındığı eski Yunanın yetiştiricisi olan bu muhteşem

şarkın var olduğunun farkında bile değiliz. Böylece şark milletlerinin yarattığı kıymetleriyle ayakta pek tutunamıyoruz diyemeyiz. Haçlı ordusu şövalyeleri, bu inceliği gerekli haşmeti ile olduğu gibi görerek Avrupa'ya nakledebilseydi ve Papa ve emriyle krallar, masonlar, ki bunlar haçlı ordusu ile geldikleri orta şark bölgesinde öğrendikleri hakikatları yayma fırsatına kavuşturulmuş olsalardı, bugün dünyanın hali bambaşka olur ve belki de dünyanın rengi daha başka, daha asil, daha güzel, daha iç açıcı olabilirdi, demek mümkündür belki. Hakikî şarkı bulmaya çalışmak, kendi karakteri bakımından, sanırım ki, masonluğun vazifesi olacaktır. Batıyı taklit ile geçinme, onu taklit değil, onun kullandığı vasıtaları kavramak ve sonra ferdiyetinden tecerrüt ederek sosyal olmakla mümkündür, sanırım.

Bir Ahî'lik yazısına bunları karıştırmak bilmem doğru ve ya-kışık alır mı? diye sorulabilir. Bunları düşünen bir şarklının kapıldığı teessürü mazur göreceğinizi ummak istersem beni herhalde müsamaha ile karşılarsınız. Mason tekrislerinde şu veya bu konu üzerinde durur ve sık sık yemin ederiz ve bu yemini yapa yapa yeminle ilgimizi unutmuş olsak bile, derece atarken bu yemin bize daima hatır-

latılır. Ahî'likte ise her türlü yemin, gerek doğru ve gerek yanlış olarak menedilmiştir. Yani Ahî hiç bir şey için yemin etmez ve sadece (söz verir), o kadar. Çünkü Ahî, insan olarak yapılması lâzım olduğu için (yapacağım veya yapamayacağım) diye söz verir ve yemine alışmayı, biraz da yemini yerine getirmeme ifadesi olarak alır, Ahî.

Ahîliği masonluğa yaklaştırmadığı, ileride söyleyeceğimiz bazı özellikleri de söyledikten sonra, daha iyi anlayacağız ve masonluğun aslı Budaya kadar ileri itilmesi de düşünülebilecektir. Yukardan beri hülâsa ettiğimiz hususları bir araya getirirsek, Ahî'likte masonluğa uyan şu hususları görebiliriz :

- 1 — Birlik, beraberlik ve karşılıklı yardım,
- 2 — İnsanların birbirleriyle karşılıklı sevgi, saygı ve itimat,
- 3 — Psikolojik kuralları önemle dikkate almak ve bu suretle toplantıların şekil ve mahiyetçe devamlı bir tekris halinde yapılması;
- 4 — İnsanlığın sosyal karakterinde birlik, doğruluk, karşılıklı yardım, tesanüt;
- 5 — İnsanların birbirleriyle kardeş olmaları ve böylece

gelecekteki insanlık rejimi üzerinde anlaşma;

- 6 — Hayatını kendi çalışma ve çabalama ile temin için, her Ahî'nin bizzat çalışacağı ve başaracağı bir işe sahip olmağa mecbur bulunması; bu fikrin her Ahî'ye bğylece bir meslekî birlik fikir ve ruhu telkin edilmesi.

Yukarda altı maddede hülâsa edebildiğimiz ve daha da ilâve edebileceğimiz Ahî'liğin masonluğa çok benzeyebileceğini söylemek isterken, bunların aranması yolu ile, yukarlarda söylediğimiz gibi, şarkın özel yüksek durumunu ortaya koyacaktır.

Bununla beraber şurasını söylemek yerinde olur ki insanî görüş ve doğruluk, fazilet, yardım ve saire gibi düşünceler, insanın idrak çoğuna girmesinden sonra, bütün toplumlar arasında or-

taya konan iyilik görüşleri şark ve garp kabile, ırk, milletlerinde zaten mevcut olması lâzım geldiğine göre, masonluğun tarihini aramak, sanırım, bir hayaldir. Çünkü bu tarih bütün insanlık tarihinde zaten az çok mevcuttur. Fikrin operatif ve spekülatif yolda inkişaf etmesi de bunun aslında şu veya bunun değil, bir insanlık fikri olduğunu göstermesi bakımından Ahî'lik ile masonluk arasında bir fark olmadığını ve bütün idraki erken gelişen ve erken toplum hayatına atılan insanların aynı fikirleri kendilerinden sonra gelenlere miras bırakmakta olduklarını söyleyebiliriz.

(arkası var)

- 18) Tünk tefekkür tarihi. Hilmi Ziya Ülken. Sayfa 154
19) Ahî'ler. İ. Tavros sayfa 37
20) Melâmet. Ömer Rıza Doğrul. Sayfa 5
21) Bektaşîlik Tarihi. M. Erişen-Kemal Samancıgil. Sayfa 150

**Dehanın yüzde biri ilham,
yüzde doksan dokuzu alın teridir.**

Edison

EINSTEIN ile FREUD arasında kehanetli bir mektuplaşma

Kısaltarak (*) çeviren : Tayfur TARHAN

**Sunuluşu, Denis de Rougemont tarafından yapılmıştır.
(Paris'te yayınlanan «Réalités» dergisinin, Nisan 1958 tarihli, 147. sayısından).**

Niçin Harp ()**

Olay, Hitler'in yükselip sonra da bütün Avrupa'yı peşinden sürükleyerek değerden düştüğü, birlik düşünüşünün yeniden doğduğu ve mutlak silâhın, onu kullanma korkusuyla hemen hemen dona kalmış iki zıt eğilimin elinde bulunduğu bir çeyrek yüzyıllık dönemin eşiğinde 1932

(*) Kısaltmada, cümleler olduğu gibi dilimize çevrilmiş, yalnız, fikir silsilesini bozmayan bazı kısımlar metinden çıkarılmıştır.

(**) Bu mektuplar, 25 yıl önce, Uluslararası Fikir İşbirliği Enstitüsü'nün (Institut International de Coopération Intellectuelle'nin) önyak olması ile, bu iki büyük adam tarafından yazılmıştır.

Adı geçen Enstitü, dünya gelişiminin şaşılacak bir biçimde günün konusu durumuna getirdiği bu metinlerin «Réalités» dergisinde yayınlanmasına izin vermiştir.

yılında geçiyordu. Önlenmesi çıkar yollarını önermek nedenlerini araştırdıkları tahrikin arifesinde, bu iki birinci sıra deha, acaba ne düşünüyor ve ne seziyordu? İnsan bunları bir nevi doymazlıkla ve geçmişe ilişkin bir kaygı ile okuyor.

FREUD, EINSTEIN tarafından kaygı ile sorulan soruları insan için aynı zamanda temel olan hayatı «eros»u ve ölüm içgüdüsünü ileri sürerek, ustalıkla çürütmektedir.

Uzun vâdeli tedbirler mi? Hiç şüphesiz. Fakat, «biyolojik olarak var olmasına» rağmen, insan harbe taraftar olamaz. Çünkü birçok tabiata aykırılıklar kapsayan kültürel gelişim, bugün bazı insanlara, harp karşısında, bir manevî istikrahtan daha başka bir şey: «Bir yapısal hoşgörmezlik» duyurmaktadır.

Bu insan tipini nasıl çoğaltmalı? FREUD, uzak umudunu, şu iki unsurun etkisine emanet etmektedir: kültürün gelişmesi ve bir toptan savaşın etkileri korkusu.

EINSTEIN, mantık yoluyla çürütülemeyecek olan tek bir fikir ileri sürmektedir; o da: bir dünya hükûmeti düşünüsüdür.

Okuyacağımız yazışmadan dört yıl sonra, Hitler, Ren bölgesini işgal ediyordu. Paris'te, Başbakan dünyaya şöyle haykırıyordu: «Kuvvetin hakkına, hakkın kuvvetini karşı koyacağız!» Freud'un deyimine çevrilince, bu demekten, bir tekin şiddetine, kurbanlarının birleşmesinden doğan şiddet ile karşı konacağı anlamı çıkmaktadır. Ama fiiliyatta birlik olmadığına göre, bu, Hitler'in zırhlı otomobillerine, güçlü bir demerç sayfası ile karşı koymak demek oluyordu.

İşte böylece «egemenliklerine sahip» uluslar güçlerinin üstünde bir gücün gereğine ulaşmış bulunuyoruz. Einstein ve Freud, ayrı yollardan giderek, aynı sonuca ulaşmaktadırlar, aynı zamanda, yaşama organının yeter güce sahip olamayacağından kuşkulanmakta da uyuşmaktadırlar.

Bundan da, merkezci güce itaat edilmesi için yeter ölçüde kudretli bir silâhın zorla kabul ettireceği bir «sonsuz barış» düşünüşü doğmuştur.

Ama dikkat ediniz: 1932 yılındayız. EINSTEIN, rüyasını gördüğü super-Devletin gerekli güce sahip olmamasına üzülmektedir... Ve FREUD'ün, bütün çağdaşları arasında kendisine kehanetle yazdığı adam da

odur; o adam ki bulguları, on üç sene sonra «Hiroşima» patlaması sonucuna varan süreci, gölgeli ve esrarlı bir şekilde kışkırtmış bulunuyordu. İşte, biri geleceği pekâlâ gören, ama bundan, geleceğin sırrını bilmeden elinde tutan tek adama söz ettiğini bilmeyen, iki deha arasındaki yazışmanın acıklı ve yüce cilvesi!

Bunu tahayyül edelim. EINSTEIN, atom tehlikesini durmadan protesto ettiği gibi, silâhsızlanmayı ve sulhçülüğü de aralıkeiz ileri sürmüştür. Bununla beraber, ateşinin yükseldiği bir akşam, «Roosevelt»e, bombanın yapımını öneren mektubu imzalamıştır. Her şey, onda yatan şeytanın yaptığı derin hesabın muhakemesinin içten belirtisini aldatarak, onu, insanı savaşı imkânsız kılacak olan üstün bir savaş aracı ile donatmaya içgüdüsel olarak yöneltmişcesine sürüp gitmedi mi?

Hakikatte, durum tersine dönmüştür. Artık silâhını bekleyen bir süper-Devlet yok, fakat kendi ölçüsünde bir iktidar bekleyen bir silâh var.

D e n i s d e R o u g e m o n t

EINSTEIN'den FREUD'e

Postdam, 30/Temmuz/1932

Bay ve aziz dost,

Birleşmiş Milletler ve onun Paris'teki Uluslararası Fikir İşbirliği Enstitüsü beni, kendi seçtiğim bir kişi ile isteğime göre belirlenmiş bir konu üzerinde serbestçe görüş teatisine davet etmekle, bugünkü koşullar içinde uygarlık alanında bence en önemli görünen bir sorun üzerinde sizinle sanki konuşabilmek için bana değerli bir fırsat vermiş olmalarından dolayı mutluyum.

İnsanları savaş tehlikesinden kurtarmak için bir çare var mıdır?

Gene! olarak bugün, teknik gelişmelerin böyle bir sorunu uygar insanlık için hayatî kıldığı teslim edilmektedir, ama buna karşılık, bu sorunun çözümlenmesine harcanan büyük çabalar, bugüne kadar korkunç ölçüde başarısızlığa uğramıştır.

Öyle sanıyorum ki; bu sorun ile uygulamaya ve mesleğe değgin olarak uğraşanlar arasında bile, belli güçsüzlük duygusundan doğma

olarak, bu nokta üzerinde, olağan bilimsel ilişkilerin kendilerini hayatın bütün sorunları karşısında mutlu bir mesafeye erıştirdiği kimsele-
rin kanılarını öğrenme isteği belirlemektedir. Bana gelince düşünüşü-
mün olağan yönü insan irade ve hissinin derinliklerinde aydınlıklar
açan cinsten değildir ve bunun içindir ki, burada girdiğim görüş ve-
rişmesinde, sorunu ortaya koymaya çalışmaktan ve az çok haricî olan
çözüm teşebbüslerini önceden bir tarafa bırakarak size, sorunu, insa-
nın içgüdüsel hayatı hakkındaki derin bilginiz açısından aydınlatmak
fırsatını vermekten fazla bir şey yapmayı düşünemem. Konuya yaban-
cı olanın belki sezebildiği ve fakat uygunluk ve değişkenliklerini ölç-
meye gücü yetmediği psikolojik engelleri bir dereceye kadar siyaset
dışında kalan bir yoldan, giderici nitelikte olacak eğitimsel yolları gö-
rebileceğinize inanıyorum.

Önemle gözönüne alınması gereken bir husus vardır: Hak ve kuvvet
ayrılmaz bir biçimde birbirine bağlıdır ve kazaî bir organın hükümleri,
hakkı nam ve menfaatine bildirdiği bir toplumun adalet idealine uy-
masını sağlamaya gerekli güçleri bir araya toplayabildiği oranda top-
lumun adalet idealine yaklaşabilir. Fakat halen mahkemesine, itiraz
kabul etmez bir otorite tanımaya ve kararlarının uygulanmasına mut-
lak uyulmasını teminat altına almaya gücü yeten devletlerüstü bir
teşkilâta sahip olmaktan hayli uzak bulunuyoruz. Ve işte düşünceme
hâkim olan birinci prensip; milletlerarası emniyete götüren yol, dev-
letlerin hareket serbestilerinden veya başka bir deyimle, hâkimiyet-
lerinden bir kısmını şartsız olarak terketmelerini icap ettirmektedir.
Ve bu emniyete doğru giden başka bir yol bulunmayacağı açıktır.

İnsanın kendi içinde bulunan bir kin ve yıkma ihtiyacı vardır. Bu eği-
lim olağan zamanlarda, gizli olarak vardır ve anormal dönemlerde or-
taya çıkar; fakat bu eğilim, oldukça kolay uyandırılabilir ve kolektif
psikoz halinde yozlaşabilir. İnsanın psişik gelişiminin, kin ve yıkma
psikozlarına karşı daha iyi silâhlanmış hâle getirilmesini sağlayacak
biçimde yönetilmesi için bir imkân mevcut mudur? Ve burada sırf ca-
hil denilen mahlûkları düşünmek fikrinden uzak bulunuyorum. Uğur-
suz kolektif telkinlerin en kolay elde edebildiği avın daha ziyade o
sözde 'zekâ' olduğunu bizzat müşahede edebilmişimdir, çünkü bu
sözde zekâ, yaşanmış tecrübenin kaynaklarından yararlanmayı huy
edinmemiştir ve bunun aksine olarak, yayın aracılığıyla daha kolay-
lıkla ve tam anlamıyla yakayı ele vermiştir.

Ve, yazıma son verirken, buraya kadar sadece devletler arasındaki

savaştan, diğer bir deyimle, uluslararası denilen anlaşmazlıklardan bahsettiğimi belirtmek isterim. İnsan saldırganlığının daha başka şekil ve şartlar altında da belirdiğini bilmiyorum değilim. (Örneğin -eski- den dinî nedenlerin, bugün ise sosyal nedenlerin sebep olduğu- iç savaş, millî azınlıklara zulmetme gibi.) Fakat insan toplulukları içinde ortaya çıkan en ele avuca sığmaz anlaşmazlık şeklini kasten ileri sürmüş bulunuyorum, çünkü bu şekilden hareket etmek yoluyla ki silâhli anlaşmazlıkların önlenmesi çareleri kolayca meydana çıkarılabilecektir.

Eserinizde, konumuzu teşkil eden ve bizi telâşlandıran soruna ilişkin bütün konuları, kâh doğrudan doğruya, kâh dolayısıyla cevaplandırmış bulunduğunuzu biliyorum. Fakat, dünyaya sulhun iadesi sorununun, yeni araştırmalarınızın ışığı altında açıklamasını yaptığınızı görmekte büyük yarar olacaktır, çünkü böyle bir açıklama verimli çabaların kaynağı olabilir.

En içten duygularıyla.

A. EINSTEIN

FREUD'den EINSTEIN'e

Viyana, Eylül, 1932

Aziz Bay EINSTEIN,

İlgilendiğiniz ve aynı zamanda başka kimseler için de dikkat çekici görünen bir konu üzerinde beni bir görüş verişmesine çağırarak niyetinde olduğunuzu öğrenince, bu görüşmeye hazır olmakta duraksamadım. Bugün bilinebilenin sınırlarında olacak ve ayrı mıntıklardan hareket etmekle beraber, aynı alanda birbirimize rastlayacak biçimde -fizikçi ve psikolog- her birimiz kendi yolundan giderek ulaşabileceğimiz bir sorun seçeceğinizi sanıyordum. Oysa insanları savaş tehdidinden kurtarmak için ne yapılabileceği üzerine soru sormakla beni şaşırttınız. İlk önce yetkisizliğimden korktum -yetkisizliğimizden diyecektim- çünkü bunu, devlet adamlarının payına düşen bir uygulama işi sayıyordum. Bununla beraber sorunu bir bilim adamı ve fizikçi olarak değil, ama Birleşmiş Milletlerin çağrısına uyarak, bulucu Fridtjof Nansen'in açlara ve vatansız kalmış dünya savaşı kurbanlarına

yardıma giriştiğinde olduğu gibi, insanların bir dostu olarak ortaya atıldığını farkettilim. Aynı zamanda, benden eylemli teklifler beklenmediğini, fakat sadece barışın korunması sorununu psikolojik incelemenin ışığında açıklamak durumunda olduğumu düşünüyorum.

Bu konuda bile, mektubunuzda gerçeği söylediniz ve böylece yelkenlerimden rüzgârı aldınız, fakat izlerinizde volta vurmaya hazır olmaksızın kıvanç duyarım ve bilgilerime ya da varsayışlarıma en yakın araşözlerimi katarak, ileri sürdüğünüzü doğrulamakla yetineceğim.. Soruyu hak ile kuvvet arasında sormakla başlıyorsunuz. Gerçekten bu, anketimizin doğru hareket noktasıdır. «Kuvvet» sözcüğünün yerine daha geçerli ve sert bir deyim olan «Şiddet» sözcüğünü koymama izin verir misiniz? Hak ve Şiddet, bugün bizim için, birer karşıtlıktır. Birinin ötekenden doğduğunu göstermek kolaydır ve, olayın ilk önce nasıl oluştuğunu incelemek üzere ilkel köküne kadar geriye gidecek olursak, sorunun çözömlenmesi kolay görünür. Eğer, aşağıda genellikle bilinen ve teslim edilen olayları yeni unsurlaşmış gibi ele alđıma rastlayacak olursanız beni mazur görörsünüz: verilerin sıralanışı beni buna zorlamış olacaktır.

İnsanlar arasındaki çıkarıcı anlaşmazlıklar, demek ki prensip olarak, şiddet yoluyla çözömlenmektedir. İnsanın kendini ayrı tutamayacağı bütün hayvanlar evreninde de hal böyledir; insan için soyutlanmanın doruklarına kadar yükselen ve çözümü için başka bir tekniğe ihtiyaç varmış gibi görönen kanı anlaşmazlıklarının buna eklenmesi gerektiği şüphesizdir. Fakat bu karışma ancak daha sonra ortaya çıkmıştır. Başlangıçta, sınırlı bir kabile içerisinde, birine ait olması lâzım geleni, ya da kimin buyrultusunun uygulanması gerektiğini kas gücü üstünlüğu belirtiyordu. Kas gücü, araçlar kullanılması ile desteklenmiş ve sonra da araçlar kas gücünün yerine geçmiştir; kimin en iyi silâhları varsa, ya da bunları daha ustalıkla kullanıyorsa, zafer onundur. Silâhın katkısı, fikir üstünlüğünün kas gücünün yerini almaya başladığı anı saptar; çekişmenin son hedefi yine aynı kalmaktadır: kapışan iki taraftan birinin uğradığı kayıpla ve güçlerinin boğulmasıyla, hak iddialarını veya karşinlığını bırakmaya zorlanması gerekir. Bu sonuç, şiddetin düşmanı sürekli olarak ortadan silmesi, dolayısıyla de öldürmesi halinde en yüksek oranda elde edilmiş olur. Bu davranışın iki yararı vardır: düşmanın yeni bir vesile ile tekrar çekişmeye girişmesi mümkün değildir, ve onun bu sonu ötekilerini onun gibi davranmaktan caydıracaktır. Öte yandan, düşmanın ölüme mahkûm edilmesi, ileride tekrar üzerinde duracağımız içgüdüsel bir

eğilimi tatmin eder. Öldürme kastının karşısına, düşman bir kere itaate getirilip hayatı bağışlandığı takdirde, onun yararlı hizmetler görmeye kullanılması imkânlarına dair yapılan hesap çıkar. Bu gibi hallerde, şiddet, öldürmektense, esir etmekle yetinir. Düşmanın esirgenmesine böylece başlanır, fakat o zaman galip, mağlupta tetikte duran öc almaya susamışlıkla karşı karşıya bulunur ve kendi emniyetinden bir kısmını terkeder.

Demek oluyor ki, kaba veya fikren desteklenmiş şiddetin ilk şekli ve üstün kudret olarak hüküm sürüşü budur. Bu rejimin gelişim sırasında değişime uğradığını ve bir yolun şiddetten hakka götürdüğünü biliyoruz, - fakat hangi yol? Kanımca ancak bir tek yol vardır, o da birçok zayıfın birleşmesiyle, daha güçlü olan biriyle boy ölçüşebilmesine götüren yoldur. «Birlik dirliktir.» Şiddet birlik tarafından kırılmıştır, bu birleşmiş unsurların gücü, o andan itibaren, bir tekin şiddetine karşılık olarak, hakkı temsil eder. Görüyoruz ki, hak, bir toplumun gücüdür. Bu ise yine, dayanma gösteren her ferde karşı yönelmeğe daima hazır olup, aynı araçlarla çalışan ve aynı amaçlarla bağlı olan şiddettir; gerçekten tek fark, bireysel şiddetin üstün gelmeyip, toplum şiddetinin zafer kazanmasındadır. Fakat bu şiddetten yeni hakka geçişin tamamlanması için, bir psikolojik şartın yerine gelmesi gerekir. Sayısal birleşmenin durulmuş ve sürekli olması gereklidir. Eğer birleşme sadece daha güçlü biri ile savaşmak ve onu yenince dağılmak amacıyla olmuş idiye, sonuç sıfır olurdu. Ondan sonra, kendini güçlü gören ilk gelen, yeniden bir şiddet üstünlüğü kurmağa çalışacaktır ve bu oyun sürgit yenilenecektir. Toplumun sürekli olarak devam ettirilmesi, teşkilatlanması, tehlikeli ayaklanmaları önleyici düzenler koyması, düzenlerin - kanunların - sürdürülmesini gözetecek ve kanunlara uygun şiddet eylemlerinin yürütmesini sağlayacak oranları ataması gereklidir. Böyle bir çıkar birliğinin tanınması sonucunda, bir birleşmiş insanlar gurubu içinde, toplum gücünün tam anlamıyla dayandığı duysal nitelikte bağlar ve birlik duyguları oluşur.

Böylece, temel öğelerin hepsine işaret etmiş olduğumu sanıyorum; iktidarın, duysal ilişkilerle birleştirilmiş daha geniş bir birime göçerilmesi yoluyla şiddete üstün gelmesi. Üst tarafı yorumlardan ve gereksiz tekrarlardan başka bir şey değildir. Toplum sadece eşit güçte belirli sayıda bireyden meydana geldiği sürece durum basittir. O zaman, bu birliğin kanunları, gücün şiddetli belirtileri konusunda, bireyin, ortak yaşayışını emniyetle sürdürebilmesi için vazgeçmesi

gereken hürriyet payını tesbit eder. Fakat böyle bir durgunluk hali ancak nazari olarak kavranabilir; fiiliyatta işlerin yürüyüşü karışır, çünkü toplum başlangıcından beri eşitsiz güçte öğeler kapsar- erkekler ve kadınlar, ana baba ve çocuklar gibi- ve çok geçmeden, savaş ve boyun eğme, derebeylerle esirlere dönüşen yenenlerle yenilenleri doğur. Toplumun hakkı, o andan başlayarak, bu kudret eşitsizliğinin anlatımı olacak, yasalar, tahakküm edenlerce ve kendileri için yapılacak, uyruğa az imtiyaz bırakacaktır. O andan başlayarak, yasanın doğru bulunduğu düzen, iki kökenden gelen karışıklıklara uğrar: bunlardan birincisi, derebeylerden birinin, bütün eşitlerine uygulanan kısıtlamaların üstüne yükselmek, bu nedenle de, halkın egemenliğinden şiddetin egemenliğine dönmek için giriştiği teşebbüslerdir; ikincisi ise, uyrukluların iktidarlarını genişletmek ve bu değişimi yasa ile tanıtmış görmek, yani tersine olarak, eşitsiz yasadan herkes için eşit olan yasaya geçmek amacıyla harcadıkları çabalarıdır. Bu sonuncu akım, toplum içinde çeşitli tarihsel etkenler nedeniyle olduğu üzere, gerçek olarak iktidarın yetkilerinde değişiklikler meydana geldiği zaman, özellikle belirecektir. O zaman hak, bu yeni şartlara belirsiz olarak uyabilir, ya da, daha sık olduğu üzere, yöneten sınıf bu değişikliği göz önüne almaya hazır değildir, bu ise, baş kaldırma, iç savaştır, bu da, hakkın bir an için ortadan kaldırılmasını ve yeni bir hukuk rejiminin kurulmasına yol açan yeni kuvvet darbelerinin indirilmesi sonucunu verir. Hakkın değişimi sonucunu veren kaynaklar arasında, ancak barışçı yoldan beliren bir kaynak daha vardır ki, o da, toplumdaki olanlar arasında oluşan kültür değişimidir; ama bu değişim, ancak ileride ele alabileceğimiz olaylar alanının içinde bulunmaktadır.

Bir toplum içinde bile, çıkar anlaşmazlıklarının çözümlenmesinde şiddete başvurmanın önlenemediğini görüyoruz. Bununla beraber zorunlar ve aynı toprak üzerinde birlikte var olmaktan doğan çıkar birlikleri, bu çekişmelerin durulmasını çabuklaştırmakta ve bu çeşit bir koruma altında, barışçı çözüm yolu olanakları sürekli olarak gelişmektedir. Ama, ister başka bir veya bir kaç gruplaşma ile kapışmış bir toplum olsun, ister geniş, ister daha küçük birimler, kentler, uluslar, aşiretler, halklar, imparatorluklar arasında olsun, ardı kesilmeyen ve hemen her zaman bir savaş sırasında güçlerin denemesiyle çözümlenen bir anlaşmazlıklar defilesine tanık olmak için, insanlık tarihine bir göz atmak yeter. Bu gibi savaşlar, ya yağma ile, ya da tam bir boyun eğme ile, yani taraflardan birinin fethedilmesiyle sonuçlanır.

Çağımıza gelince, daha kısa bir yoldan erişmiş bulunduğumuz aynı sonucu çıkarmak gerekiyor. Savaşın kesinlikle önlenmesi ancak, insanların, bütün çıkar anlaşmazlıklarında, kararlarına uyulacak merkezci bir gücün kurulması üzerinde anlaşmaları takdirinde mümkündür. Böyle bir durumda aynı düşünce ile, iki zorunluk ortaya çıkmaktadır: bunlardan birincisi, yukarıkine benzer yüce bir mahkemenin özgü bir güç ile donatılması zorunluğu. İkincisi olmadan birincisinin hiç bir yararı yoktur. Birleşmiş Milletler, bu türden bir yüksek otorite olarak tasarlanmış bulunuyordu, ama ikinci koşul yerine getirilememiştir. Birleşmiş Milletlerin kendine özgü bir gücü yoktur ve buna, ancak yeni topluluğun üyeleri - yani çeşitli devletler - onu böyle bir güce erdirdikleri takdirde sahip olabilir. Ve bunun böyle olması için şimdilik umut azdır. Fakat bu kuruluşun insanlık tarihinde pek seyrek akıl erdirilen ve hiç bir zaman bu oranlarda gerçekleştirilemeyen bir teşebbüsü temsil ettiği bilinmesiydi, eninde sonunda niçin kurulduğu anlaşılmazdı. Bu girişim, otorite edinilmesine, yani genellikle, bazı ideal prensiplere başvurularda elde güç bulundurulmasına dayanan zorlayıcı bir etki kazanılmasına matuftur. Gördüğümüz gibi toplumun dayanışması iki etken sağlamaktadır: aynı gövdenin organları arasında, şiddet yoluyla zorlama ve - teknik dilde «identification» (eşit hale getirme) denilebilecek olan duyguların ilişkileri. Bu etkenlerden biri ortadan kalkacak olursa, diğerinin toplumu sürdürebildiği olur. Gerçekten bu gibi bilgiler, ancak toplumun önemli unsurlarını karşıladıkları takdirde bir anlam taşıyabilirler. O zaman iş, kudretinin ne olduğunun bilinmesine kalıyor. Tarih bize bu bilgilerin etkilerini edimli olarak yürüttüklerini gösteriyor Maddî kudretin yerine düşünülerin kudretini koyma girişimi, şimdilik başarısızlığa uğrayacak gibi görünür. Hakkın, başlangıçta kaba kuvvet olduğu ve halen de kuvvetin katkısından vazgeçemeyeceği gerçeği ihmal edilmek suretiyle, bir hesap yanlışlığı yapılmaktadır.

Şimdi ancak önerilerinizden diğer birini yorumlamaktan daha iyi bir şey yapamam. İnsanları savaşa kışkırtmanın bu kadar kolay oluşuna şaşırıyorsunuz ve insanların kendi benliklerinde bu türden bir kışkırtmayı kabule hazır bir aktif prensibin, bir kin ve yıkma içgüdüsünün olduğunu sanıyorsunuz. Böyle bir eğilimin varlığına inanıyorsunuz ve şu son yıllar içinde bunun belirtilerini incelemeye özellikle çaba harcadık. Bu konuda sayısız yoklamalardan ve sayısız duraksamalardan sonra ulaştığımız içgüdü kanunlarının bir kesimini size açık-

layabilir miyim? İnsan içgüdülerinin yalnız iki sınıfta toplandığını kabul ediyoruz: bir yandan tutucu olmak ve birleştirmek isteyenler; bunlara- bütününü ile Eflâton'un «Symposion» undaki «eros» anlamında- «érotiques» (aşka ilişkin), ya da bu deyimle, cinsiyetin halk dilindeki anlamının kapsamını açıkça vererek «sexuels» (cinsel) diyoruz; öbür yandan yıkmak ve öldürmek isteyenler; bunları da saldırgan eğilim (pulsion agressive) ve yıkıcı eğilim (pulsion destructrice) deyimlerinde topluyoruz. Görüyorsunuz ki, bu eninde sonunda, belki de sizin alanınızda bir rol oynayan çekim ve geri itmenin bir biçimi olan aşk ve tiksintinin dünyaca bilinen karşıtlığının nazarı bir yer değiştirmesinden başka bir şey değildir. -Ama iyilik ve kötülük anlamlarına, daha pek o kadar çabuk geçmeyelim- Bu eğilimlerin biri, öteki kadar gereklidir; dirim olayları, bunların birleştirici ya da karşıt etkilerinden doğmaktadır. Bununla beraber, bu iki kategoriden birinin bir içgüdü, hiç bir zaman yalnız olarak belirmez gibidir ve her zaman, onun amacını değiştiren ya da duruma göre, tek başına onun amacını gerçekleştiren başka bir kategorinin belirli bir miktarına, bizim deyimimizle «bağlı» görünür. Örneğin, tutuculuk (conservation) içgüdü, muhakkak ki aşka ilişkin niteliktedir; ama işte özellikle bu aynı içgüdü, isteklerini muzaffer kılmak istediği zaman saldırıya başvurabilmesi gerekmektedir. Bunun gibi eşyalara özgü aşk içgüdü, eşyasına kesin olarak sahip olmak istemesi halinde, bir sahip çıkma içgüdü dozajına ihtiyacı vardır. Ve işte, bu iki tür içgüdü, belirtilerinde ayırt etmekte çekilen güçlük, bunları bu kadar uzun zamandır tanımamıza engel olmuştur.

Benimle birlikte biraz daha izlemek lütfunda bulunursanız insan eylemlerinin, başka türden bir güçlük ortaya çıkardıklarını görürsünüz. Eylemin kendiliğinden bir «eros» ve yıkım bileşimi olması gereken tek bir içgüdüsel kışkırtmanın eseri olduğu pek az görülür. Genel kural olarak eylemi meydana getirmek için, aynı biçimde birleştirilmiş bir çok etkenin aynı zamanda oluşması gerekir.

Demek oluyor ki insanlar savaşa kışkırtıldıkları zaman, -kimi soylu, kimi bayağı, kimisi açıkça konuşulan, kimisi de söylenmeyen bir sürü etken- kendilerinde bu çağrıya yankı bulabilmektedirler. Bunların hepsini saymak için hiç de neden yoktur. Saldırı ve yıkım eğilimi tabiidir ki, bunların sayısı içindedir: tarihin ve günlük yaşamın bize ulaştırdığı sayısız mezâlim, bunların var oluşunu doğrulamaktadır.

Bu yıkma eğilimleri açıkça ve manevî başka eğilimlerle kamçılanınca, pek tabii olarak bunlara daha serbest bir akım olanağı sağlanmaktadır. Ara sıra tarihin kıyımlarından söz edildiğini işittiğimiz zaman, idealist etkenlerin, yıkım iştahlarına ancak paravanlık ettiği izlenimini ediniyoruz; daha başka hallerde, örneğin, «Sainte-Inquisition» kıyımı söz konusu edildiğinde, ideal etkenlerin birinci planda bilinç içinde yer aldıklarını ve yıkıcı etkenlerin onlara bilinç dışında bir ek güç verdiklerini düşünüyoruz. Her iki ihtimal de kabul edilebilir.

Bizim nazariyelerimizle değil ama savaşı önleme çareleriyle ilgilenen dikkatinizi kötüye kullanmaktan çekiniyorum. Bununla beraber rağbeti, önemi karşısında hiç olan, yıkım içgüdümüz üzerinde bir az daha durmak istiyorum. Ufak bir kuramsal inceleme ile, bu eğilimin her canlı yaratığın bağırında yaşadığını, onu felâkete sürüklemek ve dirimi cansız madde haline getirmek istidadında olduğunu kavrayabiliydik. Böyle bir eğilim, gerçekten, ölüm içgüdüsü olarak adlandırılmalıydı, buna karşılık âşikâçe eğilimler, dirime yönelmiş çabaları temsil ederler. Ölüm içgüdüsü, eşyalara karşı, bazı organların yardımıyla ortaya çıkması nedeniyle, yıkım eğilimi olmaktadır. Canlı yaratık bir bakıma kendi varlığını, yabancı unsuru yıkarak korumaktadır. Ama bir takım ölüm içgüdüsü, canlı yaratığın içinde etki yapar durumda kalmaktadır, ve biz de yıkma eğiliminin bu içe dönüşünden, bir sürü normal ve hastalıklı olaylar çıkarmaya çalıştık. Hele vicdanımızın kökenini, saldırganlığın bu içeriye doğru geri dönüşlerinden biri ile açıklamak durumuna düştük. Şu halde, görüyorsunuz ki, böyle bir olay büyük ölçüde belirdiği zaman, hafiften alınmaz; bundan dolayı tam anlamıyla tehlikeli olur, cysa içgüdü güçlerinin dış evrende yıkıma uygulanması, yaşayan yaratığı avuttuğu gibi, iyi bir ekti yapması da gerekir. Bu, karşısında uğraştığımız tiksinti verici ve tehlikeli bütün eğilimler için biyolojik özür olarak gösterilebilir. Şu halde, bunların, onlara karşı gösterdiğimiz ve henüz bir açıklamasını bulmamız gereken direnmeye göre doğaya daha yakın olduklarını itiraf etmek zorunluğudayız. Belki de kuramlarımızın bir mitoloji biçimi olduğu izlenimindediniz ki gerçekte bunun hiçbir avutucu yanı yoktur. Ama her bilim bu türden bir mitolojiye ulaşmıyor mu? Fizik alanında sizin için başka türlü oluyor mu?

İşte bu bize, konumuza dönerek, şu sonucu çıkarmayı sağlıyor; insanın yıkıcı eğilimlerini yoketmek iddiası boşuna yorgunluktur. İn-

sanın ihtiyacı olan bütün şeyleri doğanın bol bol verdiği yeryuvarlağının mutlu karalarında, yaşamları tatlılık içinde geçen ve ne zorlamayı, ne de saldırıyı bilmeyen milletlerin bulunması gerekir. Buna inanmakta güçlük çekiyorum ve bu mutlu yaratıklarla ilgili olarak geniş bilgi edinebilmekten kıvanç duyarım
..... Aslında, sizin de belirttiğiniz gibi insanın, saldırganlık eğiliminin yok edilmesi söz konusu değildir; onun belirtisini savaşta bulamayacağı bir biçimde kanalize edilmesine çaba harcanabilir.

Bizim tarih öncesi içgüdü yasalarından başlayarak, dolaylı olarak savaşa karşı uğraşmaya doğru yol açan bir formüle kolaylıkla ulaşıyoruz. Eğer savaş isteği, yıkıcı eğilimin bir ürünü ise, o halde, bu eğilimin düşmanına, yani «eros»a başvurulması gerekir. İnsanlar arasında duygusal bağlar doğuran her şeyin, savaşa karşı bir tepki yapması gerekir. İlk olarak, cinsel istek olmaksızın bile, sevilen bir şeye karşı beliren türden olan ilişkiler. Bu durumda, psikanalizin aşktan sözetmekle yüzü kızaracak değildir, çünkü, din de aynı dili kullanıyor: türdeşini kendini sevdiğin gibi sev. Söylemesi kolay, ama, yerine getirmesi güç bir yüküm. Duygusal bağlantıların ikinci kategorisi, «identification» dan ileri gelendir. İnsan toplumunun yapısı, büyük ölçüde bunlara dayanır.

Otoritenin kötüye kullanılmasına dair bir eleştirimizde savaş eğilimine karşı dolaylı olarak uğraşıya ikinci bir delil buluyorum. Bu, insan eşitsizliğinin, - doğuştan olup, mücadele kabul etmeyen eşitsizliğin- şefler ve bağımlılara göre dağıtımını isteyen bir yönüdür. Bağımlı olanlar büyük çoğunluğu oluşturur; bunların hemen her zaman kayıtsız olarak boyun eğdikleri kararları kendi namlarına alacak bir otoriteye ihtiyaçları vardır. Sırası gelmişken inisyatiften yoksun kitlelerin yönetimini yüklemek üzere, bağımsız düşünürlerden, tehditlerden âzâde ve kendini gerçeği araştırmaya vermiş kimselerden oluşmuş bir yüksek kategori meydana getirilmesine, şimdiye kadar olduğundan daha çok çaba harcanması gereğine değinilmesi gerekiyor Savaşı önlemenin öteki yol ve araçları, şüphesiz ki, uygulamaya daha elverişlidir, ama bunlardan hızlı başarılar beklenmez. Un elde edilene kadar açlıktan ölmeye vakit bırakacak derecede ağır öğüten değirmenler gözönüne getirmek hiç de hoş olmasa gerek.

Görürsünüz ki, pratik ve ivedi işler söz konusu olduğunda dünya-

nın yabancı nazariyatçılarından düşünüyü alınmak istenmesi yüreğe su serpmiyor. En iyisi her özel olayda, eldeki olanaklarla tehlikeye karşı koymaya çalışmaktır. Bununla beraber mektubunuzda ortaya atmadığınız ve beni özellikle ilgilendiren bir sorunu daha ele almak istiyorum. Siz ve ben ve bizim gibi daha birçok kimseler, niçin savaşın karşısına bu kadar kuvvetle dikiliyoruz, niçin hayatın sayısız değişikliklerinden biri imişçesine bundan bize düşeni almıyoruz? Nasıl ki savaş doğaya uygun, biyolojik bakımdan gayet haklı ve pratik olarak hemen hemen önlenemez görünüyor. Burada sorduğum sorudan dolayı irkilmeyiniz. Bir anketin ihtiyaçları için, gerçekte hiç de sahip olunmayan bir duygusuzluk maskesi takılması belki de uygun olur. Ve bakınız cevap ne olacaktır: çünkü her insanın kendi yaşamı üzerinde bir hakkı vardır; savaş, vaatlerle dolu insan yaşamlarını yıkmaktadır; bireyi onursuz durumlara sokmaktadır, onu kendi isteğinin tersine türdeşini öldürmeğe zorlamaktadır; insan etkinliğinin verimi olan değerli maddesel varlıkları yok etmektedir; v.b.g. Buna, savaşın bugünkü biçimiyle eski kahramanlık idealinin belirmesine de hiç bir fırsat vermeyeceğinin ve gelecekteki savaşın yoketme araçlarının, gelişmesi sonucunda, düşmanlardan birinin ve belki de ikisinin birden yok edilmesi demek olacağıının da eklenmesi gerektir.

Bütün bunlar doğrudur üstelik bütün insanlığın ittifak ettiği bir anlaşmanın savaşı henüz ortadan kaldırmamış olması şaşılacak derecede itiraz kabul etmez görünür. Herhalde bu noktalardan biri veya öteki tartışılabilir ve, örneğin, toplumun da bireyin hayatı üzerinde bir hakkı olup olmadığı sorulabilir; savaşın bütün temelleri aynı yolda suçlanamaz; ötekilerini acımadan yok etmeye kararlı imparatorluklar ve milletler bulunduğu sürece, bu ötekilerin savaş için donatılmış olmaları gerekir. Ama bütün bu sorunlar üzerinden hızla geçeceğiz; beni içine sokmak istediğiniz tartışma hiç de bu değil. Burada, başka bir şeye ulaşmak istiyorum: savaşa karşı gelişimizin temel nedeninin başka türlü yapamayışımız olduğunu sanıyorum. Barışçılız, çünkü organik nedenler gereğince böyle olmamız gerekiyor. Tutumumuzu delillerle tanıtlamak bundan böyle bizim için kolay olacaktır. Bunu açıklamak gerekecek. Ve işte buna ekliyeceğim şey şudur: tarihten önceki zamanlardan beri, insanlık, kültürün (bazı kimselerin burada uygarlık deyimini kullanmayı yeğ tutacaklarını biliyorum) gelişimi olayının etkisine uğramış bulunuyor. Yapılışımızın en iyi yönünü ve çaktığımızın önemli bir kesimini buna borçluyuz. Ne-

denleri ve kökenleri karanlıktır. sonucu belirsizdir ve karakterlerinden bazıları kolaylıkla sevilebilir. Belki de insan türünün yok olmasına doğru götürüyor, çünkü birçok yanlardan cinsel harekete zararı dokunuyor, ve bugün nüfusun kültürsüz ırkları ve geri tabakaları, incelmış sınıflara göre daha yüksek oranlarda çoğalıyor. Belki de bu olay, bazı hayvan türlerinin evcilleştirilmesi ile koşut olarak ele alınmalıdır; bu olayın fizik değişimler doğurduğu inkâr kabul etmez; kültürün gelişmesi olayının bu türden organik bir olay olabileceği düşünüşüne daha alışılmamıştır.

Kültür olayına eşlik eden fizik değişimler apacıktır, ve şüphe götürmez. Bu fizik değişimler, itici tepkilerin bir sınırlaması ile birlikte içgüdüsel amaçlardan tedrici bir yoksunluktan başka bir şey değildir. Atalarımız için tadımla dolu olan bazı duygular, bizim için farksız ve hem de çekilmez olmuştur; ahlâki ve estetik emellerimizin etkisine uğradığı değişimlerin organik nedenleri vardır. Kültürün psikolojik karakterleri arasında, çok önemli olarak belirenler vardır: içgüdüsel hayata hâkim olma yolunda olan anlayışın sağlamaştırılması ve, bütün hayırlı ve tehlikeli sonuçlarıyla birlikte, saldırgan eğilimin içe dönüşü. Halbuki kültürel gelişmenin bizi ulaştırdığı psişik idrakleri, savaş şiddetle incitmiş bulunuyor ve bunun içindir ki, savaşa karşı baş kaldırmamız gerekiyor; biz sadece artık savaşa katlanamıyoruz; bu sadece düşünsel ve duygusal bir öğrenme değil, fakat biz barışçılara göre yapısal bir hoşgörmezlik, belki de son aşamasına kadar büyütülmüş bir kişisel tepkidir. Ve öyle sanıyorum ki savaşın kapsadığı aşağılaşmaların infialimizde tuttuğu yer, yol açtığı mezalimden pek aşağı kalmaz.

Ve şimdi, ötekilerinin de barışçı olma sıralarının gelmesi için daha ne kadar zamana ihtiyaç olacaktır? Bunu söylemek mümkün değildir, ama, yakın gelecekte savaşa bir son vermek için, - kültürel idrak ve gelecekteki bir alevlenmenin yankılarından haklı korku olan bu iki unsurun etkisini ummak, belki de bir ham hayal değildir. Hangi yollardan? Bunu bilemeyiz. Şimdilik kendi kendimize şunu söyleyebiliriz: kültürün gelişmesine çalışan her şey, aynı zamanda savaşa karşı çalışır.

Sizi bütün içtenliğimle selâmlar ve açıklamalarım sizi düş kırıklığına uğratıldıysa, beni bağışlamanızı dilerim.

Sigmund FREUD

Yunus Emre'nin Masonluk İçin Faydalı Düşünceleri

Sabahattin ARIÇ

1971 eylülünde İstanbul'da milletlerarası Yunus Emre semineri düzenlendi. Türk ve Batılı bilginler, yedi yüzyılın ötesinden insanlığa sanatın dili ile seslenen Yunus Emre'yi tanıttılar.

YUNUS EMRE (1240-1320), Türk mutasavvıf halk şairidir. Sivrihisar kazasına bağlı Sarıköy'de doğduğu, burada veya Sakarya çevresindeki köylerden birinde yetiştiği kabul edilen bir derviş, bir âşık şair. Taptuk Emre adındaki şeyhin müridi olmuş, yıllar yılı süren bir çilekeşlikten sonra Hak yoluna erişmiş. Hayatının bundan sonraki bölümleri tarihin karanlığı içinde. Yunus'u, içinde 356 manzume bulunan «Divan» ı ile tanıyoruz. Divanındaki «ilâhi» ler, tanrısal bir vecitle meydana gelmiş şiiirlerdir.

Aynı yüzyılda yaşamış Sultan Velet, Şeyyat Hamza, Âşık Paşa gibi Anadolu şairlerinin ağızında işlenmemiş, henüz edebî bir lehçe haline gelmeğe başlamış olan Türk dilini eşsiz bir güzellikle kullanmış; halk ruhunda yüzyıllar içinde birikmiş güzellik kaynağından ilham alarak vezin, şekil, dil ve üslûp bakımından tamamen Türk olan bir sanat yaratmış; kendi deyişi ile, «Hak tecellisini şair dilince eden» bu âşık hoca, İslâm mistisizminin en karışık meselelerini samimî,

sade, coşkun bir dil ve engin bir kabiliyetle dile getirmiştir. Gön-
lündeki mutlak varlık sevgisine eriştiğini gösteren şu şiir Yunus'un
dehasını ne güzel anlatır.

**Hak'tan inen şerbeti içtik elhamdülillâh,
Şol kudret denizini geçtik elhamdülillâh.
Şu karşiki dağları, meşeleri, bağları,
Sağlık, safalık ile aştık elhamdülillâh.
Kuru idik, yaş olduk, ayak idik, baş olduk,
Kanatlandık, kuş olduk uçtuk elhamdülillâh.
Vardığımız illere şol safa gönüllere,
BABA TAPTUK mânasın saçtık elhamdülillâh.
Beri gel barışalım, yad isen bilişelim,
Atımız eyerlendi, eştik elhamdülillâh.
İndik Rum'u kısladık, çok hayr ü şer işledik,
Uş bahar oldu geri göçtük elhamdülillâh.
Dirfilli (=geniş) pınar olduk, irkildik (=biriktik) ırmak olduk,
Akdik denize dolduk, taştık elhamdülillâh.
TAPTUK'un tapısında (=buyruğunda), kul olduk kapısında,
Yunus miskin (=biçare) çiğ idik, piştik elhamdülillâh.**

Değerini yukarıda kısaca belirtmeğe çalıştığımız büyük şairin, bu
yazımızda, masonluk için faydalı düşüncelerini tanıtmak istiyoruz.

Şüphesiz, bütün varlıkları Tanrının birliğinde, Tanrıyı da insanda gö-
ren mutasavvıf şairin masonlukla bir ilgisi olamaz. Ama masonlu-
ğun bugünkü hümanist felsefesini Yunus'ta bulabiliriz. Masonluk
derin ve sonsuz bir ülkü, hissedilip yaşanılacak bir hayattır. Bilimin
ışığında ahlâklı, faziletli bir dünya kurmak amacını güder. Bütün in-
sanların hür, eşit olark barış içinde yaşaması için çırpınır. Bu yüce
ülküye varmak için insan değerini tanıtmak, insan sevgisini dünyaya
yaymak ister.

Çağımızın bu düşüncelere erişip erişmediğini bir tarafa bırakıyor,
Yunus Emre'nin, insanlığın ve masonluğun bugün de faydalanacağı
insanlık felsefesini samimî ve coşkun bir üslûpla dile getirdiğini
anlatmak istiyoruz.

Yunus'un telkin ettiği ahlâk tasavvuf ahlâkıdır: Tasavvufa göre kişi-
sel ahlâkın esası, insanın tutkulardan ve kötülüklerden kurtulması,
toplumsal ahlâkın temeli ise Tanrı aşkından doğan bir sevgiyle in-

sanları sevmektir.

Yunus, «güzel»e ve «doğru»ya yönelme, iyilik, adalet, tevazu, insan sevgisi kavramlarını inanmış bir ruhun heyecanı ile terennüm eder.

Ona göre insan için önce ahlâk ve doğruluk gerektir:

«Abdestimiz, namazımız, doğruluktur taatimiz.»

İnsanı doğruluğa götüren yol tevazudur :

**«Yol odur ki doğru vara,
Göz odur ki Hakk'ı göre,
Er odur alçakta dura,
Yüceden bakan göz değil.»**

Tevazu, gönül alçaklığı, kötülüğe karşı iyiliktir :

**«Sen sana ne sanırsan
Ayrığa da onu san;
Dört kitabın mânası
Budur eğer var ise!»**

.....

«Bir hastaya vardun ise, bir içim su virdün ise,

yarın anda karşı gele, Hak şarabın içmiş gibi.»

Bütün insanların kından uzak, barış ve mutluluk içinde yaşamasından başka bir dileği yoktur:

**«Biz kimseye kin tutmayız,
Ağyar dahi dosttur bize;
Kande ıssızlık var ise,
Mahalle vü şardır bize.»**

Kötülük etmek şöyle dursun, insan gönlünü incitmeğe bile kıyamaz Yunus. «Çalabın tahtı» dediği insan gönlü kırılır mı hiç?

**«Bir kez gönül yıktın ise bu kıldığın namaz değil,
Yetmişiki millet dahi elin yüzün yumaz değil.»**

.....

**«Ben gelmedim da'vi (=dava) için, benim işim sevi için,
Dostun evi gönüllerdir, gönüller yapmağa geldim.»**

650 yıl önce ileri sürülen doğruluk, iyilik, yardım, kardeşlik gibi «güzel ve hür» düşünceler, mason derneğine yeni girmiş olanlara aşılanaan eğitimden başka bir şey değildir :

«Masonluk inançla yoğrulmuş, ahlâk ilkeleriyle teşkilâtlanmış, yardımlaşma ile insanlaşmış, kardeşlik duygu ve düşünceleriyle olgunlaşmıştır. Mason hür ve ahlâklı insandır. Masonlar ahlâkî ve ruhî tekâmüllerini sağlamak ve bu yolda beraberce çalışmak için toplanırlar.»

Yunus'un yaşadığı XIII. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu Selçuklu Devleti Moğol istilâsı ile parçalanmış, Türkmen boyları ayaklanmış; Moğolların zulmü, derebeylerin baskısı halkı canından usandırmıştı. Anadolu yoksulluk, açlık, kan ve ihtilâl içinde idi. Manevî değerlerini kaybetmiş böyle bir toplum içinde Yunus, halka manevî bir dünyanın tattıracağı teselliği, huzuru ve mutluluğu sunuyordu.

Yunus'a göre insanı mutlu eden, ölümsüz kılan sevgi idi; ahlâkî yaratan, insanlar arasında barış ve kardeşlik duygularını yaratan sevgi...

**«Gelin tanış edelim, işin kolayım tutalım,
Sevelim, sevillelim, dünyaya kimse kalmaz.»**

.....

**«Ey âşıklar, ey âşıklar mezhebü din aşktır bana
Gördü gözüm dost yüzünü yas kamu düğündür bana.»**

Gerçi mutasavvıf olan Yunus'a göre «gerçek aşk» Tanrıya duyulan aşktır; o, Tanrı sevgisinden doğan bir aşkla insanları sever. Bununla beraber Yunus'un, içinde yaşadığı toplumun acılarını derinden hissettiği, onun ahlâk değerlerinin sarsılışından huzursuz olduğu da bir gerçektir;

**«Müslümanlar zamane yatlu oldu,
Helâl yinmez, haram kıymetlü oldu.»**

.....

**«Ben Ay'ımı yerde gördüm,
Ne isterim gökyüzünde;
Benim yüzüm yerde gerek,
Bana rahmet yerden yağar.»**

Bunun içindir ki, insanlara ahrette yeni bir hayat vaat eden din adamlarına karşı, bu dünyada sevgiyle, barışla mutluluğa erişileceğini tekrarlayıp durur. Ona göre din sevgidir.

**«Din ü millet sorar isen âşıklara din ne hacet?
Âşık kişi harab olur, âşık bilmez din diyanet.»**

Din, insanı aşka ulaştırır. Ona eriştikten sonra dinin istediği amaca varılmış olur :

**«Tadasın ışk (=aşk) tādından, geçersin zâhir dinden,
Ayruluğun adından ol vakit kurtulursun.»**

Yunus taassuptan uzaktır, toleranslıdır. Tanrıya ulaşma yolu bildiği dinler arasında fark gözetmez :

**«Biz kimse dinine hilâf dimezüz,
Din tamam olunca doğar mahabbet.»**

Masonluk insana değer veren bu düşünce sistemini benimsemiştir. Masonluğa göre şefkat, dünyayı ahlâk devrimiyle birleştiren, vatan ve insanlık sevgisini de kucaklayan tanrısal duygudur. İnsanlığı yok eden sefaletten insanı kurtarıp şeref ve mükemmelliğin zaferine ulaştırır. Bağlı bulunduğu faziletlerden biri de toleranstır. Toleransın bulunduğu yerde barış ve adalet hüküm sürer.

Yunus bu ilkeleri de bütün gönlü ile yaşar. İnsanlar arasında din ve ırk farkı gözetmeyecek kadar derin bir sevgi ve şefkatle doludur :

«Hakk'ı gerçek sevenlere cümle âlem kardeş gellr.»

.....

**«Yetmişiki millete bir göz ile bakmayan,
Halka müderris olsa hakikatte âsidir.»**

Bütün dillerin ve dinlerin aynı tanrıya seslendiklerini, yakardıklarını söyleyerek insanları birleştirmek ister :

**«Onsekizbin âlem halkı, cümle âlem içinde,
Kimse yok birden artuk, söylenir dil içinde.
Cümle bir anı dərler, cümle ana giderler,**

Cümle göz anı gözler her bir tebdil içinde.»

.....
**«Baştan aşağı yarayım,
Gel gör beni aşk neyledi.»**

diye Tanrıya seslenen Yunus'un insanlar için beslediği sevgi Tanrı sevgisi kadar sonsuzdur. Şu mısralar, Hıristiyanların kutsal dîn kitabı «İncil»in telkin ettiği ahlâk anlayışına ne kadar uygundur :

**«Kim bize taş atar ise güller nisâr olsun (saçılısın) ana,
Urmaklığa kasedenin düşem öpem ayağını.
Her kim bana söğür ise her dem dua kılam ana,
Çırağıma kasedenin Hak yandursun ocağını.»**

Dünyamız bu insan sevgisinden ne kadar yoksun, ne kadar bencildir. Fakat bütün dünyada kardeşlik duygularını kuvvetlendirme, adaleti kurma amacını güden masonluk, Yunus'un hūmanizmasını anlayıp benimsemiş olduğu için avunabilir. Bu anlayışı Yunus'a bağlayarak şu dört mısraımla ifade etmek isterim.

**«Yunus'un şerbetini içtik elhamdülillâh,
İnsanlık denizini geçtik elhamdülillâh;
Ham taş idik yolulduk, Ulu Mimar'ı bulduk,
İnsanlara nur sunduk, erdik elhamdülillâh.»**

(S. A.)

Yarınları Yaratan Mimar

Hüsnü A. GÖKSEL

İnsanı hayvandan ayıran bir özellik de yarın endişesi, yarın düşüncesi, yarın umududur. Her ne kadar bazı hayvanlarda yarına hazırlık düşüncesi varmış gibi görünürse de, bu bir düşünce değil, sadece doğal dürtüdür. Karıncaların yuvalarını hazırlamaları, arıların bal yapmaları, balıkların yumurtalarını dökmek için uygun ortam aramaları hep doğal dürtüdür.

İnsanda ise yarın düşüncesi bütün yaşayışını etkileyecek kuvvettedir. Bu yarın düşüncesi, umut ve endişe olarak ortaya çıkar. İnsan yarının daha iyi olacağı umudu ile bugün bazı zorluklara, bazı yokluklara katlanır. Namık Kemal ne güzel ifade etmiştir bunu şu iki satırında:

«Ne yâr-i-cân imişsin âh ey
ümüd-i-istikbal
Cihanı sensin âzâd eyleyen bin
ye'sü mihnetten»

Dinler başka bir dünyada, doğru deyimi ile «Ukbâ» da, vaat ettikleri «yarın» ile «dünyadaki bugün» düzen altına sokarlar. Hristiyanlığın doğuşu sırasında, ilk Hristiyanların her türlü zulme, her türlü işkenceye katlanabilmeleri, hatta bundan mutluluk duymaları, hep ukbâdaki yarına kavuşabilmek inancı ile mümkün olmuştur.

İnsandaki bu, «Yarın ne olacağım?» endişesi, bugünkü çalışma düzenini ayarladıktan başka, yarını bugünden hazırlama zorunluğunu ortaya kor. Bu yarın endişesidir ki bazı ekonomik ku-

ralların ortaya çıkmasına, sigorta ve emeklilik gibi kurumların doğmasına sebep olmuştur.

İnsan yarını ne kadar emniyet içinde görebiliyorsa, bugünü o kadar huzur içinde olur. Yarın emniyet içinde görünmüyor, yarının neler getireceği bilinmiyorsa, bugün de huzur aranmaz. İnsanda yarın endişesi, kendisinden sonraki kuşakları kapsıyacak bir nitelik de taşır. Çocuklarının geleceğini, hatta hiç tanımadığı, henüz dünyaya gelmemiş torunlarının yaşayacağı dünyayı hazırlamayı düşünür insan.

Bir toplumun yarınını en iyi gösteren ayna, bugünün çocukları, bugünün gençleri, daha genel bir deyimle, o toplumun bugün eğitim çağında bulunan bireyleridir. Bugünün çocuğu, bugünün genci neyse yarının dünyası da o ola-

caktır. Bugünün çocuğu, bugünün genci, başka bir deyimle yarının sahipleri, yarınların getireceklerine ne kadar hazırlıklı ise, yarınki dünya da ancak o kadar sarsıntısız olacaktır.

Yarının sahiplerini yarınki dünyaya hazırlamak için yarınki dünyayı tanımak, yarını bugünden görebilmek gerekir.

Yarının sahiplerini yarınlara hazırlamak bugünden onları eğitmekle mümkün olur. Eğitim bugünün çocuklarını, bugünün gençlerini yarının koşullarına göre hazırlamak, onları yarınların getireceği zorluklara karşı koyabilecek silâhlarla donatmaktır. Bu bakımdan eğitimci yarını bugünden gören, yarınlarda yaşayan nisandır. Başka bir deyimle yarınları yaratan mimardır eğitimci.

Dört Taçlının Efsanesi [Quatuor Coronati]

Nur Safa TEKVELİ-BAN

Mazisi pek eski sayılmayan bu efsanedeki isimler ve şahıslar arasında bazı karıştırmalar olmuştur. Haddizatında «Dört Taçlılar» dokuz kişi idi.

Duvar inşaatçısı olan hakiki «Dört Taçlı» Sivère, Sivérien, Carpophon ve Victorien adlı olanlardır.

Efsaneye göre, Hıristiyan olan bu «Dört Taçlı» payen, bir tanrı için mabed inşa ettirmek isteyen Romalı İmperator «Dioclétien» in emrine itaat etmedikleri için tevkif edilmişler ve uçlarında kurşun toplar bulunan kırbaçlarla, ölünceye kadar dövülmüşlerdir.

Uzun zaman olay şehitlerinin adı meçhul kalmış, yıllar sonradır ki isimleri meydana çıkmıştır. Devrin papalarından Melchiade, Dört Taçlı diye anılan şehitlerin hatırasını yad etmeği kararla-

tırmış ve her yıl 8 kasım tarihi tazim günü olarak kutlanmıştır. Yine Dioclétien'in hükümdarlığı sırasında, başka beş kişi daha şehit olmuştur. Claude, Castor, Nicostrate, Symphorien ve Simplicie adındaki bu beş sanat-kâr, «Dört Taçlı» lardan iki sene sonra aynı akibete uğramışlardır. Taş yontucusu ve heykeltıraş dan bu beş şehit, Dioclétien'in payen ilahlar için bir tapınma heykeli yapmayı reddetmeleri üzerine, imparator onları kurşun ta-butlara canlı olarak koydurmuş ve denize attirmiştir. Bu hadise miladî 287 senesinde vukua gelmiştir.

Aslında, «Dört Taçlı» adı ile teb-cil edilen beş şehit bunlardır ve ilk «Dört Taçlı»nın isimleri öğrenildiği zaman, şehit adedi dokuz olmasına rağmen, teb-cil yortusu yine «Dört Taçlı» aziz adına yapılmıştır.

Paul Naudon «Les origines de la Franc-Maçonnerie» (Fransızlıkın menşei) isimli kitabında diyor ki : Dört Taçlı'dan ilk defa 1317 senesinde bahsedilmiştir ve bu azizlerin bahsi «Tailleurs de pierre de Venise» Venedik taş yontucuları birliğinin statülerinde geçmektedir.

Roma'da, Quattro Santi Coronati (Dört Taçlı Aziz) isimli bir kilise mevcuttur. Pavia şehri katedralindeki Saint-Augustin anıtının esas cephesinde, her biri ayrı bir ismi olan dört erkek şekli bulunmaktadır. Claude, Nicostate, Simplicio ve Symphorien adlarıyla tanınan bu heykellerin her birinin elinde, bir çekiç, bir pergel, bir keski kalemi ile başka aletler bulunmaktadır. İddia edildiğine göre bu dört heykel «Dört Taçlı» yı ifade etmektedir. Biraz evvel ileri sürülenlere bakılacak olursa, zikredilen bu isimlerin «Dört Taçlı» ya ait olmadıkları anlaşılır, çünkü 287 senesinde şehit edilenler beş kişi idi.

Her ne olursa olsun, heykeltraş olup duvarcı olmadıkları halde bu dört şehidin inşaatçılık mesleğinin hamisi ve yardımcısı olduklarını kabul etmek icap eder. Sifahi nakledilen efsaneler

daima bir çok şeylerin birbirine karışmasına sebep olur. Nitekim beş şehitten dördünün isimleri alınmış ve ilk dördünün sanatları onlara izafe edilmiştir. Bir efsaneyi, tarihî vesikalarla bile değiştirmek çok güçtür. Kulaktan kulağa anlatılmış hadiseler halkın ruhunda okadar derin şekilde yerleşir ki, onları bir daha değiştirmek imkânsızdır.

«Dört Taçlı»nın hikâyesine, Jacques de Voragine'in «Légende Dorée» Yıldızlı Efsanesinde de tesadüf edilir. Tıpkı Hiram efsanesi gibi, «Dört Taçlı» lar da Avrupa'daki muhtelif inşaatçı birliklerin temel esatiri olmuştur. Pierre Mariel, «Rituels des Sociétés Secrètes» (Gizli Cemiyetler Ritüelleri) adlı kitabında, Goblet d'Alviella'dan söz ederek, XV. asırda Bruxelles ve Anvers şehirlerinde «Dört Taçlı»lara ait guilde'lerin bulunduğunu ve azalarının «Compagnons des Loges» (Loca Refikleri) adı ile tanındıklarını ifade etmektedir. Keza, Etampes'daki Notre-Dame-du-Fort kilisesindeki duhanenin şimal alt kısmının kemer ve kubbelерinin biri üzerinde «Dört Taçlı»nın resimleri mevcut olduğu gibi, bu gibiler Chars şehrindeki Saint-Sulpice klisesinin bir kemerinde de görülmektedir.

